

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Ohrožené dítě v kontextu prevence

Diplomová práce

Jméno: Bc. Lenka Chrtková

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Lenka Chrtková
Studium:	U17021
Studijní program:	N6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název diplomové práce:	Ohrožené dítě v kontextu prevence
Název diplomové práce AJ:	Endangered child in the context of prevention

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Hlavní myšlenkou, ze které bude práce vycházet, je důraz na předcházení umístování ohrožených dětí do pobytových zařízení. Bude vymezena role OSPOD a možnosti prevence před nadbytečným umístováním dětí mimo rodinu. V práci budou nejdříve uvedeny základní pojmy, úvod do problematiky a legislativa relevantní pro tuto oblast včetně strategických dokumentů. Stěžejní částí pak bude kapitola pojednávající o samotné preventivní činnosti OSPOD a kvalitativní výzkum provedený s jeho pracovníky formou polostrukturovaných rozhovorů s cílem zjistit, jaké alternativní možnosti předcházejí umístění dítěte do pobytového zařízení.

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: [Zakonyprolidi.cz](https://www.zakonyprolidi.cz) [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: V kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8. PRÁVO NA DĚTSTVÍ. Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny. In: Sociální práce, č. 2, 2015. Příloha.

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	29.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce PhDr. Daniely Květenkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 19. 7. 2019

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce paní PhDr. Daniele Květenkové, Ph.D. za její odborné vedení, podnětné rady, ochotu a vstřícnost při celém procesu tvorby práce. Dále bych chtěla poděkovat kurátorům pro děti a mládež z Trutnova, Náchoda, Rychnova nad Kněžnou, Jičína a Hradce Králové, kteří byli tak hodní a poskytli svůj čas, prostor a zkušenosti pro realizaci výzkumu.

Zvláštní poděkování pak patří orgánu sociálně právní ochrany dětí v Trutnově za zprostředkování materiálů a velice milé jednání při tvorbě případových studií.

Anotace

CHRTKOVÁ, Lenka. *Ohrožené dítě v kontextu prevence*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 123 s. Diplomová práce.

První část uvádí čtenáře do problematiky definováním základních pojmů. Upřesňuje termín ohrožené dítě v kontextu práce kurátora pro děti a mládež, termín pobytová zařízení a další stěžejními pojmy, jako je nejlepší zájem dítěte, nepřiměřené ohrožení a prevence ve smyslu předcházení umístování dětí na dlouhodobé pobyty do pobytových zařízení. Nechybí charakteristika zastřešujícího orgánu kurately pro děti a mládež, sociálně právní ochrany dětí, včetně uvedené základní legislativy a strategických dokumentů. Za současného popisu základních funkcí, zásad a principů práce ve shodě s metodickou příručkou je představen kurátor pro děti a mládež. V návaznosti na to třetí kapitola práce pojednává o samotném preventivním charakteru kurately, o právně zakotvených a dalších nástrojích pomoci. Poslední část je věnována provedení kvalitativnímu výzkumu se sociálními pracovníky s cílem zhodnotit práci kurátorů v kontextu prevence před nadbytečným umístováním dětí do pobytových zařízení na dlouhodobé pobyty v Královéhradeckém kraji. Praktickému rozměru práce přispívají vypracované případové studie konkrétních dětských klientů.

Klíčová slova: ohrožené dítě, nejlepší zájem dítěte, sociálně právní ochrana dětí, kurately pro děti a mládež, pobytová zařízení, prevence.

Annotation

CHRTKOVÁ, Lenka. Endangered child in the context of prevention. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. 2019. 123 pp. Master Degree Thesis.

First part put readers into the problematic of defining basic concepts. It specifies concept of endangered child in relation to the work of curators for children and youth, concepts of the children's home, and other key concepts, like the child's best interest, inappropriate risks and the prevention in term of preventing placing children in long term care into children's homes. Not missing are the characteristics of the overseeing body of children and youth curator services, social-legal protection of child, including list of fundamental legislations and strategic documents. While basic functions, bases and principles of work, in accordance with the reference handbook, are described, the curators for children and youth is introduced. In line with that the third part of this thesis talks about the legally specified help and other kinds of it. The last part is dedicated to undertaken qualitative research with social workers with aim to evaluate the possibilities of curators for children and youth in Kralovehradecky region in preventing unnecessary placements of children into children's homes. The real extend of this thesis is contributed by subjected case studies of specific children.

Key words: endangered child, child's best interest, social-legal protection of child, curators for children and youth, children's homes, prevention.

Obsah

Úvod.....	9
1 Ohrožené dítě a základní terminologie.....	11
1.1 Sociálně právní ochrana dětí.....	14
1.2 Nepřiměřené ohrožení dítěte.....	17
1.3 Nejlepší zájem dítěte.....	18
1.4 Pobytová zařízení.....	20
1.5 Prevence.....	22
2 Kurátor pro děti a mládež.....	25
2.1 Funkce kurátora pro děti a mládež.....	27
2.2 Základní principy práce kurátora pro děti a mládež.....	28
2.3 Základní zásady práce kurátora pro děti a mládež.....	31
3 Práce kurátora s ohroženým dítětem v kontextu prevence.....	35
3.1 Posouzení situace dítěte.....	36
3.2 Případové konference.....	42
3.3 Rodinné konference.....	45
3.4 Individuální plán.....	48
3.5 Rozhovor zaměřený na motivaci ke změně.....	50
3.6 Návaznost na další subjekty a spolupráce s nimi.....	51
3.7 Donucovací oprávnění kurátora.....	55
3.8 Práce kurátora v trestním řízení vedeném proti dítěti mladšímu 15 let a jeho vliv na výsledek.....	57
4 Výzkum možností působení kurátorů pro děti a mládež v kontextu prevence.....	61
4.1 Metodologická východiska.....	61
4.1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	61
4.1.2 Transformace výzkumných otázek do otázek tazatelských.....	62

4.1.3	Výzkumná metoda a technika sběru dat	64
4.1.4	Cílová skupina a výzkumný soubor.....	66
4.1.5	Sběr dat a jejich zpracování.....	68
4.1.6	Analýza dat.....	69
4.2	Případové studie.....	69
4.2.1	Dívka A	69
4.2.2	Dívka B.....	74
4.2.3	Chlapec C	79
4.3	Interpretace výsledků interview	84
4.3.1	Spolupráce kurátora s dítětem (VO 1).....	84
4.3.2	Spolupráce kurátora s návaznými subjekty (VO 2).....	93
4.3.3	Práce kurátora pro děti a mládež s ohroženým dítětem v kontextu prevence (VO 3)	100
4.4	Shrnutí a diskuze.....	109
Závěr	.....	114
Použité zdroje	.....	117
Seznam tabulek	.....	122
Seznam příloh	.....	123

Úvod

Rodina, funguje-li dobře, představuje pro dítě první preventivní prostředí vůbec. Správná a milující výchova dokáže dítě ochránit před rizikovými jevy, které se v naší společnosti budou nejspíše vždycky vyskytovat. Proto je důležitá práce s rodinou v případech, kdy tomu tak není. Rodina totiž může být samotným činitelem rizikového chování. Ne vždy všichni rodiče umí a ví, jak správně své děti vychovat, a neuvědomují si ovlivnitelnost dětského chování. Zmíněná problematika je velice komplexní a složitá a není zde prostor se jí více věnovat. Pojednává o ní však moje bakalářská práce s názvem Rodina jako činitel rizikového chování žáků ZŠ, v níž je zdůrazněn význam rodiny a možní činitelé z rodinného prostředí, jež chování dětí negativně ovlivňují. Diplomová práce navazuje na práci bakalářskou ve smyslu následné práce s dětmi chovajícími se rizikově a jejich rodinou. Je ale důležité říci, že rodina nemusí být jediným možným původcem problémového chování. Do „hry“ vstupují také další prostředí, v nichž se děti pohybují.

Ohroženým dítětem jsou na následujících stránkách chápány děti mladší 15 let, chovající se dle zákona nemravně či zahálčivě. Kontext prevence spočívá v takové práci s dítětem, jež předchází jeho dlouhodobému umístění mimo rodinu. To je vlastně sama náplň práce kurátorů, kteří by jako garanti práv dítěte měli udělat vše proto, aby dítě mohlo doma vyrůstat s mámou a tátou. Práce tak zdůrazňuje právo dítěte na pobyt v rodinném prostředí v souladu s nejlepším zájmem dítěte.

Cílem práce je zhodnotit možnosti a způsoby práce kurátorů pro děti a mládež, které předchází umístění dítěte do některého z typu pobytových zařízení. Dílčím cílem pak je zhodnotit samostatnou práci kurátora s dítětem a jeho spolupráci s návaznými subjekty pomoci. Dále je snahou zhodnotit, co vše kurátoři pro děti a mládež dělají proto, aby děti nemusely být nadbytečně umísťovány do pobytových zařízení, a na základě případových studií identifikovat, jaká opatření v případě konkrétních dětí působila účelně.

Teoretická část uvádí čtenáře do problematiky a definuje základní pojmy, s nimiž dále pracuje. Charakterizovány jsou pojmy jako ohrožené dítě, nejlepší zájem dítěte, pobytová zařízení či prevence. Dále je prostor věnován kuratele pro děti a mládež za současného uvedení základních funkcí, principů a zásad práce kurátora včetně popisu jeho osobnosti a náplně práce. Vyvrcholením teoretické části je kapitola zaměřující se na práci kurátora s dítětem v kontextu prevence. Pojednává jak o základních, právně zakotvených, tak dalších nástrojích pomoci využívaných při práci s dětskými klienty. Praktická část

představuje realizovaný výzkum se sociálními pracovníky zabývajícími se dětmi s výchovnými problémy s cílem zhodnotit možnosti působení kurátorů pro děti a mládež v Královéhradeckém kraji jako prevenci před nadbytečným umístováním dětí do pobytových zařízení.

Cílem výzkumu je zhodnotit práci kurátorů v kontextu prevence před nadbytečným umístováním dětí do pobytových zařízení na dlouhodobé pobyty v Královéhradeckém kraji a dále zjistit, jaké způsoby pomoci v případě konkrétních dětí s výchovnými problémy byly účinné. Vzhledem k charakteru práce byla použita kvalitativní výzkumná strategie, metoda polostrukturovaného interview a případové studie. To přispělo k velmi detailnímu popisu zvolené problematiky.

Zjištěné informace mají pracovníkům sociálně právní ochrany dětí, pobytových zařízení a studentům přinést vhled do práce kurátora s dítětem a do spolupráce s dalšími subjekty pomoci. Ti představují ve spolupráci se sociálními pracovníky komplexní péči o děti s výchovnými problémy. Zvláště přínosné jsou informace týkající se dostupnosti služeb v Královéhradeckém kraji, neboť tato potřeba zkoumání vyvstala z praxe samotných sociálních pracovníků.

Literatury zpracované na dané téma není mnoho, proto práce vychází převážně z různých metodických doporučení určených pro pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí a pracovníky dalších pomáhajících institucí. I z toho důvodu se práce snaží poskytnout čtenářům přehled o kuratele pro děti a mládež. Co se týká bakalářských a diplomových prací, ty se sice věnují činnosti kurátora, zvolený preventivní rozměr jim však chybí.

1 Ohrožené dítě a základní terminologie

Abychom se mohli pečlivěji věnovat zvolené problematice, je nejprve třeba si vydefinovat samotný pojem ohrožené dítě. Jak brzy zjistíme, jedná se o děti, na něž se zaměřuje sociálně právní ochrana. Výčet takových dětí není malý, a i když se významněji zabýváme konkrétní skupinou z tohoto výčtu, musíme si uvědomit, že to, co se vztahuje na další ohrožené děti, platí stále i pro naši cílovou skupinu. Tou jsou děti do 15 let s rizikovým, problémovým, asociálním či antisociálním chováním. V souvislosti s tímto odborným označením a zaměřením práce se pak pojí další významné termíny, o nichž je pojednáno na následujících stránkách.

O sociálně právní ochraně dětí je pojednáno, protože ochrana ohrožených dětí spadá pod výkon orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). O nepřiměřeném ohrožení zase proto, že princip nepřiměřeného ohrožení souvisí s interpretací ohroženého dítěte. O nejlepší zájmu je pojednáno, jelikož nejlepší zájem dítěte by měl být vždy předním hlediskem veškerých intervencí sociálních pracovníků. O pobytových zařízeních a prevenci se práce zmiňuje z hlediska svého zaměření. Tím je, jak už název napovídá, prevence před umístěním ohrožených dětí do pobytových zařízení – respektive veškerá činnost kurátorů pro děti a mládež, kteří se nejrůznějšími způsoby snaží udržet dítě v jeho rodinném prostředí za současné podpory změny jeho chování a vyšetření všech příčin závadového chování.

Pojem **ohrožené dítě** se v českém kontextu pojí s nedostatečným uspokojením jeho potřeb. Označujeme tak dítě, jež nemá uspokojeny své základní biologické, psychické, emocionální, sociální a duchovní potřeby, nebo u kterého není předpoklad jejich naplňování (Metodická příručka..., 2016, s. 8).

Zákon o sociálně právní ochraně dětí ve svém § 6 uvádí výčet dětí, které lze považovat za ohrožené. Jsou jimi děti:

- jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo nevykonávají či zneužívají práva plynoucí z této odpovědnosti;
- které byly svěřeny do výchovy jiné osoby, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do péče;
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život;

- které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu;
- na kterých byl spáchán trestný čin nebo je zde podezření ze spáchání takového činu;
- které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči a jejich umístění trvá déle než 6 měsíců;
- které jsou ohroženy násilím mezi rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu;
- které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany.

Tato práce se zaměřuje na ohrožené děti, s nimiž pracuje kurátor pro děti a mládež. Jedná se tak dle zákona o děti, jež vedou tzv. **nemravný či zahálčivý život** spočívající v tom, že zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo jiné návykové látky, jsou ohroženy závislostí či se živí prostitucí. Dále se kurátor podle Matouška (2005, s. 270) zabývá dětmi, které spáchaly před dovršením 15 let čin jinak trestný či se opakovaně dopouští různých přestupků, dětmi utíkajícími z domova a dětmi, na nichž byl spáchán trestný čin.

To, že zákon cílovou skupinu práce takto specifikuje, neznamená, že i tyto děti nejsou zároveň ohrožené ve smyslu zbývajících výčtu dětí, na něž se zaměřuje sociálně právní ochrana. Navíc kurátor musí vždy dle Metodické příručky pro děti a mládež (2016, s. 11) dbát na to, že i ohrožující dítě je zároveň ohroženým dítětem. „ *V jeho přístupu k dítěti i jeho rodině musí být patrné, že si je vědom toho, že i sebezikovější projev dítěte je především projevem jeho osobní, rodinné či sociální potřeby, která zatím nedokázala být dostatečným způsobem uspokojena.*“ Z tohoto důvodu bychom pak neměli hovořit o výchovných problémech dítěte, nýbrž o **zvláštních potřebách dítěte souvisejících s jeho výchovou**. Označení, že se jedná o „problém“ dítěte, je nepřesné a pro dítě navíc stigmatizující, neboť nepřímo naznačuje, že dítě samo tyto „problémy“ vytváří (Metodická příručka..., 2016, s. 11).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v tomto ohledu užívá pojmu **rizikové chování**. Miovský a Zapletalová (in Miovský, 2015, s. 28) ho definují jako: „...*chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost.*“ Pojem rizikové chování zastřešuje

v podstatě jakékoli chování označované jako problémové, disociální, delikventní, antisociální či asociální. Někdy se též můžeme setkat s termínem syndrom rizikového chování, což je koncept hovořící o tom, že takové chování může být přirozenou součástí dospívání mladého člověka a dříve nebo později odezní.

Z etopedického hlediska pak rozeznáváme tzv. děti v riziku, problémové chování, poruchy chování a poruchy emocí a chování. **Děti v riziku** poruchy chování jsou dle Vojtové (2008, s. 72–83) děti, jež mají cestu k dospělosti plnou překážek, úskalí a rizik. V důsledku toho se pak jejich socializace vyvíjí rizikově nebo je dokonce blokována. Následně může dojít až k tzv. **problémovému chování**. To se vyznačuje menší intenzitou a závažností, než by tomu bylo v případě poruch chování. Většinou je časově omezené a ve velké míře odpovídá věku. Za problémové chování se dá označit např. vyrušování ve škole, provokování, porušování dohod či pravidel, lhaní, drobné krádeže apod. Bez intervenčního zásahu a podpory se pak problémové chování může rozvinout do poruchy chování, anebo může samo vyhasnout. **Poruchy chování** Vágnerová (2001, s. 67) charakterizuje jako odchylky v oblasti socializace, kdy dítě není schopné respektovat běžné normy chování, a to na úrovni odpovídající jeho věku. Základním rysem těchto poruch je chování, kterým jsou v různé míře opakovaně a dlouhodobě (alespoň 6 měsíců) narušovány sociální normy. Ptáček (2006, s. 8) k tomu dále uvádí, že izolované projevy nežádoucího chování jako např. krádeže v obchodech, experimentování s drogami, projevy agresivního chování či situační lži jsou poměrně častým jevem během dětství (v různých obdobích je vykazuje až 80 % dětí) a v žádném případě nepředstavují poruchu chování ve smyslu psychiatrické diagnózy.

Za **příčinu** nežádoucího chování můžeme označit vliv **sociálního prostředí**, zejména *rodiny*. Jestliže je totiž rodinný model chování nevhodný nebo nedostatečný, zvyšuje se tím riziko rozvoje nežádoucích osobních charakteristik, které vedou k poruchám chování (Vágnerová, 2001, s. 67). Dle studia literatury a provedeného výzkumu můžeme za rizikové faktory v rodině označit nepřítomnost rodičovské postavy, absenci biologických rodičů, rozvod či rozchod, nadměrný blahobyt nebo naopak chudobu, nedostatek pozornosti ze strany rodičů nebo naopak nadměrnou pozornost, nedostatečné uspokojování psychických potřeb, nejednotnou či nedostatečnou výchovu, nedostatek společně tráveného času, nedostatek pochvaly, kritika dítěte, nedostatek povinností, násilí v rodině, konflikty mezi rodiči či rodič anomální osobnost – konzument návykových látek, dopouštějící se trestné činnosti apod. (Chrtková, 2017, s. 66). Významný vliv mají

také *vrstevníci* (závadová parta vrstevníků) a *sociální média* (prezentované násilí). V interakci se sociálním prostředím se na nežádoucím chování podílí též **faktory vrozené**, jako je genetická dispozice k disharmonickému vývoji nebo oslabení či porucha centrální nervové soustavy převážně na bázi *prenatálního* či *perinatálního poškození* (Vágnerová, 2001, s. 68). Znamená to, že žádné nežádoucí chování si nemůžeme vysvětlovat jen na podkladě jedné možné příčiny, neboť se jedná o problematiku multifaktoriální. Příčinou určitého chování dítěte tak může být nejen jeho genetická dispozice, ale i rigidní výchova rodičů. V poli rodiny se pak také může jednat o provázanost několika faktorů, jako je alkoholismus matky, psychická porucha otce či nadměrný blahobyť rodičů apod.

V každém případě je velice podstatné rozklíčování všech možných příčin problémového chování, což do budoucna souvisí s efektivní intervencí. Smyslem intervence by pak nemělo být dítě trestat, ale v první řadě mu pomoci vyřešit jeho situaci tak, aby na sebe např. problémovým chováním již nemuselo dále upozorňovat. Problematika nemravného chování dětí je však velice složitá a příčin k závadovému chování může být opravdu mnoho.

Co se týká charakteristiky konkrétních vybraných **projevů** (interpersonální agresivní chování, delikventní chování, záškoláctví, závislostní chování a sexuální rizikové chování) včetně statistických dat z výzkumů o jejich prevalenci, tato problematika již byla zpracována v bakalářské práci Rodina jako činitel rizikového chování žáků ZŠ, kapitola – Rizikové chování.

1.1 Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně právní ochrana dětí je v České republice upravena **zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů a poskytuje se zejména v případech vymezených v § 6, pokud trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dítěte nebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí (Metodická příručka..., 2016, s. 17).

Je to cílená činnost zahrnující zejména zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny (Špeciánová, 2007, s. 10–11). Představuje zajištění práva dítěte

na svou identitu, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání a zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním (Macela, 2015).

Ochrana dítěte tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte a je upravena v různých právních předpisech a v právních odvětvích. Zajišťování práv dítěte se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod. Z toho také vyplývá okruh subjektů, jež sociálně právní ochranu realizují (Macela, 2015).

Povinnost státu chránit děti vyplývá pro Českou republiku z řady norem. Velmi významným dokumentem ústavního charakteru je v tomto ohledu **Listina základních práv a svobod**. Konkrétně její článek č. 32 je celý věnovaný ochraně rodiny a rodičovství a zdůrazňuje též zaručení zvláštní ochrany dětem a mladistvým (Novotná, Fejt, 2009, s. 14).

Dalším významným dokumentem, který zároveň považujeme za nejvýznamnější mezinárodně právní dokument, je **Úmluva o právech dítěte**. Tu Česká republika ratifikovala v roce 1991. Její preambule připomíná, že členské státy OSN, které jsou zároveň smluvní stranou této Úmluvy, mají být pamětlivy toho, že „...rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.“ (Novotná, Fejt, 2009, s. 19) Článek č. 3 pak zavazuje smluvní státy k tomu, aby dítěti poskytl takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Dále výslovně uvádí, že zájem dítěte musí mít vždy přednost při jakékoliv činnosti týkající se dětí (Špeciánová, 2007, s. 9).

Novotná a Fejt (2009, s. 15–16) shrnují **základní principy** poskytování sociálně právní ochrany dětí následovně:

- předním hlediskem poskytování sociálně právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí;

- sociálně právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu;
- poskytuje se bezplatně dětem mladším 18 let.

Orgány zajišťující sociálně právní ochranu dětí jsou obecní úřady a obecní úřady s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Ten poskytuje sociálně právní ochranu dětí ve vztahu k cizině. Od těchto orgánů je třeba odlišit další subjekty, které sociálně právní ochranu dětí rovněž poskytují. Těmito subjekty jsou obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, tzv. pověřené osoby, jež jsou sociálně právní ochranou dětí pověřeny (Špeciánová, 2007, s. 11).

Orgán sociálně právní ochrany dětí je úřad dbající na to, aby nedocházelo k narušování výchovy dětí, a zastupující zájmy dětí v soudních řízeních. Konkrétně dohlíží na problémové rodiny, zprostředkovává osvojení dětí a pomáhá řešit některé rodinné situace týkající se dětí, pokud není nutné rozhodnutí soudu. OSPOD je orgánem veřejné moci a jeho veškerá práce podléhá jedinému – zájmu a blahu dítěte, ochraně rodičovství a rodiny a vzájemnému právu rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči (Smrž, 2018).

Ke konci této podkapitoly ještě uvedme důležité změny a dokumenty v rámci transformace systému péče o ohrožené děti. Jedná se zejména o **změnu zákona** o sociálně právní ochraně dětí (zákon č. 401/2012 Sb., novela zákona o sociálně právní ochraně dětí), jež byla přijata koncem roku 2012. Ta zdůraznila právo dítěte vyrůstat v jeho rodinném prostředí a vnesla nové nástroje do sociální práce (viz kapitola Práce kurátora s ohroženým dítětem v kontextu prevence). Změny k lepšímu přinesla také v rámci systému náhradní rodinné péče zkvalitněním příprav pěstounů a rozšířením jejich práv a povinností (Marksová, 2015, s. 2).

Dále se jedná o **Národní strategii ochrany práv dětí** „Právo na dětství“ na období 2012 až 2018 a Akční plán k jejímu naplnění. Hlavním cílem této strategie bylo vytvořit funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Přijetím této strategie vláda reagovala na mezirezortní roztržičnost v oblasti péče o ohrožené děti a vyjádřila svoji otevřenost k intenzivní spolupráci, koordinaci činnosti a sjednocování přístupů v rámci příslušných rezortů (Národní strategie..., 2012, s. 2).

1.2 Nepřiměřené ohrožení dítěte

Otázka nepřiměřeného ohrožení dítěte se váže k výčtu dětí, na něž se zaměřuje sociálně právní ochrana. Při náležité interpretaci ohrožených dětí je vhodné vycházet z principu institutu přiměřeného respektive nepřiměřeného rizika. Tento princip vychází z **respektu k lidské důstojnosti a autonomii** člověka, tedy dítěte a jeho rodiny, a slouží pro odlišení situací, kdy je třeba tuto autonomii respektovat, byť způsob života dítěte a jeho rodiny nemusí nutně odpovídat obecně akceptovaným a běžně uznávaným vzorcům života ve společnosti, a situací, kdy je třeba upřednostnit právo dítěte na příznivý vývoj a přistoupit k zajištění přiměřené ochrany dítěte i proti jeho vůli (pokud je nedostatečně rozumově vyspělé, tak i proti vůli jeho rodičů) z důvodu ochrany nejlepšího zájmu dítěte před právem dítěte a rodiny na zachování autonomie. Jinými slovy, k přijetí veřejnoprávní intervence proti vůli dítěte či jeho rodičů lze přistoupit jedině tehdy, kdy lze prokazatelně dovodit, že bez jejího nepřijetí by dítě čelilo nepřiměřenému, tj. **závažnému a pravděpodobnému ohrožení** svého příznivého vývoje, přičemž toto ohrožení musí dosahovat určité kvalifikované míry. Závažnost a pravděpodobnost ohrožení je pak třeba náležitým způsobem prokázat. Přitom však nelze vycházet z jednoho pouhého důkazu (Metodická příručka, 2016, s. 17 a 20).

Princip nepřiměřeného rizika vychází z právního institutu **náležitěho dohledu**. „*Náležitý dohled souvisí s tou skutečností, že existují skupiny lidí, kteří v důsledku svého věku (děti), nebo svého zdravotního postižení (mentální postižení, psychosociální postižení), nedokáží náležitým způsobem vyhodnotit všechna existující rizika, anebo není v jejich silách tato rizika ovládnout, a proto se mohou dostat do situace, která pro ně bude představovat ohrožení.*“ Z tohoto důvodu by měl vždy existovat někdo, kdo je ze zákona povinen zajišťovat přiměřenou ochranu těchto osob neboli vykonávat nad nimi náležitý dohled. V případě dětí leží tato povinnost primárně na rodičích či jiných osobách odpovědných za výchovu. Sociálně právní ochrana nastupuje až ve chvíli, kdy rodiče samostatně, bez podpory a pomoci nedokázali náležitý dohled nad dětmi vykonávat. Ani v tomto případě ale veřejnoprávní orgány neodpovídají za to, že dítě ochrání před všemi nepříznivými vlivy (Metodická příručka..., 2016, s. 17 a 19).

1.3 Nejlepší zájem dítěte

Základním principem sociálně právní ochrany dětí je povinnost zohlednit nejlepší zájem dítěte. Zohlednění tohoto principu je v souladu s Úmluvou o právech dítěte a má vždy být **předním hlediskem** veškerých intervencí. S nejlepším zájmem dítěte pracuje Národní strategie ochrany práv dětí a § 5 zákona o sociálně právní ochraně dětí, který hovoří o tom, že základní funkcí systému sociálně právní ochrany je ochrana a naplňování nejlepšího zájmu dítěte.

Výbor OSN definuje obsah nejlepšího zájmu jako „...*právo dítěte na celostní rozvoj a na plné a účinné požívání všech práv garantovaných Úmluvou o právech dítěte.*“ Z druhé části definice vyplývá, že v ideálním stavu by každé dítě mělo mít **možnost požívat svá práva** garantovaná úmluvou, a to v plném rozsahu. Každé dítě by tak mělo mít možnost vyrůstat v péči svých rodičů, přičemž současně by mělo mít zajištěny své základní materiální, fyzické, výchovné a emocionální potřeby. Především pak potřebu citové vazby a bezpečí, ochranu svého života, zdraví i příznivého vývoje, jakož i dostupné a vhodné vzdělávání (Hofschneiderová, 2016, s. 8).

Hofschneiderová (2016, s. 9–10) píše, že: „*Nejlepší zájem dítěte je právní institut s jasně definovaným obsahem a především procesem svého zjišťování. V nejlepším zájmu dítěte je právo na plné účinné požívání všech jeho práv zaručených Úmluvou o právech dítěte, včetně práva na příznivý rozvoj, práva na péči a výchovu jeho rodičů, práva na ochranu před všemi formami násilí, zneužívání i zanedbávání, práva na ochranu zdraví, právo na vzdělání apod.*“

Dosáhnout současného zajištění všech těchto definovaných zájmů (práv) dítěte však nebude často v konkrétním případě možné. Jednotlivá práva se totiž mohou dostávat do vzájemného **konfliktu**. Např. v případě, kdy se rodiče dopouští násilí na svém dítěti, se dostává do konfliktu právo dítěte na výchovu a péči jeho rodičů a právo na ochranu před všemi formami násilí. Nejlepší zájem dítěte by pak byl definován následovně, pokud není možné plné požívání všech garantovaných práv, je v nejlepším zájmu dítěte takové opatření, které se tomuto ideálnímu stavu alespoň co nejvíce přibližuje. Jedná se o požívání práv alespoň v nejvyšší možné míře. V zájmu dítěte tak bude v konkrétní situaci z hlediska zachování všech jeho práv takové opatření, které bude **nejšetrnější** a nebude zasahovat z důvodu ochrany jednoho práva do práva druhého ve vyšší míře, než

je nezbytně nutné (Hofschneiderová, 2016, s 9). Za tímto účelem lze aplikovat tzv. princip proporcionality, o němž pojednává následující kapitola.

Základním principem při hledání nejlepšího zájmu dětí je úsilí o **maximální objektivizaci**. Je tak třeba se vyvarovat subjektivním pohledům na věc. Promítnutí osobních představ pracovníka o tom, co je dle jeho názoru skutečně správné a pro dítě nejlepší, může být nebezpečné, jelikož představy každého z nás se mohou diametrálně rozcházet. Při správném chápání obsahu nejlepšího zájmu by však k takovému subjektivním upřednostňováním docházet nemělo (Hofschneiderová, 2016, s. 6–8).

Co se tedy týká obsahu nejlepšího zájmu dítěte, zjišťování nejlepšího zájmu není o ničem jiném, než, jak už bylo řečeno, o hledání **přiměřenosti** či rovnováhy. Je třeba se jednostranně vyvarovat upřednostňování jednoho zájmu dítěte před jiným (Hofschneiderová, 2016, s. 10). Je třeba si uvědomit, že mezi jednotlivými právy dítěte neexistuje žádná hierarchie a žádné z těchto práv nelze automaticky bez provedení důsledného procesu posouzení zohledňujícího všechny okolnosti případu a následného určení nejlepšího zájmu upřednostnit před jiným základním právem (Metodická příručka..., 2016, s. 23). Dokonce ani právo na život není nadřazeno jiným právům dítěte a nelze jej tak neodůvodněně chránit na úkor jiných. Opatření činěná za účelem ochrany života dítěte musí být vždy odůvodněna skutečnostmi nasvědčujícími tomu, že v případě jejich nepřijetí by život dítěte byl s vysokou pravděpodobností ohrožen (Hofschneiderová, 2016, s. 12).

Na základě výše popsaného můžeme rozlišit dvě **fáze** posuzování nejlepšího zájmu:

- identifikace všech zájmů (práv) dítěte, které jsou v konkrétní situaci dotčeny;
- nalézání rovnováhy mezi nimi.

Při řešení krizové situace ohroženého dítěte v duchu nejlepšího zájmu by pak měly být posuzovány tyto důležité **aspekty** (Asociace dítě a rodina, 2015):

- názor a přání dítěte;
- stanoviska, názory a přání rodiny dítěte, jejich emocionální vztah k dítěti a jejich možnosti;
- zajištění stabilního a bezpečného prostředí pro dítě;
- zjištění potenciálních následků odebrání dítěte a možnosti opětovného začlenění dítěte zpět do rodiny;

- specifické potřeby dítěte související s psychickým či mentálním postižením či dalšími individuálními vlastnostmi dítěte a okolnostmi dané situace;
- národnost dítěte, jeho náboženská příslušnost, kulturní a jazykový původ. Měla by být zajištěna kontinuita ve výchově a kontakt s dětskou komunitou. Dítě by mělo být včas a postupně připravováno na přechod do samostatného života.

1.4 Pobytová zařízení

Pobytovými zařízeními máme v práci na mysli zařízení definované **zákonem č. 109/2002 Sb.**, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči. Těmito zařízeními jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. V naprosté většině se jedná o státní zařízení poskytující dětem na základě soudního rozhodnutí či případně na základě žádosti odpovědných osob za výchovu komplexní péči od 3 do 18 let, případně do 26 let (Jánský, 2014, s. 115).

Ústavní výchova je upravena zákonem č. 109/2002 Sb. a soud ji může nařídit v rámci občansko-právního řízení v případě, kdy výchova dítěte je vážně ohrožena či narušena, nebo jestliže rodiče nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Zařízeními pro výkon ústavní výchovy jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. **Ochrannou výchovu** upravuje zákon č. 109/2002 Sb. a zákon č. 218/2003 Sb. Ukládá ji soud v občansko-právním řízení či v trestním řízení a to dětem, které se dopustily zvláště závažného činu, a mladistvým, pokud by ochranná výchova lépe plnila svůj účel, než by tomu bylo v případě uložení trestu odnětí svobody. Dále ji soud nařídí, pokud o děti a mládež není postaráno a dosavadní výchova byla zanedbána nebo pokud prostředí neposkytuje záruku náležité výchovy. Zařízeními pro výkon ochranné výchovy jsou diagnostické ústavy, dětský domov se školou a výchovné ústavy (Hoferková, 2014, s. 58–59).

Diagnostický ústav přijímá ze zákona děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Jejich úkolem je v rámci diagnostického a výchovně terapeutického pobytu dětí zpracovat komplexní diagnostiku osobnosti, vymezit výchovné a vzdělávací priority, včetně doporučených vhodných metod a přístupů. Důležitým prvkem pobytu v diagnostickém ústavu je také stabilizovat přijaté děti a zakotvit jejich potřebné hygienické, režimové a výchovné návyky (Jánský, 2014, s. 116). Na základě diagnostického vyšetření pak ústav zpracovává

komplexní diagnostickou zprávu, která soudu slouží jako podklad pro rozhodnutí, do jakého konkrétního zařízení bude dítě následně umístěno. Účelem **dětského domova** je dle zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy zajišťovat péči o děti, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají v běžných školách, které nejsou součástí dětského domova. Přestože primárním důvodem pro jejich umístění bývají sociální důvody, velmi často jsou k tomuto podle Jánského (2014, s. 116) přidruženy i problémy osobnostní, výchovné nebo zdravotní. **Dětské domovy se školou** jsou určeny pro děti s již závažnými poruchami chování. Protože by v běžné škole narušovaly chod vyučování, je pro ně v rámci dětského domova zřízena také škola. **Výchovné ústavy** pak dle zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy pečují o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, nebo ve výjimečných případech také o děti starší 12 let s uloženou ústavní nebo ochrannou výchovou, pokud se v jejich chování projevují tak závažné poruchy, že nemohou být umístěny v dětském domově se školou.

V souvislosti s jakoukoliv ústavní péčí souvisí také určitá **rizika**, respektive negativní dopady či negativní jevy, které se při dlouhodobém pobytu dítěte v některém z těchto zařízení mohou objevit. Problematice ústavní péče se u nás dlouhá léta věnuje Matoušek (1999, s. 118–123). Píše o tom, že nejzávažnějším rizikem je tzv. **hospitalismus**, jenž charakterizuje jako „...stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní „civilní“ život.“ V ústavu je totiž klientovi poskytováno plné zaopatření spočívající v tom, že mu někdo uvaří, vypere, postará se o jeho finance, zatopí, organizuje práci či obstarává předměty potřebné k životu. Pro klienty je pak samozřejmě jednodušší orientovat se v takto redukovaném světě než v nepřehledném světě vnějším. Navíc v ústavech zřízených proto, aby kontrolovaly chování jedinců, bývají klienti s podobnými osobnostními charakteristikami a je tak velmi pravděpodobné, že jejich osobní problémy se budou spíše násobit. Velké, uzavřené a osobnostně **homogenní kolektivy** těžko povedou ke korigování individuálního chování. V uzavřených ústavech dále snadno vzniká tzv. **ponorková nemoc**. Lidé se postupně stávají vztahovačnými, agresivními, ale také introvertnějšími, klesá jejich otevřenost a vstřícnost. Změny se mohou projevit jak na úrovni psychické, tak na úrovni behaviorální. Na behaviorální úrovni ubývá očních kontaktů mezi lidmi a zvyšuje se význam osobního teritoria. S tím souvisí další problém, a tím je **nedostatek soukromí**. Všechny uzavřené instituce s autoritativním režimem jsou navíc živnou půdou pro **šikanování**. V takových ústavech se násilí může stát pozitivně hodnoceným způsobem

uplatnění potřeb a práv jednotlivce. Největší autoritu pak mají nejagresivnější příslušníci. Bohužel vážné činy jsou zde posuzovány zcela odlišně od toho, jak je posuzuje společnost. Díky kombinaci těchto a jiných nepříznivě působících vlivů se ústavní pobyt dle Matouška může stát vážným **psychickým traumatem**, jež člověka dlouhodobě poznamená. Typickým následkem je např. neochota a neschopnost stýkat se s lidmi, kteří nebyli podobně postiženi. Postižený se totiž cítí dobře jen ve společnosti těch, kteří si prošli stejnou zkušeností.

1.5 Prevence

Výkon sociálně právní ochrany dětí má svůj preventivní charakter. Správně aplikované opatření představuje preventivní aspekty ve vztahu ke klientovi a k pokračování projevů jeho nežádoucího chování (Večerka, Štěchová, 2015, s. 15). Pod prevencí si v rámci výkonu kurately pro děti a mládež představme všechny způsoby pomoci, jejichž cílem je omezit vznik nějakého nežádoucího či rizikového chování nebo jej alespoň snížit. **Primární** prevence představuje preventivní působení na děti a mladistvé, u kterých toto chování dosud nespátřujeme. Dle Večerky a Štěchové (2015, s. 17–23) je v praxi OSPOD primární prevence v podstatě dosud výjimkou a je dána případnou záslužnou aktivitou příslušných vedoucích pracovníků. Jisté záchvěvy bychom však mohli spatřovat při spolupráci kurátorů na různých zážitkových programech ve školách či při realizaci přednášek a různých skupinových aktivit.

Budeme-li tak hovořit o jednotlivých typech prevence, především **sekundární** a **terciární** prevence bude nedílnou součástí kurately pro děti a mládež v rámci výkonu sociálně právní ochrany dětí. Ta spočívá v pomoci dítěti, které je již ohroženo nějakým druhem nežádoucího chování či se tohoto chování dopouští. Večerka a Štěchová (2015, s. 17–23) v tomto ohledu uvádí, že by v praxi OSPOD nemělo jít jen o pouhé aktuální vyřešení daného problému, ale také o řešení, jež má svůj preventivní rozměr pro budoucí život jedince a jeho rodinu. Za optimální je možno považovat nejen postup krizové intervence, ale také komplexní a individuální přístup ke klientovi. K tomuto aktualizovaný zákon o sociálně právní ochraně dětí určuje, jaké metody může sociální pracovník použít. Prostorem pro prevenci je pro kurátora především individuální práce s nezletilým klientem a jeho rodinou. Vzhledem k tomu, že v životě mladých lidí hraje významnou

roli také kolektiv vrstevníků, součástí jeho práce je bezpochyby i aktivní monitorování a spolupráce s tímto prostředím.

OSPOD se v oblasti prevence samozřejmě neobejde bez **spolupráce** dalších odborníků. Bez jejich efektivní činnosti je pomoc klientovi nemyslitelná. Jedná se např. o spolupráci s dětským nebo rodinným psychologem či psychoterapeutem a dále s různými neziskovými organizacemi. Ty hrají v procesu resocializace dětí s výchovnými problémy velice důležitou roli.

Zmínku o preventivní činnosti SPOD, bychom našli také v samotném **zákoně č. 359/1999 Sb.**, o sociálně právní ochraně dětí. Tento zákon ve svém § 10 vymezuje **preventivní činnosti**, kdy je *obecní úřad* povinen vyhledávat ohrožené děti; dále působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti; projednat s rodiči odstranění nedostatků v jejich výchově dítěte; projednat s dítětem nedostatky v jeho chování; sledovat, zda je zamezeno přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující; nebo poskytnout či zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků na dítě. *Obecní úřad s rozšířenou působností* je pak povinen sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku; činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti; pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny; na vyhodnocení situace zpracovat individuální plán ochrany dítěte a pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin. Důležitá je také povinnost pro státní orgány, školy, školská zařízení, poskytovatele zdravotních služeb či další zařízení určená pro děti oznámit obecnímu úřadu s rozšířenou působností všechny skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o ohrožené děti dle tohoto zákona, a to bez zbytečného odkladu.

Práce kurátora pro děti a mládež je tedy sama o sobě preventivní činností. Nepředstavujme si pod ní jen samotnou depistážní činnost. Jeho práce totiž svým charakterem a zaměřením plně odpovídá sekundární prevenci – práci s dítětem, u něhož se již závadové chování vyskytuje, a snaha o jeho resocializaci prostřednictvím efektivních metod sociální práce. Práce kurátora je pak vlastně sama o sobě i preventivní činností před nadbytečným umístěním dětí do ústavů, neboť primárním posláním kurátora je vždy řešit situaci tak, aby dítě nemuselo být z jeho přirozeného prostředí odebráno.

Prevence ohrožených dětí v této práci nabývá právě tohoto specifického postavení, neboť hlavní myšlenkou, ze které vychází, je **prevence nadbytečného umístování dětí s výchovnými problémy do pobytových zařízení**. Takto specifikovaná prevence souvisí zejména s naplňováním požadavku vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti v rámci zohledňování principu přiměřenosti v oblasti správného posouzení situace, zvolení vhodných opatření, a to v kontextu nejlepšího zájmu dítěte a jeho práva na život v přirozeném prostředí. O tom, co všechno konkrétní OSPOD dělá, aby děti nemusely být do pobytových zařízení umístovány, a jaké způsoby pomoci byly v konkrétních případech dětí skutečně efektivní, pojednává kapitola o realizovaném výzkumu.

Kapitola zakotvila kuratelu pro děti a mládež do systému sociálně právní ochrany dětí, zdůraznila princip nejlepšího zájmu dítěte při jakékoliv intervenci ze strany odborníků. Seznámila čtenáře s pojmem pobytová zařízení, jejich významem a možnými negativními dopady do života dětí a mladistvých. V neposlední řadě zdůraznila preventivní kontext práce kurátora s ohledem ke zvolené problematice a zaměření výzkumu. Na tomto místě je třeba naposledy zdůraznit, že prevencí před nadbytečným umístováním dětí do pobytových zařízení máme na mysli dlouhodobé pobyty v zařízeních ústavní či ochranné výchovy. Krátkodobé dobrovolné preventivní pobyty, jež jsou kurátorem využívány jako jeden z nástrojů pomoci, vnímáme z hlediska stabilizace stavu dítěte a rodiny a z hlediska vytvoření diagnostické zprávy pro další spolupráci s dětským klientem jako účinné.

2 Kurátor pro děti a mládež

Kurátor pro děti a mládež je zaměstnancem obce s rozšířenou působností. Působí zde jako specializovaný pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí. Jeho specializace spočívá v práci s **děťmi vyžadujícími zvýšenou pozornost**, které se dle zákona chovají nemravně či zahálčivě. Jsou to děti, které např. chodí za školu, užívají návykové látky, dopouští se různých přestupků, páchají trestnou činnost nebo utíkají z domova. Jsou to děti, o nichž pojednává začátek první kapitoly práce.

Kurátor pracuje s dětmi a dospívajícími do doby jejich zletilosti, tedy **do 18 let věku**. Pro osoby starší existují tzv. sociální kurátoři. Ti ale nemají takovou pravomoc jako kurátor pro děti a mládež a hlavně nejsou součástí orgánu sociálně právní ochrany dětí (Smrž, 2018, online).

Slovník sociální práce uvádí, že kurátor pro děti a mládež je: „ *v ČR odborný pracovník státní sociální pomoci, který se zabývá dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli trestné činnosti i jejich rodinami, jimž poskytuje **poradenskou a socioterapeutickou pomoc**.*“ (Matoušek, 2008, s. 92)

Kurátor pro děti a mládež tak poskytuje poradenství dětem při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů s cílem umožnit jim jejich **začlenění do života společnosti**. Provádí opatření ke zmírnění, odstranění či k zamezení prohlubování, anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje (Podbořany, 2019).

Jeho práce spočívá v bezprostředním kontaktu a spolupráci s dítětem, rodinou a dalšími spolupracujícími subjekty. Jeho povinností je sledovat nepříznivé vlivy působící na děti, zjišťovat příčiny jejich vzniku – a jak už bylo řečeno – činit **opatření ke snížení rizikových faktorů** (Metodická příručka..., 2016, s. 8).

Zákon dále kurátorovi ukládá povinnost sledovat, jak dětští klienti využívají svůj volný čas, s kým se stýkají, a sledovat u nich různé projevy nesnášenlivosti a násilí. Má také bránit pronikání nepříznivých vlivů na děti dosud nezasažené a má věnovat zvláštní pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní. Mimo jiné se též účastní trestních řízení vedených proti mladistvým a spolupracuje s věznicemi při řešení sociálních problémů mladistvých (Matoušek, 2005, s. 270).

Aby kurátor mohl s dítětem nebo jeho rodinou začít pracovat, musí k tomu vždy mít **zákonný důvod**. Zároveň je povinen **prošetřit** každou informaci, o které se dozví, naznačující to, že by se mohlo jednat o dítě ohrožené negativními vlivy. S žádostí o pomoc se v tomto případě na kurátora obrací nejrozličnější osoby a instituce. **Oznamovateli** mohou být např. **rodiče**, kteří kurátora nejčastěji osloví v případě, kdy si neví rady s chováním svého dítěte (děti je nerespektují, opakovaně utíkají z domova, kouří cigarety...), a kdy žádný z jejich výchovných prostředků nepomáhá. Dle komentáře k zákonu č. 359/1999 Sb. ale není nutno čekat až na okamžik, kdy tyto osoby o pomoc samy požádají. Orgán sociálně právní ochrany dětí má totiž povinnost intervenovat vždy, pokud nastane situace, kterou rodiče nejsou schopni vlastními silami vyřešit (Macela, 2015, online). Další skupinou osob obracejících se na kurátora jsou **školy**. Zde je potřeba říci, že prvotní odpovědnost za řešení nepříznivé situace je vždy na škole. Není možné, aby kurátor pro děti a mládež pracoval s dítětem, které má jen špatné známky, nebo s dítětem, které bylo jednu hodinu za školou. Před tím, než škola osloví kurátora, musí sama nejdříve vyčerpat veškeré možnosti k řešení vzniklé situace (pozvání rodičů, výchovné prostředky). **Lékaři** pak oslovují kurátora zejména v případech podezření na užívání návykových látek a **policie** žádá kurátora pro děti a mládež o součinnost v případech prošetřování trestné činnosti dětí pod patnáct a mladistvých nad patnáct let. Kurátor se v těchto případech účastní výslechu, je přítomen u soudu a na žádost policie píše zprávu o rodinném zázemí a hodnocení situace (Smrž, 2018).

Co se týká **osobnosti kurátora**, kurátor by měl být autoritativní a důsledný, ale také přátelský. Měl by ovládat základní komunikační dovednosti s dítětem. Otevřenost a přátelství jsou základními stavebními kameny pro navázání důvěry, zprostředkování náhledu na své jednání, pro motivaci dítěte. Kurátor by měl též vhodně využívat kladných stránek dětského klienta a pracovat s nimi. Je to z toho důvodu, že okolí si většinou všimá pouze těch stránek negativních. Na druhou stranu by však dítě mělo mít nastaveny určité mantinely a respekt k dospělým a jiným osobám. Co se týká důslednosti, ta rodičům většinou chybí. Dítěti něco zakázou a druhý den to povolí, takže si pak z trestů dítě velkou hlavu nedělá, protože ví, že příště to stejně projde. Kurátor by tak měl dítěti ukázat i druhou stranu mince, že... když uděláme chybu, neseme za ní odpovědnost. Samozřejmě, že práce s dětmi je velice individuální záležitostí. Každé dítě je jiné, každé vyrůstalo v trochu jiných podmínkách, a proto na něj bude „fungovat“ vždy trochu něco jiného, to by ale měl dobrý kurátor umět správně odhadnout.

2.1 Funkce kurátora pro děti a mládež

Kromě toho, že se kurátor zabývá dětmi a mladistvými, jež se chovají nemravně či zahálčivě a dopouštějí se útěků od rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu, má na starosti řadu dalších úkonů. Ty definuje informační internetový portál pro orgány sociálně právní ochrany dětí Ospd.cz (2019) následovně:

- Vede administrativu, která se týká dětí a mladistvých, se kterými pracuje.
- Na základě písemných požadavků orgánů činných v trestním řízení podává kvalifikované zprávy o osobách nezletilých a mladistvých, které se dopustily trestného činu. K tomu v souladu se zákonem o sociálně právní ochraně dětí využívá individuálních pohovorů, šetření poměrů v rodině, informací obecních úřadů, státních orgánů, škol, školských a zdravotnických zařízení, zaměstnavatele apod.
- Provádí sociální šetření a kontrolní činnost.
- Účastní se úkonů v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení s výsledky vyšetřování apod.). Účastní se též hlavního líčení a veřejného zasedání v trestních věcech mladistvých, kde aktivně využívá svá práva daná zákonem, včetně opravných prostředků.
- Poskytuje sociálně právní, výchovné, případně psychologické porady dětem i rodičům při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situací. Zprostředkovává pomoc odborných poradenských pracovišť, zdravotnických pracovišť a jiných zařízení.
- Dle zákona o rodině podává podněty na výchovná opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a sleduje jejich účinnost nebo podává podněty soudu na zahájení řízení o předběžném opatření.
- Podílí se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy do příslušných zařízení (zajištění dokladů, místa, doprovodu dítěte) ve spolupráci se soudem.
- Navštěvuje nezletilé a mladistvé, kteří jsou umístěni v ústavních zařízeních a věznicích.

- Spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných nezletilých a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní výchova nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny.
- Analyzuje situaci v oblasti patologických jevů u dětí a mládeže a navrhuje preventivní opatření.
- Pomáhá nezletilým a mladistvým propuštěným z ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a mladistvých propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejvhodněji začlenili do společnosti.
- Zastupuje děti s poruchami chování v řízení o ústavní výchově a zúčastňuje se trestního řízení proti mladistvým.
- Účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích.
- Spolupracuje s ústavami pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody, se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, spolupracuje s orgány obcí, školami, zdravotnickými a školskými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce, charitativními a jinými organizacemi, probační a mediační službou atd.

Zapomenout bychom neměli ani na spolupráci kurátora s rodinou dětí, které nebyly umístěny do ústavní nebo ochranné výchovy. Kurátor tak jednoduše pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a poskytuje či jim zprostředkovává poradenství při výchově a vzdělávání jejich dítěte (Podbořany, 2019).

2.2 Základní principy práce kurátora pro děti a mládež

Ministerstvo práce a sociálních věcí v Metodické příručce pro kurátory pro děti a mládež uvádí, že z postavení kurátora jako primárně sociálního pracovníka, jehož povinností je usilovat o řešení nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny prostřednictvím metod a nástrojů sociální práce, vyplývají některé základní principy jeho práce (2016, str. 10).

Prvním principem je **princip založený na potřebách dítěte**. Ten velmi úzce souvisí s rolí orgánu sociálně právní ochrany dětí jako takovou, která spočívá v garanci sociální práce

s dítětem a jeho rodinou, jež se ocitlo v nepříznivé sociální situaci ohrožující jeho příznivý vývoj, s cílem zajistit mu ochranu a naplňování nejlepšího zájmu. Úlohou kurátora je pátrat po příčinách nepříznivé sociální situace, přičemž musí mít na paměti, že tyto příčiny spočívají ve zvláštních potřebách dítěte a rodiny, které si sama nedokázala vlastními silami uspokojit. Kurátor tak musí mít vždy na paměti, že i ohrožující dítě je ohroženým dítětem a musí se vyvarovat toho, aby dítě jakýmkoliv způsobem sankcionoval. Úlohou sociálně právní ochrany totiž není děti ani jejich rodiny nijak trestat. To však neznamená, že kurátoři nemohou na základě zákona využívat možnosti uložení některých donucovacích oprávnění (uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc, uložení výchovných opatření). Donucovací prostředky jsou ale vždy vnímány až jako poslední možnost po prokazatelném vyčerpání všech preventivních a sanačních nástrojů. Kurátor pak musí doložit, že mírnější nebo méně omezující opatření nevedla ke zlepšení situace. Pokud nedokáže přijetí konkrétního donucovacího prostředku logicky zdůvodnit a propojit ho odpovídajícím způsobem se zjištěnou potřebou konkrétního dítěte, jedná v rozporu se zákonem a dopouští se nesprávného úředního postupu (Metodická příručka..., 2016, s. 11–12).

Dalším důležitým principem je **participace a zplnomocňování dítěte**. Jedná se o partnerský vztah klienta a sociálního pracovníka, což je základní princip sociální práce vůbec... Jinak by tomu nemělo být ani v případě poskytování sociálně právní ochrany dětí. Princip participace pozvedla zejména novela zákona č. 359/1999 Sb., a to zavedením nových nástrojů do sociální práce s dětmi. Míra účasti dětského klienta na řešení situace je pak samozřejmě odvislá na míře jeho vyspělosti, nicméně mějme na paměti, že v rámci zásady participace musí být dítě pro kurátora stejně relevantním partnerem jako jeho rodina. Kurátor např. pracuje s dítětem na schopnosti porozumění důsledkům svého chování. V tomto ohledu mu nenastihuje negativní následky, které může očekávat, pokud jednání nezanechá, ale usiluje o to, aby dítěti zprostředkoval náhled na situaci a na důsledky, které svým chováním způsobil. Dále by se kurátor měl zaměřit na posilování schopnosti dítěte pochopit příčiny svého jednání. Umožnění náhledu na své jednání a svoji situaci a na pochopení příčin takového jednání je pro dítě základním stavebním kamenem k tomu, aby samo dokázalo formulovat kroky směřující ke zlepšení situace. Metodická příručka navíc dodává, že: *„Kurátor, který ctí partnerský přístup k dítěti, má tak daleko větší šanci vyhnout se tomu, že se ocitne v situaci, kdy už bude pouze relativně bezmocně přihlížet prohlubování problémů, s nimiž se dítě potýká, a kdy již všechna*

kurátorem učiněná opatření budou vyznívat „naprázdno“, bez jakéhokoli dopadu do života dítěte a ochrany jeho příznivého vývoje.“ (Metodická příručka..., 2016, s. 12–13)

Princip **odpovědnosti kurátora za koordinaci případu** znamená, že kurátor stejně jako jakýkoliv jiný pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí je především koordinátorem případu dítěte. Postupy a nástroje, které při práci využívá, se tak nijak neliší od těch, co běžně používají jeho kolegové. Při své intervenci stejně jako oni vychází ze základních nástrojů. Jakýkoliv jeho krok má tak svůj původ v individuálním plánu ochrany a respektuje základní zásady poskytování sociálně právní ochrany dětí. Na základě vyhodnocení situace pak v souladu s individuálním plánem volí pouze taková opatření, jež jsou objektivně způsobilá vést ke sledovanému cíli. Nabízí-li se více opatření, musí nejprve volit ta, která jsou pro dítě nejmírnější a nejméně omezující. Legitimním cílem spolupráce přitom nikdy nemůže být jiný cíl, než uspokojení nějaké potřeby dítěte, nikoliv někoho jiného! Metodická příručka opět dodává: *„Kurátor si svou roli koordinátora případu nese po celou dobu práce s dítětem a ve všech kontextech, v nichž se při výkonu své práce ocitá. Jeho úkolem je tak při kontaktu s jinými subjekty, oprávněnými přijímat ve vztahu k dítěti opatření a pracovat s dítětem, usilovat o co nejvyšší míru sladění postupů těchto subjektů a jejich opatření s opatřeními zachycenými v IPOD. Ten by totiž měl být po celou dobu základním nástrojem při práci s dítětem, a to i v případě, že do života a situace dítěte musí intervenovat i další subjekty, typicky orgány činné v trestním řízení, přestupkové orgány apod.“ (Metodická příručka..., 2016, s. 14 až 15).*

Posledním principem je princip **odpovědnosti kurátora za proces, nikoli za výsledek**. Úlohou kurátora je neustále sledovat situaci dítěte a na základě vyhodnocení usilovat v rámci individuálního plánu ochrany o přijetí takových opatření, která přispějí k ochraně dítěte před nepřiměřeným ohrožením. Kurátor však neodpovídá za to, že dítě ochrání před veškerým rizikem – tedy, že dokáže formulovat ideální opatření, jež by dítě ochránilo před vším, co by ho mohlo ohrožovat. V opačném případě by totiž situace vedla k přijímání nadměrně preventivních opatření, v jejichž důsledku by docházelo k nepřiměřenému omezování dítěte. Kurátor musí respektovat právo dítěte na autonomní způsob života spočívající v právu jít si svou životní cestou a hledat štěstí v takové míře, kdy se nevystavuje závažnému ohrožení. Při práci s dítětem tak odpovídá za kvalitní výkon procesních činností, kdy usiluje o co nejuplněnější zjištění situace a na tomto základě formuluje opatření, která by mohla přispět k ochraně dítěte. Je přitom zřejmé, že jeho

činnost nebude mít vždy za následek to, že se dítě již nikdy do ohrožující situace nedostane (Metodická příručka..., 2016, s. 15).

2.3 Základní zásady práce kurátora pro děti a mládež

Zásady kurately pro mládež jsou součástí zásad poskytování sociálně právní ochrany dětí. Na předchozích stránkách bylo uvedeno, že v rámci posuzování nejlepšího zájmu dítěte lze rozlišit dvě dílčí fáze – identifikaci všech zájmů (práv) dítěte a nalezení rovnováhy mezi nimi. Za tímto účelem lze vhodně aplikovat tzv. **princip proporcionality** neboli přiměřenosti. Zásada proporcionality při volbě vhodného opatření dle Macely (2015) spočívá v tom, že na základě vyhodnocení situace dítěte za využití metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům je zvoleno takové opatření, jež svou intenzitou a charakterem odpovídá objektivně zjištěné závažnosti případu. Pokud se nejedná o jednorázovou intervenci, pak by opatření měla být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala – to je především úloha individuálního plánu dítěte a jeho pravidelné aktualizace.

Z principu přiměřenosti následně vyplývají další požadavky, jako je požadavek vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti v užším slova smyslu. **Požadavek vhodnosti** spočívá v objektivní způsobilosti vést k naplnění stanoveného cíle, tím je zajištění ochrany a naplňování některého ze zájmů dítěte. V rámci požadavku vhodnosti se zabýváme otázkou, zda zásah do jednoho z proti sobě stojících zájmů dítěte je objektivně způsobilý dosáhnout sledovaného cíle. V případě zmiňovaného oddělení dítěte od jeho rodičů a jeho následného umístění do pobytového zařízení z důvodu rizikového chování dítěte by požadavek vhodnosti nebyl naplněn, jelikož umístění dítěte do pobytového zařízení by vedlo pouze k utlumení vnějších projevů a nikoli k řešení příčin rizikového chování. Ty se navíc během pobytu dítěte v zařízení v mnoha případech mohou ještě prohloubit (Metodická příručka..., 2016, s. 25).

Dalším požadavkem je **požadavek potřebnosti** spočívající ve zvážení všech prostředků, které jsou objektivně způsobilé vést k naplnění sledovaného cíle, a v následném využití takového opatření, jež je z hlediska zásahu do druhého zájmu dítěte nejmírnější a nejméně omezující. V rámci požadavku potřebnosti je tak třeba zabývat se tím, zda se stanoveného cíle nedá dosáhnout mírnějšími a méně omezujícími prostředky. Tento požadavek velmi

úzce souvisí s povinnostmi vyplývajícími z principu nejméně omezujícího prostředí a se základními zásadami poskytování sociálně právní ochrany dětí – se zásadou přiměřenosti a subsidiarity (Metodická příručka..., 2016, s. 25–27).

Zásada přiměřenosti v užším slova smyslu souvisí s poměřováním, jaký konkrétní prostředek dítěti v podobě ochrany jednoho zájmu přinese užitek. A to i s cenou, kterou za něj dítě bude muset zaplatit v podobě omezení či úplného popření svých dalších zájmů tak, aby přinesená oběť nebyla v nepoměru s tímto užitekem. Např. vytržení dítěte z jeho přirozeného prostředí a jeho umístění do pobytového zařízení je velmi často příliš vysokou cenou za usměrňování chování dítěte v zájmu deklarované ochrany některého z jeho zájmů (vzdělání, zdraví). Svůj význam má zde autonomie dítěte. Ta musí být respektována tím více, čím je dítě starší (Metodická příručka..., 2016, s. 25–28).

Zásada přiměřenosti a dále zásada **subsidiarity** je zakotvena v § 9a odst. 2 zákona o sociálně právní ochraně dětí: „*Opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí; při tom se postupuje s využitím metod sociální práce a postupů odpovídajících současným vědeckým poznatkům.*“ Zásada subsidiarity je konkrétně vyjádřena ve větě druhé a vychází z ústavně a mezinárodněprávně zakotvených základních práv na ochranu rodinného života. Dle zákona mají vždy přednost ta opatření, která zabezpečí péči o dítě v jeho rodinném prostředí. Pouze tehdy, je-li to vyloučeno, lze uvažovat o možnosti náhradní výchovy. V takovém případě pak opatření zabezpečující dítě v péči rodinného typu mají primárně přednost před náhradní péčí typu ústavního (Macela, 2015).

Tyto dvě zásady dále vyplývají ze slov odst. 1, kde se hovoří o přijetí nikoli jakéhokoliv opatření sociálně právní ochrany, ale o opatření potřebném – odpovídajícím danému případu. Ke správné volbě potřebného opatření sociálním pracovníkům v první řadě slouží metody a nástroje sociální práce. Na úrovni zákona je to novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí nově upravené vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, individuální plán ochrany dítěte a případové konference (Macela, 2015).

Zásady přiměřenosti a subsidiarity, z nichž lze odvodit pravidlo, že do osobní i právní sféry dítěte a jeho rodiny je možné zasahovat proti jejich vůli pouze v míře nezbytně nutné, a že při výkonu jakékoli intervence je třeba upřednostňovat co nejmírnější

a nejméně omezující opatření, lze rovněž vyjádřit tzv. principem nejméně omezujícího prostředí (Metodická příručka..., 2016, s. 29).

Princip nejméně omezujícího prostředí se vztahuje ke konkrétní intervenci v konkrétním případě. V souladu s ním je třeba hledat taková opatření, která sníží nepřiměřenou míru ohrožení dítěte na míru přiměřenou, a která současně co nejméně zasáhnou do všech garantovaných práv dítěte. Z tohoto důvodu mají přednost opatření přijatá v přirozeném prostředí dítěte a navíc ta opatření, jež nemají donucovací charakter, vycházející z poskytování pomoci a podpory a z práce s vnitřní motivací dítěte k nápravě jeho chování. Pokud se opatření ukážou jako neúčinná, přistupuje kurátor k opatřením tzv. donucovacího charakteru, přičemž i takto přijatá intervence má probíhat zásadně v přirozeném prostředí dítěte. Teprve v případě, kdy ani tímto způsobem nedojde ke snížení míry ohrožení na míru přiměřenou, lze přistoupit k oddělení dítěte od jeho rodiny. Zde má jednoznačně přednost opatření v podobě náhradní rodinné péče. Opatření spočívající v umístění dítěte do pobytového zařízení jsou vždy až zcela krajní možností (Metodická příručka..., 2016, s. 29–30).

V souvislosti s využíváním opatření donucovacího charakteru respektuje kurátor kromě požadavku proporcionality ještě požadavek legality a legitimacy. Všechny tyto požadavky musí být naplněny současně. Z **požadavku legality** vyplývá existence dostatečně jasného a současně předvídatelného zákonného podkladu pro intervenci činěnou proti vůli dítěte nebo jeho rodičů či jiných osob odpovědných za jeho výchovu. Metodická příručka pro kurátory v tomto ohledu upozorňuje na nařizování ústavní výchovy, která je využívána k jiným účelům, než které vyplývají z jejího zákonného ukotvení jako jiné formy péče o dítě. Ústavní výchovu v souladu s českým právním řádem a jejím zařazením do skupiny jiných forem péče o dítě lze nařídít pouze z důvodů na straně přirozeného prostředí dítěte, nikoliv z důvodů na straně dítěte samotného, např. za jeho protiprávní činnost. Ze zákonného zařazení ústavní výchovy mezi jiné formy péče totiž jasně vyplývá, že zákon omezuje využití tohoto právního institutu výlučně na situace, kdy je dítě trvale nebo dočasně zbaveno péče svých rodičů, a to buď z důvodu, že rodiče v životě dítěte zcela absentují, anebo selhávají v plnění svých rodičovských povinností spočívajících v zajištění přiměřené ochrany a vývoje dítěte takovým způsobem, že v důsledku jejich zanedbání dítě čelí nepřiměřenému ohrožení (Metodická příručka..., 2016, s. 39–40).

Druhým požadavkem je **požadavek legitimacy**. Ten souvisí s účelem, který lze v případě možné intervence proti vůli dítěte a jeho rodiny sledovat, a jež může být v konkrétním případě považován za oprávněný. Legitimita tohoto účelu pak závisí na daném právním systému, do něhož zvažované opatření spadá. Pokud se jedná o opatření v *systému rodinně-právním*, přijímaná intervence nemůže sledovat jakýkoliv jiný zájem, než jen a pouze zájem dítěte. Nejlepší zájem dítěte je zde nejvyšší hledisko všech intervencí. Účelem rodinně-právního opatření tak není např. dítě za jeho protiprávní chování trestat nebo ho izolovat z důvodu jeho domnělé či prokázané nebezpečnosti pro společnost. V případě *trestně-právních opatření* nemá nejlepší zájem dítěte nejvyšší postavení, ale pouze přední. To znamená, že při rozhodování o přijetí konkrétního opatření bude třeba zohlednit nejen nejlepší zájem dítěte, ale také zájem společnosti na zajištění účinného vyšetřování, na zajištění její bezpečnosti i na odplatě protiprávního jednání. Nejlepšímu zájmu dítěte jako přednímu hledisku všech intervencí však musí být současně dána vysoká priorita. Jedná se o to, že tradiční funkce trestní spravedlnosti, jíž je ochrana společnosti a zajištění odplaty, by v případě dětí měla vždy ustupovat do pozadí, a to ve prospěch těch opatření, která směřují k zajištění rehabilitace dítěte a nápravy následků jeho chování. *Systém občansko-právních opatření* pak v sobě zahrnuje zdravotní a sociální detence neboli zařízení sociálních služeb, v nichž je člověk držen proti své vůli. Legitimním účelem občanskoprávní detence dítěte ve zdravotnickém zařízení může být nejen ochrana samotného dítěte, ale také ochrana společnosti, a to v důsledku duševní poruchy dítěte a jeho nebezpečnosti (Metodická příručka..., 2016, s. 42–43).

Je zřejmé, že prezentované principy a zásady práce kurátora hrají roli v prevenci nadbytečného umístění dětí do pobytových zařízení. Způsoby pomoci tak musí vždy odpovídat zjištěným příčinám, potřebám dítěte a závažnosti případu a musí být voleny ve spolupráci s dítětem, přičemž přijatá intervence musí primárně probíhat v přirozeném prostředí dítěte.

Druhá kapitola představila jak profesi, tak osobnost kurátora pro děti a mládež. Přiblížila jeho práci z hlediska základních zásad a principů kurately. Vědomí a dodržování zmíněných principů a zásad se váže k nejlepšímu zájmu a tím i k zachování dítěte v jeho rodinném prostředí. Proto je ze strany sociálních pracovníků důležité jejich pečlivé nastudování a uplatňování v praxi.

3 Práce kurátora s ohroženým dítětem v kontextu prevence

Následující kapitola pojednává o práci orgánu sociálně právní ochrany dětí v kontextu preventivní činnosti před nadbytečným umístováním dětí do pobytových zařízení. Tímto máme na mysli veškeré postupy a způsoby pomoci, jež kurátor pro děti a mládež realizuje tak, aby situace dítěte byla vždy řešena v jeho nejlepším zájmu a aby na ni bylo nahlíženo způsobem zohledňujícím veškeré příčiny, pro které se ohrožené dítě k nemravnému chování uchýlilo. To musí být pečlivě prošetřeno, neboť se jedná o multidimenzionální záležitost.

Kapitola představuje konkrétní nástroje OSPOD, které zavedením do praxe reagovaly na častou kritiku systému péče o ohrožené děti. Předmětem kritiky byla hlavně existence zažitých stereotypů a předsudků, resortní roztržitost, velké množství aktérů, nejasná pravidla, různorodé finanční zdroje a nadbytečné umístování dětí do institucionálních zařízení (Macela, 2011).

Zásadní milník v procesu transformace péče o ohrožené děti nastal v roce 2012, kdy vláda schválila Národní strategii ochrany práv dětí a Akční plán k jejímu naplnění. Řadu změn přinesla také poslední změna zákona o sociálně právní ochraně dětí. Zdůrazněním práva dítěte vyrůstat v jeho rodinném prostředí vnesla tato novela do sociální práce nové nástroje (Marksová, 2015, s. 2).

Je výsadou moderních sociálních systémů, že maximum potřebné péče včetně odborných služeb (zdravotnických, psychologických, terapeutických, atd.) doručují dítěti přímo do jeho přirozeného prostředí. Systém péče o ohrožené děti v České republice je však v tomto ohledu, jak už jsme popsali výše, velmi neefektivní a zastaralý. Tisíce dětí ročně platí za poskytnutí zázemí a odborných služeb v pobytových zařízeních velmi vysokou cenu, jíž je ztráta přirozených vazeb a blízkých osob. Je nepochybné, že samo prostředí představuje limit pro efektivitu poskytovaných služeb, přičemž k oddělení dítěte od jeho rodiny lze přistoupit až ve zcela krajních případech, kdy se předchozími kroky nepodaří snížit míru jeho ohrožení (Macela, 2012).

Obecně lze uvést, že prioritou v oblasti péče o ohrožené děti je systematická práce s dítětem a rodinou, která zajistí jeho setrvání v rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí. Podpora rodině v nesnázích, třebaže si je způsobila sama, je vždy výrazněji účinnější a pro společnost výhodnější než následné řešení důsledků jejího úplného selhání. Důležité je včasné řešení problémů a včasná intervence (Macela, 2012).

Na následujících stránkách se seznámíme s tím, jak sociální pracovníci posuzují situaci dítěte a jeho rodiny a jakými oblastmi života dítěte se v tomto ohledu zabývají. Dále se dozvíme, co je a jak se zpracovává individuální plán ochrany. Představíme případové a rodinné konference, rozhovor zaměřený na motivaci ke změně a pojednáme také o spolupráci orgánu sociálně právní ochrany dětí s dalšími subjekty. Dále uvedeme tzv. donucovací oprávnění, k nimž kurátor pro děti a mládež přistupuje ve chvíli, kdy předchozí způsoby práce dítěti výrazněji nepomohly. V neposlední řadě se též budeme věnovat práci kurátora v trestním řízení vedeném proti dítěti mladšímu 15 let a jeho vlivu na výsledek, tedy opět ve smyslu zachování nejlepšího zájmu dítěte a zabránění jeho neúčelného odebrání z domova.

3.1 Posouzení situace dítěte

Hodnocení dítěte a rodiny je oblastí, v níž se mnozí cítí být kompetentní, a to zejména proto, že každý z nás má nějakou svoji zkušenost a názor na to, v čem rodina funguje dobře a v čem naopak špatně. Z hlediska profesionálního však může v některých případech jít o zcela fatální rozhodnutí. Špatné posouzení situace může vést např. k tomu, že dítě stráví roky v ústavní výchově místo toho, aby byla upřednostněna jiná vhodná forma podpory rodiny, která by spíše vedla k jeho pozitivnímu vývoji, a kdy by dítě v rodinném prostředí mohlo dál bez problémů vyrůstat. Špatné posouzení může ale také vést naopak k tomu, že dítě bude dalším pobytem v rodině deptáno a v extrémním případě i připraveno o život (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 9). Je to tedy situace nelehká, vyžadující komplexní posouzení a spolupráci mnoha odborníků, jelikož potřebné informace spadají nejen do oblasti sociální práce, ale též do oblasti jiných vědních oborů jako je medicína, psychologie, pedagogika apod. (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 135).

Riziko navíc může být posuzováno rozdílně mezi jednotlivými obory, skupinami či jednotlivci. Holland (2011, s. 35 a 36) např. v tomto ohledu uvádí, že riziko je ve skutečnosti jen pouhým sociálním konstruktem a je sociálně zakotveno v souladu s organizačním kontextem, profesí či kulturou.

Představy každého z nás o tom, co je pro dítě nejlepší, se tedy mohou diferencionálně rozcházet. Odborníci však vždy musí svá subjektivní přesvědčení upozdat a usilovat o **maximální objektivizaci** závěrů. Systémem, který jim v tom může značně pomoci, je právo. To totiž stanovuje základní normativní vodítka, jež je třeba respektovat. Základním

principem v tomto ohledu je povinnost zohlednit **nejlepší zájem dítěte** a brát ho jako přední hledisko veškerých intervencí. Za **státní garanty** nejlepšího zájmu dítěte pak považujeme pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí. Jejich práce značně určuje, do jaké míry bude nejlepší zájem dítěte v konkrétních případech naplněn (Hofschneiderová a kol., 2016, s. 6–7).

Stejně tak Matoušek a Pazlarová (2014, s. 130) upozorňují, že pokud má být princip priority práv a potřeb dítěte v systému sociálně právní ochrany dětí naplňován (v souvislosti s Úmluvou o právech dítěte), musí být nejprve situace kvalifikovaně posouzena, a potom, pokud možno, nalezeno nejlepší možné řešení pro dítě a jeho rodinu.

„...nejlepší zájem dítěte musí vždy a za všech okolností souviset především s individualizovanou úvahou, zohledňující v každém konkrétním případě a hledající na jejich základě takové opatření, které bude z hlediska všech dotčených práv dítěte nejšetrnější. Úlohou OSPOD je přitom zajišťovat to, že každému dítěti se této individuální úvahy skutečně dostane. Nástroji, které k tomu má k dispozici a které lze vnímat jako výraz povinnosti naplňovat nejlepší zájem dítěte, jsou právě a především vyhodnocení situace dítěte a rodiny a individuální plán ochrany dítěte.“ (Hofschneiderová a kol., 2014, s. 34).

Jak už bylo popsáno na předchozích stránkách, situace dětí s výchovnými problémy bude řešit zejména kurátor pro děti a mládež, který v okamžiku, kdy se dozví o skutečnosti nasvědčující tomu, že konkrétní dítě může být ohroženo, přistupuje k úvodnímu vyhodnocení (Metodická příručka..., 2016, s. 30). Úvodní vyhodnocení je stručnější a méně podrobné zjišťování informací vedoucí k rozhodnutí, zda se jedná či nejedná o ohrožené dítě. V případě identifikace jakéhokoliv ohrožení přistupuje k vyhodnocení podrobnému, k tzv. vyhodnocení strukturovanému (Kotalová, 2015, s. 23). Prostředím vhodným pro hodnocení je přirozené prostředí rodiny nebo prostředí, které bylo vytvořeno k tomu, aby v něm rodina mohla provádět své běžné aktivity. To jsou např. specializovaná centra pro hodnocení rodiny a jejich sanaci (Pemová, Ptáček, 2014, s. 114).

V rámci **úvodního vyhodnocení** kurátor zjišťuje aktuální situaci dítěte, prošetřuje jeho rodinné a osobní poměry, docházku do školy, přehled dosavadních protiprávních činů. Vyhodnocení je stručné, obsahuje všechny zjištěné informace s důrazem na ty, které se vztahují k ohrožení. Dále obsahuje závěr a jeho odůvodnění. Kurátor ho vypracovává na

základě **sociálního šetření a spolupráce s návaznými subjekty** jako je škola, lékař apod. (Metodická příručka..., 2016, s. 30), které mohou posoudit ohrožení dítěte či případně pomoci s hodnocením. Tato fáze slouží k určení aktuální míry ohrožení za účelem stanovení rychlosti, razance a intenzity okamžité sociální intervence (Pemová, Ptáček, 2012, s. 56 a 61).

Strukturované vyhodnocení dítěte a rodiny je rámcově upraveno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v jehož § 10 odst. 3 písm. c) bychom našli povinnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně a poskytnout pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za dítě.

V následné vyhlášce č. 473/2012 nalezneme v § 1 oblasti, na které se sociální pracovník při svém vyhodnocování zaměřuje.

Vyhodnocení situace dítěte, zahrnuje:

- zjištění míry ohrožení práv a zájmů dítěte;
- vymezení sociálních, zdravotních nebo jiných rizik, kterým je dítě vystaveno;
- posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje s ohledem na věk dítěte;
- zhodnocení průběhu vzdělávání dítěte a předpokladů k dalšímu vzdělání;
- určení a posouzení individuálních potřeb a zájmů dítěte;
- vymezení vlastností a určení schopností dítěte, případně předpokladů pro jejich získání;
- zjištění a zohlednění názoru a přání dítěte s ohledem k jeho věku a rozumové vyspělosti;
- další skutečnosti nezbytné pro hodnocení v konkrétním případě.

Vyhodnocení situace rodiny zahrnuje:

- analýzu situace rodiny a rodinného prostředí;
- analýzu příčin krize v rodině;
- zhodnocení vztahu rodiče a dítěte;
- určení potřeb rodiny;
- určení možností rodiny (vztahových, ekonomických, sociálních);
- určení výchovných kompetencí a předpokladů rodičů k výchově dítěte a zhodnocení možných rizik ve výchově;

- posouzení materiálních a finančních podmínek života rodiny;
- další skutečnosti nezbytné pro hodnocení v konkrétním případě.

Vymezení širšího prostředí rodiny zahrnuje:

- určení možností v širší rodině, včetně vztahových, ekonomických a sociálních možností a jejich využitelnost pro rodinu;
- určení možností v širším sociálním prostředí rodiny, včetně dostupnosti a kvality sociálních, zdravotních, výchovně-vzdělávacích a komunitních služeb a bezpečnost lokality;
- další skutečnosti nezbytné pro hodnocení v konkrétním případě.

Matoušek a Pazlarová doporučují soustředit se v této souvislosti zejména na oblast zdravotního stavu a tělesného vývoje, psychického stavu a vývoje rozumových schopností, osobnostního a morálního vývoje a v neposlední řadě také na oblast vývoje sociálního.

Zdrojem informací o **zdravotním stavu** dítěte jsou primárně lékařské zprávy. Kromě aktuálního zdravotního stavu je třeba brát v potaz celkový tělesný vývoj a jeho prognózu. Nelze opomenout ani faktor dědičnosti. Pracovníci by si měli být vědomi vlivů dědičnosti na některá onemocnění nebo poruchy psychického vývoje, jež mohou při posuzování situace hrát značnou roli (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 135–141 a 152–153).

V souvislosti s hodnocením **duševního stavu** je třeba zdůraznit, že *aktuální duševní stav* může ovlivňovat průběh a výsledky hodnocení. Hodnocení by se tak nemělo opírat o projevy dítěte, které jsou důsledkem silného afektu nebo zablokované schopnosti komunikovat, a taktéž ne o stavy, v nichž dítě ohrožuje sebe nebo své okolí. V takovém případě je potřeba zajistit bezpečnost a komplexní hodnocení odložit. Pro správné navržení péče je dále důležitá znalost možných příčin *psychických problémů*, např. organická poškození CNS, vývojové poruchy, psychosomatické poruchy apod. Specifickou situací v životě dítěte je také *trauma*. Je tak třeba počítat s tím, že jeho následky se mohou projevit až po relativně dlouhé době. To pak může vést k nesprávnému vyhodnocení situace a k nevhodným reakcím a intervencím ze strany sociálních pracovníků. Uvedme některé příklady chování, jež mohou mít svůj původ v traumatické zkušenosti dítěte: dítě neposlouchá, šikanuje nebo je agresivní, je nesoustředěné a neposedné, krade jídlo nebo věci ostatním, snadno se rozzlobí, chová se ke všem dospělým stejně bez rozdílu (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 135–141 a 152–153).

Znalost **osobnostních rysů** dítěte je důležitá pro vyhodnocení situace a pro následné plánování péče. Při hodnocení bychom je měli mít na zřeteli, neboť se mohou v chování dítěte projevit. V první řadě jde o *temperament*, který ovlivňuje sílu a délku reakcí na podněty. Dalším faktorem je *emocionalita* neboli celkové emoční naladění. Dále jsou to *postoje* dítěte. U dětí vyrůstajících dlouhodobě v nedostatečně funkční rodině nebo v rodině s patologickým vzorem rodičů je možné, že si osvojí kulturně či společensky nežádoucí postoje. Citlivým tématem u řady dětí je též *sebehodnocení*, opět ovlivněné od útlého dětství na základě zpětné vazby rodičů. Do života dítěte a jeho chování se promítá stejně i nepřiměřeně nízké či naopak přehnaně vysoké sebevědomí. Nesnadné hodnocení je hodnocení **úrovně morálního vývoje**. U větších dětí je v tomto ohledu třeba zjišťovat, zda mají zvnitřněné morální usuzování, zda normy společnosti dodržují z toho důvodu, že je považují za správné, či z důvodu obavy před trestem. To opět výrazně ovlivňuje prostředí, v němž vyrůstáme. Hodnocení v této oblasti je zvláště významné u dětí ohrožených delikvencí (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 135–141 a 152–153).

Oblast **sociálního vývoje** patří mezi ty, které jsou kvalitou *rodinné péče* ovlivněny snad nejvíce, neboť klíčovou roli v oblasti socializace mají právě nejbližší pečovatelé. Díky primární citové vazbě se dítě učí navazovat vztahy s druhými a následně je udržovat. Později na významu nabývá také *okolí dítěte*, jeho vrstevníci apod. Rodina může dle Čápa a Mareše (2011, s. 55) socializaci dítěte nejen podporovat, ale také ji ztěžovat či vážně narušovat. V některých případech dokonce dochází ke zneužívání až týrání dětí. Výchova tak může vést místo k porozumění a spolupráci také k agresivitě a hostilitě, popřípadě k delikvenci (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 135–141 a 152–153).

Je zřejmé, že zdaleka ne všechny informace má v kompetenci zjistit sám sociální pracovník. Opíráme se zde o již zmiňovaný **multidisciplinární princip** a o spolupráci s dalšími odborníky. V souvislosti s hodnocením vývojové úrovně dítěte např. Matoušek a Pazlarová (2014, s. 133) píší: „*Od profesionála, jenž není specializován na hodnocení vývojové úrovně dítěte, ani na jiné standardizované postupy hodnotící osobnost dítěte, lze žádat pouze schopnost adekvátně použít specialistovy výsledky při komplexním popisu situace dítěte. Výsledky vyšetření mohou indikovat zvláštní potřeby dítěte nebo zpoždování vývoje.*“ Zároveň autoři upozorňují, že i specialistovo hledisko může být příliš úzké, zejména když vychází pouze z jedné metody. Takový výsledek nestačí na posouzení toho, jakou kvalitu rodinné soužití má a jakým způsobem jsou naplňovány jednotlivé potřeby dítěte.

Podle manuálu k vyhodnocování situace dítěte a rodiny (2014, s. 14–15) sociální pracovník zjišťuje informace zejména prostřednictvím rozhovoru a dalších metod s dětmi, rodiči, dalšími příbuznými a odborníky, kteří dostávají prostor pro vyjádření vlastního pohledu na věc. Důležité při zjišťování těchto informací je **hledání širšího kontextu a souvislostí** s cílem porozumět příčinám a důsledkům dané situace. Pokud např. zjistíme, že dítě napadlo spolužáka, pokusíme se zjistit více informací o situaci dítěte, rodiny a školy v té době, co dále může být příčinou tohoto chování, jak se situace řešila a zda má pro dítě a třídní kolektiv nějaké důsledky. Samotná informace o napadení je irelevantní, vždy musíme hledat příčiny tohoto chování.

Podle Bergové (in Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 112) je špatným pochopením procesu hodnocení, pokud jako výsledek vznikne seznam toho, co rodina dělá špatně, popř. co špatného jí v minulosti potkalo či jaké negativní zkušenosti má za sebou. Takový seznam totiž všem zainteresovaným stranám podsouvá představu, že rodina je odsouzena i nadále selhávat. Je nebezpečné, když se takovým negativním vylíčením nechá ovlivnit sociální pracovník, a to navíc v případě jeho přetížení, kdy u něj může zesílit tendence zjednodušit si hodnocení bez hlubšího pochopení příčin.

Kvalitně provedené vyhodnocení se stává základem veškeré další práce, proto se zjištěné informace systematicky třídí, podrobují **kritickému zhodnocení**, vymezují se další případné souvislosti. Principem třídění dle Manuálu k vyhodnocování situace dítěte (2014, s. 18) je: „...*získání přehledu o situaci dítěte v různých oblastech jeho života tak, aby bylo následně možné zjistit, kde se nacházejí případná rizika nebo zdroje ochrany dítěte. V rámci třídění informací zároveň zjišťujeme, jak kvalitní informace máme k dispozici, jaká je jejich vypovídací hodnota, tj. zda nám dodávají ucelený popis situace dítěte, zda jsou aktuální, zda jsou zdroje informací spolehlivé atd.*“ Kotalová (2015, s. 24) v tomto ohledu píše o situaci před novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí, kdy se zjištěné informace zakládaly do spisové dokumentace, a to postupně tak, jak se je podařilo získat v podobě různě dlouhých záznamů a zpráv. Zakládány pak byly obvykle, aniž by byly nějak analyzovány nebo shrnuty. K tomu docházelo až tehdy, kdy OSPOD zpracovával zprávu pro účely soudního nebo jiného řízení. Informace potřebné pro rozhodování o dítěti byly opakovaně složitě dohledávány a chyběla jistota, že byly dostatečně zohledněny.

Zásadním výstupem celého hodnocení je **vymezení rizik a ochranných faktorů**. To umožňuje jasně pojmenovat proč, jak a čím je nebo by mohlo být dítě ohroženo (rizika), a co a jak by mohlo být zdrojem pomoci. Součástí je dále **vymezení potřeb dítěte**, tedy toho, jak jsou nebo nejsou naplněny jeho potřeby, a co potřebuje pro svůj příznivý vývoj. Vymezení potřeb dítěte je podstatou tvorby individuálního plánu ochrany dítěte. Do hodnocení je důležité zahrnout zjištěná přání dítěte a rodičů a posléze je zohlednit v individuálním plánu (Vyhodnocování situace dítěte..., 2014, s. 21–23).

Dodejme, že v českých podmínkách dle Matouška a Pazlarové (2014, s. 113) je stále velkým problémem doba, kterou pracovník může hodnocení věnovat. Minimální doba potřebná pro kvalitní zhodnocení je i v akutních případech několik hodin. Je však žádoucí, aby se pracovníci setkali s dítětem a členy rodiny více než jedenkrát...

Situaci dítěte a rodiny je třeba neustále sledovat, vyhodnocovat a na základě změn pak pravidelně upravovat individuální plán práce, v němž kurátor na základě všech zjištěných informací ve spolupráci s dítětem a jeho rodinou či osobami pečujícími o dítě a dalšími odborníky vytváří tzv. individuální plán ochrany dítěte.

Je zřejmé, že důležitou úlohu v prevenci nadbytečného umístování dětí do pobytových zařízení má právě správné posouzení situace. Je otázkou, do jaké míry je strukturované vyhodnocování přínosné a praktické, zda např. nevyhodnocuje vyšší míru ohrožení, než ve skutečnosti je, a jak moc velké pole působnosti v tomto pracovník má.

V rámci správného posouzení situace z hlediska komplexnějšího pohledu na věc, hrají důležitou úlohu dále případové a rodinné konference.

3.2 Případové konference

Případové konference jsou jedinečným setkáním rodičů, případně dětí s odborníky, na kterém se na základě společného komplexního vyhodnocení situace dítěte a rodiny všichni společně poradí, naplánují a domluví, co nejlepšího mohou pro dítě, u něhož je zjištěno, že potřebuje pomoc či podporu, udělat (Bechyňová, 2012, s. 16).

Od roku 2008 se v jejich realizaci v oblasti sociálně právní ochrany dětí mnohé změnilo, neboť před tímto rokem byli svolavatelé konferencí nejčastěji nestátní poskytovatelé sociálních služeb. Později se však svolavatelem stávali sami sociální pracovníci, kteří

začali využívat tento typ konferencí jako nástroj pomoci ohroženému dítěti a jeho rodině. Případové konference tak již nevyužívají jen progresivní pracoviště pro řešení mimořádně složitých případů, jelikož novela zákona č. 359/1999 Sb. používání případových konferencí v oblasti sociálně právní ochrany dětí právně zakotvuje (Bechyňová, 2012, s. 13).

Manuál k případovým konferencím (2011, s. 5) zdůrazňuje, že případová konference jako jeden z nástrojů pomoci v systému péče o ohrožené děti umožňuje, aby dítě skutečně stálo **ve středu zájmu**, a to nejen odborníků, ale zejména své vlastní rodiny. Aby dítě skutečně stálo ve středu zájmu a pomoc se stala účinnou, Hrdinová a kol. (2010, s. 4) doplňuje, že nezbytná je v tomto ohledu nejen dostupnost potřebných služeb, ale také jejich vzájemná provázanost. Význam **interdisciplinární spolupráce** v ochraně dětí je zásadní a tvorba sítě pomoci je nezbytná, avšak jako každou jinou síť je i tuto potřeba nejdříve vytvořit. K tomu je nutné mít po ruce nějaký materiál (z čeho) a prostor (kde síť uplést). Případové konference lze chápat právě jako místo, kde lze tuto síť propojit.

Případové konference nejčastěji definujeme jako: „...*plánované koordinované a pevně strukturované pracovní setkání rodičů, dítěte a odborníků, kteří pracují, pracovali nebo budou pracovat s ohroženým dítětem, jeho rodiči, popř. i s členy širší rodiny.*“ S odborníky se rodiče osobně znají s výjimkou těch, kteří jim své služby budou teprve poskytovat (Bechyňová, 2012, s. 14).

Jejich **cílem** dle Hrdinové a kol. (2010, s. 6) je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování dětských potřeb. Výstupem je individuální plán práce s rodinou a dítětem.

Základním předpokladem úspěšnosti je, aby klientova rodina byla ochotna spolupracovat a konference se zúčastnila. Případové setkání je totiž jedinečnou šancí pro vytvoření **atmosféry spolupráce** a propojení podpůrné sítě. Ačkoli každý zúčastněný subjekt vnáší do případu **nový rozměr** (nové pohledy, nápady a možnosti řešení), směřujeme zde k jednotnosti ve smyslu sladění postupu všech zúčastněných. Vybíráme ze všech postupů a přístupů ten, který je pro klienta nejpřínosnější a s nímž je současně klientova rodina v souladu, tak aby se mohla **identifikovat s navrženým postupem** a považovat ho za svůj, a to s důvěrou ve změnu dané obtížné situace i chutí a silou na této změně aktivně pracovat. Konference také pomáhá rozložit odpovědnost za případ tím, že každý

ze subjektů má svůj jasně daný úkol i zodpovědnost za jeho plnění. Současně tento nástroj dává možnost účinné kontroly (Manuál k případovým konferencím, 2011, s. 5).

Co se týká účasti dítěte, sociální pracovník musí dítě na průběh konference předem **přípravit**. Konference mu pak zprostředkovává náhled na svoji situaci a svoje jednání, dává mu možnost počínání odůvodnit, přijmout za něj odpovědnost a v neposlední řadě také přináší informaci o zájmu o jeho osobu a o zlepšení jeho chování ze strany rodiny a dalších odborníků a organizací. Hovoříme tak o **výchovném vlivu na osobu dítěte**. Blíže k tomu např. Večerka a Štěchová (2015, s. 70): „...pořádání případových konferencí může být pro klienta tím účinnější, čím více je na průběh konference vhodně připraven. Je třeba připomenout, že důvodem pořádání případových konferencí jsou problémy nezletilého jedince a výsledkem konferencí by tedy měly být návrhy na jejich řešení, a to takové, které jsou směřovány zejména k jejich správnému pochopení ze strany dítěte. Smysl celé akce by měl být mladému provinilci jasný a zřejmý, měl by ji nakonec chápat jako snahu o řešení určité kapitoly jeho života a o snahu o nastolení nějakého vyrovnání a nastartování nového života. Právě proto je velmi důležité na případovou konferenci klienta přiměřeně připravovat.“

Situací, kdy je dobré případové setkání uspořádat, může být (Manuál k případovým konferencím, 2011, s. 12):

- výraznější výchovné nebo školní problémy dítěte;
- rodina v nesnázích (v situaci, která ohrožuje celkový sociální status všech jejích členů, zvláště pak zdraví a vývoj dětí, u rodin s mnoha problémy, rodin ohrožených chudobou či sociálním vyloučením, rodin zanedbávajících nebo nezvládajících výchovu a péči o děti);
- situace vyžadující umístění dítěte mimo rodinu, chystaná změna prostředí dítěte (náhlá i plánovaná);
- revidování dlouhodobého umístění dítěte mimo rodinu, obtížná, selhávající nebo nezdařená náhradní rodinná péče (NRP);
- zvláště komplikované případy (kdy klientův problém je řešen na různých úrovních a stupních, pomoc přichází z různých zdrojů, ale každý řeší problém ze svého úhlu pohledu bez možnosti vzájemné komunikace a reflexe nebo byly vyčerpány všechny známé možnosti pomoci, podpory, nabídky služeb, „nástroje“ pomáhající řešit jeho problém a je potřeba získat další náměty);
- nespolupracující rodina.

Na závěr připomeňme, že správně pořádané případové konference mohou sociálním pracovníkům značně ulevit od pracovní zátěže, jelikož z pracovníka sociálně právní ochrany dětí se stává **koordinátor** intervence či podpory rodině ohroženého dítěte v rámci sítě spolupracujících institucí, a ne samotný řešitel obtíží rodiny (Bechyňová, 2012, s. 13).

S tím, do jisté míry souvisí možnost **snížení rizika poškození klienta** chybným rozhodnutím pracovníka nebo jeho zkresleným a nedostatečně komplexním pohledem na věc. Tomu lze díky účasti dalších odborníků zamezit. Příkladem může být situace, kdy pracovník zjednodušuje problém na osobnost dítěte a doporučuje nařídit ústavní výchovu, aniž by bral v potaz určité okolnosti, které dítě k takovému chování vedly. Podobně Večerka a Štěchová (2015, s. 64) píší, že je třeba klást důraz na to, aby byly odkryty nejen na první pohled zjevné motivy asociálních či antisociálních projevů, ale aby se šlo co nejvíce do hloubky, tedy aby tímto způsobem mohly být nalezeny a označeny skutečně skryté zdroje problémů.

Zapojení rodiny do řešení situace je společné i pro rodinné konference. Ty se však liší mírou jejího zapojení do případu. Hlavním rozdílem je vytvoření plánu rodiny, jež zúčastnění rodinní příslušníci navrhnou a vypracovávají sami. Předání kompetence rodině je tak zde o něco vyšší, než tomu je v případě případových konferencí.

3.3 Rodinné konference

Přestože se rodinné konference vyznačují návratem k tradičním kmenovým, klanovým či rodinným modelům (Ženíšková, Pavlíková, Martínková, 2015, s. 10), představují v České republice v práci s ohroženou rodinou **přístup nový** (Metodická příručka..., 2016, s. 36). Důvodem této situace je dle výše zmíněných autorek pozastavení rozvoje oboru sociální práce před rokem 1989, který postavil pracovníky OSPOD spíše do role kontrolní a represivní. Byla tak posílena role sociálních pracovníků, kteří se někdy cítili jako ti, kteří jediní vědí, jak se má situace řešit. Povědomí klientů o jejich právech a možnostech, ale také o jejich zodpovědnosti a povinnostech, postupně mizelo a rodiny se stávaly pouhým pasivním příjemcem pomoci, kdy tiše respektovaly rozhodnutí úřadů či soudů. Po roce 1990 se však situace rapidně mění, sociální práce se profesionalizuje, začíná využívat nových poznatků a metod ze zahraničí a klient se tak konečně stává partnerem, nikoliv jen pasivním příjemcem pomoci (Ženíšková, Pavlíková, Martínková, 2015, s. 10).

Rodinné konference rozkrývají novou dimenzi **předávání práva a zodpovědnosti** za řešení složité situace dítěte samotné rodině. Tím se otevírá možnost řešit problémy přirozenou cestou, citlivou k potřebám dítěte (Dunovská, 2012, s. 5). Důležitou podmínkou je **víra ve schopnost rodiny** vyřešit situaci vlastními silami a v její potenciál, že i ona ví, co je pro dítě nejlepší. V tomto ohledu konference dle Ženíškové, Pavlíkové a Martínkové (2016, s. 11) přináší pouze postupy, které umožňují aktivizovat vlastní rozhodování a zdroje vedoucí k řešení. Sociální pracovník **pouze podporuje a zplnomocňuje rodinu** v tom, aby si v první fázi řešení svého problému uměla pomoci sama a využila k tomu co nejpřirozenější sílu, jíž jsou možnosti a zdroje celé rodiny a jejího širšího okolí. Využívá tak přirozených vazeb komunity.

Rodinný způsob konferencí vychází z myšlenky, že každý jednatel má právo na svou nezávislost, a že tato nezávislost s sebou nese také zodpovědnost. Každý jednatel je součástí většího celku, ve kterém není odpovědný jen sám za sebe, ale také za toho druhého. Vztahy jsou tu vzájemně provázané jak mezi rodinnými příslušníky, tak i mezi přáteli, spolužáky či sousedy. Pokud se vyskytnou problémy, pak je dobré, aby se všichni dotčení zúčastnili rozhodování a přispěli svou přítomností k řešení. Rodinná konference vychází z tradičních hodnot rodinné soudržnosti a je ve své přirozené podstatě a jednoduchosti blízka každému z nás (Ženíšková, Pavlíková, Martínková, 2016, s. 11).

Rodinnou konferencí se dle Dunovské (2012, s. 8–17) rozumí: „...setkání členů úzké i širší rodiny a jí blízkých lidí, kteří za nepřímé podpory odborníků vytvářejí plán řešení situace ohroženého dítěte či celé rodiny, tzv. „plán rodiny“. Plán vzešlý z tohoto setkání maximálně využívá přirozené zdroje rodiny, zároveň může zahrnovat i pomoc odbornou.“ Jejím cílem dle autorky může být zvyšování motivace rodiny, její zapojení do řešení situace dítěte, posílení rodiny v převzetí odpovědnosti za svoji situaci, informování o službách, které může využít, a vytvoření formální i neformální podpůrné sítě.

Situací vhodnou ke svolání jsou obtíže ve škole, výchovné obtíže včetně trestné činnosti dítěte, ekonomické a bytové problémy, zanedbávání péče o dítě, porozvodové neshody zasahující do prospívání dítěte, odstěhování jednoho z rodičů, dítě v náhradní rodinné péči, dítě s nařízenou ústavní výchovou, zachování kontaktu rodiny a dítěte žijícího mimo ni, potřeba předání dítěte do péče jiné osoby (Dunovská, 2012, s. 19). Všechny tyto problémy mohou být v různé míře vzájemně provázané.

Co se týká **přítomnosti dítěte**, konference mu přináší ujištění, že se o něj rodina zajímá a snaží se mu pomoci. Pokud je navíc svolána kvůli jeho výchovným problémům či trestné činnosti, může starším dětem jejich přítomnost pomoci převzít svůj díl odpovědnosti za zlepšení situace (Dunovská, 2012, s. 22).

Klíčovým pracovníkem zpravidla bývá sociální pracovník, který vykonává sociálně právní ochranu dítěte, případně kurátor pro děti a mládež. Ti jsou u nás nejčastějšími zadavateli důvodu pro uspořádání rodinné konference (zadavatelem však může být i kdokoliv jiný). Činnosti klíčového pracovníka pak jsou: identifikace ohrožení dítěte a formulování důvodu svolání, sestavení základního rámce otázek a požadavků vůči rodině, příprava rodiny, pověření zvoleného a rodinou odsouhlaseného koordinátora, povzbuzení rodiny k účasti či objasňování důvodů a cílů setkání, doporučení vhodné služby a dalších zdrojů pomoci, schválení plánu rodiny vytvořeného rodinou a blízkými, pomoc rodině plán zrealizovat, vyhodnocení plánu rodiny (Dunovská, 2012, s. 11).

Využití rodinných konferencí má spoustu **výhod a přínosů**. Rodinná konference např. udržuje dítě v jeho přirozeném prostředí, poskytuje mu ochranu při jeho setrvání v rodině, předchází soudnímu řešení situace, předává rodině pravomoc a odpovědnost rozhodnout o řešení problému, přibírá dítě do procesu rozhodování, učí jednotlivé členy rodiny společně konstruktivně jednat, aktivně propojuje pozitivní vazby rodiny, maximalizuje soudržnost rodiny, respektuje sociální, kulturní a etnické pozadí rodiny, zlepšuje spolupráci odborníků (Dunovská, 2012, s. 17). Mezi **další profity** patří úspora financí a sejmutí břemena nadměrné zodpovědnosti pracovníků, neboť tím, kdo primárně zodpovídá za zdraví a vývoj dítěte, je rodina, nikoliv stát. To však neznamená, že část zodpovědnosti na státu, resp. na úřadech nezůstává. Stále zde bude určité procento ohrožených dětí, kde rodina nefunguje či kde je ohrožení dítěte v takové míře, že je třeba na ochranu dítěte přijmout jiná opatření (Ženíšková, Pavlíková, Martínková, 2015, s. 10).

Rodinná konference pomáhá využít všechny prostředky k udržení dítěte v bezpečném prostředí rodiny a může předcházet závažným soudním rozhodnutím. Viz Matoušek a Pazlarová (2014, s. 182), kteří píšou o efektivitě v souvislosti se zavedením rodinných konferencí ve Švédsku, kdy děti z kontrolní skupiny byly daleko častěji umístěny do pěstounské péče nebo do některého typu institucionální péče.

Práce s rodinou je základním stavebním kamenem pro co nejúspěšnější vyřešení případu. Rodinné konference jsou právě jednou z možností jak rodinu maximálně zapojit

a zplnomocnit k řešení své vlastní nepříznivé situace. Žádná intervence nebude účinná, pokud nedojde ke změně prostředí, v němž dítě vyrůstá. Často se stává, že dítě např. v rámci preventivního pobytu ve středisku výchovné péče ukáže, že umí normálně fungovat, být vzorné, mít zájem, dodržovat normy společnosti, avšak potom, co se vrátí zpět do svého přirozeného prostředí, ve kterém se nic nezměnilo, začne se chovat opět tak, jak se chovalo před pobytem. Dle výzkumu z „empirické“ části práce kurátoři pro děti a mládež rodinné konference příliš nevyužívají. To je škoda, neboť ve většině případů bývá činitelem rizikového chování dítěte právě rodina.

3.4 Individuální plán

„Individuální plán ochrany dítěte je „jízdním řádem“ práce s rodinou. Určuje cíl cesty, kdo bude řídit, kdo pojedě, případně kdo kdy vystoupí a nastoupí, a také čím kdo na společné cestě přispěje. Samotný jízdni řád sice nezaručí, že rodina do cíle dorazí, ale bez něj je téměř jisté, že se po cestě ztratí, vydá se špatným směrem nebo uvízne na dlouhou dobu někde mezi poli.“ (Vyhodnocování situace dítěte..., 2014, s. 83)

Individuální plán ochrany dítěte je plánem práce s dítětem a jeho rodinou. Vychází z výsledků komplexního hodnocení, úvodní případové konference a je vytvořen tak, aby odpovídal **individuálním potřebám** a možnostem každé konkrétní rodiny. Přestože má písemnou podobu, jedná se o klinický nástroj směřující ke zlepšení podmínek dítěte a rodiny, což znamená, že je možné a dokonce nutné ho měnit, kdykoliv se objeví nějaké nové skutečnosti (Pemová, Ptáček, 2012, s. 104). Zároveň je individuální plán dle Manuálu k vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny (2014, s. 83) **nástrojem koordinace** všech aktérů práce s rodinou a dítětem, kdy orgán sociálně právní ochrany dětí v roli klíčového pracovníka prostřednictvím plánu monitoruje, zda rodiče, dítě, poskytovatel služeb, škola, lékař, pracovník bytového odboru a jakékoli další spolupracující subjekty svou činností směřují k danému cíli.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí vymezuje v § 5 odst. 5 a v § 10 odst. 3 písm. d) povinnost „zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny **individuální plán ochrany dítěte, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na**

řešení problému dítěte a jeho rodiny.“ Individuální plán ochrany dítěte se zpracovává s důrazem na přijetí opatření, které umožní setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu. Vypracovává se od počátku doby poskytování sociálně právní ochrany, nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Pravidelně se též **aktualizuje**, zejména v situacích, kdy je uloženo výchovné opatření, nařízena ústavní výchova, ochranná výchova, nebo kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo náhradní výchovy.

V individuálním plánu je vymezen **cíl (cíle)** práce – jak by měl optimálně vypadat život dítěte – a je v něm velmi konkrétně popsán postup, jak je možné daného cíle dosáhnout (Vyhodnocování situace dítěte..., 2014, s. 83). Je potřeba, aby byl sestaven realisticky, a to jak s ohledem na stanovené cíle, tak na způsoby jejich dosažení, především pak s ohledem na dostupnost a kapacitu služeb. Cíle musí být tak jako v každém jiném plánu stanoveny smysluplně v rámci reálné časové lhůty a musí brát v potaz možnosti klienta. Z počátku se definují cíle jednodušší, které přivedou klienta k pocitu úspěchu a budou ho dále motivovat (Pemová, Ptáček, 2012, s. 103–104).

Na zhotovení plánu se podílí samotné dítě, jeho rodiče či osoby pečující o dítě, chybět nesmí ani odborníci, se kterými orgán sociálně právní ochrany dětí spolupracuje. **Účelem** individuálního plánu ochrany dítěte je: „...*společně s dítětem a jeho rodinou dohodnout postup a konkrétní kroky, jak zlepšit situaci dítěte a rodiny, stanovit jasný návod, jak dosáhnout změn a poskytnout měřítko pro ověření pozitivního vývoje.*“ (Metodická příručka..., 2016, s. 33) **Aktivní zapojení rodiny** do procesu plánování posiluje její motivaci k naplňování vytvořeného plánu. Když se totiž rodina cítí být součástí celého procesu, zvyšuje se tím šance na jeho úspěšné naplnění (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 174).

Důležitou součástí plánu je určení odpovědnosti osob za jednotlivé kroky. Je jasné dáno, co, proč, kým, jak a kdy je třeba ve prospěch dítěte učinit a jakým způsobem bude ověřeno, zda opatření bylo účinné (Kotalová, 2015, s. 25). Dále je třeba vytvořit alternativní řešení pro případ selhání intervenčních snah (Pemová, Ptáček, 2012, s. 106).

3.5 Rozhovor zaměřený na motivaci ke změně

Pohovory jsou **základní metodou** práce s dítětem a jeho rodinou. Rozhovor může být jednorázový či pravidelný. Kurátor při něm sleduje vývoj dítěte a ptá se na nové události. Tato metoda mu také napomáhá k neustálému **vyhodnocování případu**, díky čemuž může dle potřeby měnit další cíle a kroky v individuálním plánu dítěte (Smrž, 2018). První konzultace s dítětem se zpravidla účastní pečující osoby. Společnými silami s pracovníkem hledají možnosti řešení vzniklé situace, domlouvají rámec spolupráce a stanovují cíle a způsob jejich vyhodnocování. Přítomnost pečujících osob u dalších rozhovorů je pak na zvážení kurátora dle okolností případu (Metodická příručka..., 2016, s. 38).

Podle výzkumu Večerky a Štěchové (2015, s. 73) volili sociální pracovníci jako druhé nejúčinnější opatření právě provádění pravidelných rozhovorů s dítětem a jeho rodiči za účelem zefektivnění spolupráce. Praxe ale ukazuje, že množství činností na bedrech sociálních pracovníků a neochota ke kontaktu ze strany klientů činí z pohovorů pouze jednorázová opatření. Účinná sociální práce však vyžaduje opakovanou osobní intervenci citlivě reagující na změny situace klienta a jeho sociální zázemí. Účinná intervence by se také měla uskutečňovat v místech přirozeného života klienta, tedy nejen v kancelářích.

Nesmírně důležitý je pak **první kontakt** mezi kurátorem a dítětem. Na jeho kvalitě často závisí následná podoba budoucí intervence a její výsledky. Zvláště sociální práce s klienty s výchovnými problémy vyžaduje vytvoření pozitivního vztahu mezi sociálním pracovníkem, klientem a jeho vychovateli. Pouhý direktivně laděný či dokonce primárně represivní přístup je z hlediska faktické úspěšnosti převážně kontraindikovaný (Večerka, Štěchová, 2015, s. 73).

V rámci prvního kontaktu je prvním krokem sociálního pracovníka pomoci dítěti se uvolnit. Na začátku společného setkání je vhodné nechat mluvit dítě samo, aby nám povědělo, jak situaci vnímá. To nám umožňuje získat vhled do problému z jeho úhlu pohledu. Kurátor se dále soustředí např. na uvědomění si existence problému ze strany dítěte, na přijetí odpovědnosti za vlastní chování. Často se též stává, že dítě nedokáže samo problém pojmenovat, a to především z důvodu chybějícího náhledu na své chování a aktuální situaci (Metodická příručka..., 2016, s. 37–38).

Základní metodou získávání informací je **řízený rozhovor**. Účelem rozhovoru je dozvědět se potřebné informace. Vhodně kladené otázky (Mohl bys mi o tom říci něco

víc? Mohl bys být konkrétnější? Můžeš uvést nějaký příklad?) povzbuzují další sdělování informací a usměrňují rozhovor žádoucím směrem. Základním předpokladem práce kurátora s dítětem je umět s ním komunikovat. Díky **navázání důvěry** a vhodné komunikaci může kurátor předávat myšlenky, postoje, pocity, poznání a podněty takovým způsobem, aby je dítě dokázalo přijmout. Pokud chce doporučit nějaká opatření, je důležité nechat dítě, aby se je samo pokusilo najít a formulovat, neboť pokud klient považuje návrhy řešení za svoje vlastní, daleko lépe se s nimi ztotožní. Komunikaci napomáhají **komunikační dovednosti**, jako je objasnění účelu setkání, objasnění role kurátora, povzbuzení zpětné vazby, navazování na předchozí úspěšné pracovní kroky, podpora silných stránek, soustředění se na důležitá témata či povzbuzování k novému vidění situace. Spolupráci dítěte napomáhá také jeho **oceňování**, jež velkou měrou přispívá ke změně (Metodická příručka..., 2016, s. 37).

V rámci práce s dítětem prostřednictvím rozhovoru se projevuje skutečná osobnost kurátora. Tak jako člověk, který nemá hudební sluch, nemůže hrát dobře na hudební nástroj, tak kurátor pro děti a mládež, který neumí správně komunikovat s dítětem, nemůže dělat dobře svou práci. Práce s dětmi s výchovnými problémy je velice specifická, tyto děti stejně jako další ohrožené děti mají své určité specifické vlastnosti, s nimiž se kurátor musí umět správně vypořádat. Otevřenost a přátelkost je tak v případě i těchto dětí velice důležitá, stejně jako pochvala. Mnohdy to může být dokonce poprvé, kdy s nimi dospělá osoba tímto způsobem komunikuje. Na druhou stranu, vlastnosti jako důslednost a respekt jsou při práci kurátora taktéž nepostradatelné. Správný kurátor by tak měl být přátelský, ale zároveň autoritativní.

3.6 Návaznost na další subjekty a spolupráce s nimi

Doporučení a zajištění dalších služeb klientovi vymezují jako povinnost OSPOD Standardy kvality sociálně právní ochrany: „*Orgán sociálně-právní ochrany zprostředkovává a doporučuje klientům služby jiných fyzických a právnických osob podle jejich potřeb, a to v souladu s cíli podpory stanovenými v individuálním plánu ochrany dítěte.*“ (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2016, s. 15)

Jak už víme, v individuálním plánu ochrany dítěte a jeho rodiny na základě zhodnocení situace dítěte formulujeme cíle společné práce. Pro dosažení těchto cílů je důležité

zmapování zdrojů, jež máme k dispozici, a které sociální pracovník může rodině a dítěti následně doporučit. Zdroje můžeme dle Pemové a Ptáčka (2012, s. 106) rozlišit na:

- **rodinné** – uvnitř nukleární rodiny, širší rodinné vztahy;
- **neformální komunitní** – sousedé, spolky a komunitní služby jako je např. Skaut, Sokol apod., církevní aktivity;
- **formální** – veřejné sociální, zdravotní a vzdělávací služby, probační služby apod.

Kurátor spolupracuje s dalšími návaznými subjekty zejména proto, že dítě v těchto místech tráví mnoho času, ať už povinně v případě školní docházky či z vlastní vůle v případě zájmového kroužku. Tyto instituce mu tedy mohou poskytnout řadu důležitých informací. V některých typech zařízení je navíc velkým plusem to, že se jedná o neformální prostředí, kde lze při pravidelném a dlouhodobém kontaktu získat mnohem lépe důvěru dítěte. Pracovníci dalších subjektů mohou mít vzhledem k menšímu počtu klientů také více času na individuální práci s dítětem než kurátor, který pracuje současně s větším množstvím dětí. V neposlední řadě informace od spolupracujících subjektů představují důležitou zpětnou vazbu o účinnosti přijatých opatření (Metodická příručka..., 2016, s. 207–208).

Stěžejním partnerem pro kurátora jsou především **poskytovatelé sociálních služeb**, zejména sociální poradenství a služby sociální prevence jako jsou nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi apod. Důležitou roli v pomoci dítěti ale bohužel hraje dostupnost těchto služeb v daném regionu. V rámci transformace systému péče o ohrožené děti a projektu ministerstva práce a sociálních věcí (realizován do června 2019) se dnes můžeme setkat s tzv. lokálními síťáři. „*Lokální síťář zajišťuje podporu a síťování služeb ve správním obvodu OSPOD. Lokální síťáři zajišťují např. mapování lokální sítě služeb, zpracování analýzy a přehledu služeb v území, zpracování časové, územní, nákladové analýzy služeb, analýzy potřeb klientů OSPOD, zajišťují komunikaci s poskytovateli služeb, samosprávou, dalšími aktéry v síti služeb, podporují další pracovníky příslušného OSPOD v oblasti síťování, definování potřeb, definování potřebných služeb atd.*“ (Právo na dětství, 2013)

Je nezpochybnitelné, že nestátní neziskové organizace jsou pro kurátory v oblasti resocializace dětí a rodiny nenahraditelným partnerem. Velmi často doručují služby přímo do přirozeného prostředí klienta, což je neocenitelné. Dalším významným počinem jsou nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, jež poskytují ohroženým dětem bezpečný

a podnětný prostor pro trávení volného času. Dítě má zde navíc možnost se svěřit se svým trápením. Velmi často potřebným odborníkem je pak také **psycholog** či dětský psychiatr.

Jak ukazuje výzkum Večerky a Štěchové (2015, s. 74), v oblasti potlačení asociálních či antisociálních projevů u dětí a mládeže spoléhají sociální pracovníci při preventivní a resocializační činnosti téměř ze 40 % zejména na vhodné napojení dítěte na specializovanou organizaci v oblasti trávení volného času. Volnočasové aktivity by měly být voleny tak, aby dítě zajímaly a přitom jej nepřetěžovaly a aby ani nebyly nefunkčními k jeho rozvojovým možnostem. Ve většině případů k tomu postačí zapojení do běžných aktivit. U mladých lidí s výraznějšími asociálními či antisociálními projevy v chování si však s pouhými obecnými aktivitami nevystačíme, je třeba nasměrovat dítě na organizace, které se preventivní činností zabývají přímo. Ty se totiž díky své vizi a poslání věnují změně hodnotové orientace klienta, navození postupné změny v jeho chování, vytvoří též podmínky pro jeho rozvoj.

V uvedeném výzkumu byla dále sociálními pracovníky jednoznačně zvolena sanace rodinného zázemí. Volba tohoto opatření se objevila až v 73,8 %. Zdá se tak, že sociální pracovníci si jasně uvědomují, že bez vhodné přestavby rodinného zázemí, které má velký podíl na vytváření norem chování a tvorbu hodnotové orientace dítěte, nelze dosáhnout trvalejších resocializačních úspěchů (2015, s. 71).

Sanaci rodiny chápeme jako úzkou a kvalitně koordinovanou spolupráci odborníků ze sociálně právní ochrany dětí, sociálních služeb a dalších institucí, např. základní školy či pediatra, s rodinou a ohroženým dítětem. Pro sanaci je důležitý zejména poskytovatel aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, bez něj jde sanace jen velmi obtížně. Zpravidla se jedná o nestátní neziskovou organizaci (Bechyňová, 2016).

Cílem sanace je eliminovat příčiny mnohočetných ohrožení dítěte, a to tak, aby klient mohl zůstat ve svém rodinném zázemí a nepřistupovalo by se k nějaké formě jeho náhradní výchovy. To ovšem vyžaduje správnou diagnostiku rodiny na škále od zaznamenání neadekvátních výchovných strategií rodičů přes jejich vztahové poruchy až po sociálně patologické jevy (alkoholismus, drogová závislost, gamblerství, zadluženost, prostituce...) v rodinném prostředí, které dítě aktivně či pasivně ohrožují. V prvních fázích práce je třeba počítat s nezájmem a nespoluprací rodiny, a to zejména z důvodu chybějícího náhledu na potřebnost sanačních zásahů. Problémem dále je, že sít

odborných pracovišť, jež by tento druh služby poskytovaly, bohužel není tak hustá, jak by bylo potřeba (Večerka, Štěchová, 2015, s. 72).

Dalšími významnými institucemi, se kterými kurátor pracuje, jsou **školy a školská poradenská zařízení** (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra), jiná školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání či výchovná a ubytovací zařízení. Spolupráce se školou a školskými poradenskými zařízeními souvisí zejména se zanedbáváním povinné školní docházky, šikanou či s potřebou dítěte na přijetí podpůrných opatření při vzdělávání. Je však třeba zdůraznit, že kurátor nevstupuje automaticky do řešení každé z těchto situací, jelikož ani dítě, které zanedbává školní docházku či se stalo agresorem nebo obětí šikany, nemusí být nutně ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o sociálně právní ochraně dětí, a to pokud jsou rodiče schopni rizikové chování dítěte ve spolupráci se školou sami vyřešit (Metodická příručka..., 2016, s. 217).

V souvislosti se školskými poradenskými zařízeními by další z možností kurátora pro děti a mládež, která by plně odpovídala charakteru prevence před nadbytečným umístěním dětí do pobytových zařízení, byl dobrovolný pobyt ve středisku výchovné péče nebo dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu. Tyto pobyty jsou časově omezené a kurátorem pouze doporučené, realizují se na základě smlouvy s rodiči. Během pobytu pracovníci zmíněných zařízení zjišťují individuální potřeby dítěte, zjišťují jak s dítětem pracovat a zpracovávají na dítě komplexní diagnostiku. To samozřejmě není otázka několika dnů nebo dokonce pouhého dne. Během pobytu si dítě může uvědomit, že nastala situace již není legrace, a jak by třeba jednou mohlo dopadnout. Dítě má tak nespočet šancí se „polepšit“, na druhou stranu je otázkou, do jaké míry je dítě v tomto ohledu uvědomělé a do jaké míry je existující pomoc skutečně efektivní. Některé děti tak bohužel končí za stěnami ústavů. Nicméně i toto pro ně může být svým způsobem pomocí a pouze jinou možností, jak své chování napravit.

Kurátor dále spolupracuje s **Policíí ČR, státním zastupitelstvím** či s **probační a mediační službou** (viz Práce kurátora v trestním řízení a jeho vliv na výsledek).

3.7 Donucovací oprávnění kurátora

Zákon kurátorovi svěřuje řadu oprávnění za účelem naplňování potřeb dítěte i jeho rodiny a snižování jeho míry ohrožení. Ta můžeme v podstatě rozdělit na tzv. **měkká** oprávnění, o kterých bylo pojednáno na stránkách výše, a oprávnění tzv. **tvrdá**, tedy oprávnění donucovacího charakteru.

Na úvod je třeba říci, že základem činnosti kurátora by mělo být v souvislosti s jeho postavením sociálního pracovníka a koordinátora případu vždy využívání zejména měkkých opatření. K tvrdým oprávněním přistupuje pouze ve chvíli, kdy dítě stále považuje za ohrožené a kdy se dosavadní spolupráce s ním a jeho rodinou ukázala jako neúčinná, a to s plným zohledněním všech okolností případu (Metodická příručka..., 2016, s. 33–34).

Dle zákona o sociálně právní ochraně dětí řadíme mezi donucovací oprávnění kurátora pravomoc uložit rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc (§ 12 odst. 1) a pravomoc uložit dítěti či jeho rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu výchovné opatření (§ 13).

V případě **pravomoci uložit rodičům** nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou **poradenskou pomoc** obecní úřad obce s rozšířenou působností tak dle zákona č. 359/1999 Sb. učiní, pokud rodiče:

- nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil;
- nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem.

Macela a kol. (2015) upozorňuje, že povinnost využít odbornou poradenskou pomoc může být uložena pouze rodičům nebo jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte, nikdy ne dítěti. A to ani v případech, kdy by jejím účelem mělo být zajištění služby pro dítě. V případě, že by bylo vhodné tuto povinnost uložit přímo dítěti, např. v případě starších dětí, které se dopouštějí sociálně ohrožujícího jednání, a které nedostatečně respektují své rodiče, musí obecní úřad využít výchovného opatření.

Dle výše uvedeného autora (2015) může kurátor využít služeb poskytovaných jak právníckými, tak fyzickými osobami. Těmi mohou být např.:

- služby zajišťované osobami pověřenými k výkonu sociálně právní ochrany (s výjimkou pobytu v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc);
- sociální služby (s výjimkou pobytových);
- psychologické poradenství;
- služby školských poradenských zařízení;
- služby zapsaného mediátora;
- terénní či ambulantní služby středisek výchovné péče.

Co nelze v tomto ohledu uložit, je povinnost využít zdravotní služby ve smyslu zákona o zdravotních službách a pobytové služby jako je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo střediska výchovné péče. Tyto služby jsou totiž poskytovány na základě informovaného souhlasu rodičů, poručníka či opatrovníka. V závislosti na věku dítěte a jeho vyspělosti, anebo na základě rozhodnutí soudu, lze tyto služby dle Ministerstva práce a sociálních věcí jen doporučit (Metodická příručka..., 2016, s. 50).

Pravomoc uložit dítěti či jeho rodičům nebo jiným osobám odpovědným za jeho výchovu **výchovné opatření** má dle zákona přímo orgán sociálně právní ochrany dětí. Přistupuje k němu samozřejmě až ve chvíli, kdy předchozí opatření nevedla k nápravě. V praxi se často stává, že orgán sociálně právní ochrany dětí místo toho, aby o opatření rozhodl sám, obrací se na soud s návrhem k jeho uložení z důvodu obavy o narušení důvěry s rodinou. Je proto v tomto ohledu žádoucí požádat jiného pracovníka, aby o opatření rozhodl (Metodická příručka..., 2016, s. 51–52).

Zákon mezi výchovná opatření v první řadě stanovuje *napomenutí*. Smyslem uložení napomenutí je upozornit dítě, jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu (případně jakoukoliv třetí osobu, která narušuje řádnou péči o dítě) na jejich nežádoucí chování. Dalším výchovným opatřením je *dohled*. Cílem uložení výchovného opatření ve formě dohledu je především motivovat rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu, aby odstranily závady ve svém chování s vidinou jeho případného zrušení. Kurátor má též pravomoc uložit dítěti opatření spočívající v *omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte*. Jedná se o zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení, které působí negativně na dítě a jeho vývoj. Toto omezení zakazuje činnost, která je obecně právem dovolená, avšak v konkrétním případě představuje předpoklad

závady na chráněném zájmu dítěte. Uložení omezení musí být zcela nezbytné, přiměřené vůči nevhodnému chování a jeho příčinám a musí se striktně vázat k samotnému dítěti. Posledním opatřením je *povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie*. Toto výchovné opatření lze uložit na rozdíl od předešlé situace přímo dítěti, což má význam především u starších dětí. Zakotvení těchto povinností v rámci výchovných opatření má zejména význam pro soud, který tuto povinnost uložit nemůže (Macela a kol., 2015).

Pokud výchovné opatření splnilo svůj účel či pokud se tak nestalo nebo, změnily se poměry, obecní úřad s rozšířenou působností na základě zákona o sociálně právní ochraně dětí výchovné opatření zruší. Případně, může také rozhodnout o uložení jiného výchovného opatření, anebo zvolit zcela jiné vhodné opatření.

3.8 Práce kurátora v trestním řízení vedeném proti dítěti mladšímu 15 let a jeho vliv na výsledek

V této podkapitole se seznámíme s tím, co vše může kurátor pro děti a mládež učinit, aby v rámci ochranných opatření, jež ukládá soud pro mládež, nebyla nařízena ochranná výchova v případě dítěte mladšího 15 let, které spáchalo čin jinak trestný. Připomeňme, že ochranná výchova se svým významem a smyslem značně liší od výchovy ústavní, neboť je ukládána dítěti za jeho protiprávní jednání. Kurátor a orgán sociálně právní ochrany zde hrají důležitou roli, jelikož právě oni jsou v nejbližším kontaktu s dítětem a mohou tak rozhodnutí policejního orgánu, státního zástupce a soudu značně ovlivnit.

Samozřejmě, že ochranná výchova se dle zákona nařizuje jen v extrémně závažných případech, kdy protiprávní jednání dítěte bylo mimořádně společensky škodlivé. Zákon dovoluje nařízení ochranné výchovy ve formě sankce dítěti, pokud je to nutné k zajištění jeho řádné výchovy a odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu. Zde je velice důležité správné prošetření všech příčin chování dítěte. V potaz musíme brát i stupeň jeho rozumové vyspělosti. Ta se dle Hofschneiderové a kol. (2014, s. 33–34) odvíjí od věku dítěte, jeho osobnostních charakteristik, zdravotního stavu (např. mentálního postižení) a prostředí, v němž vyrůstá, závisí též na povaze konkrétního činu. „*Je samozřejmé, že pokud dítě žije v neutěšeném prostředí, ve kterém jsou na denním pořádku hádky a rvačky, bude si společenskou škodlivost např. výtržnictví uvědomovat až v mnohem pozdějším věku než dítě, které žije v klidném a harmonickém prostředí.*“ **Rozhodujícím faktorem**

pro určení vhodných postupů a opatření by tak dle Metodické příručky pro kurátory (2016, s. 107) měla být osobnost dítěte, jeho postoj ke spáchanému činu jinak trestnému, jeho schopnost náhledu na tento čin a snaha po přiměřené nápravě následků. Naopak závažnost spáchaného činu by v této souvislosti měla ustupovat do pozadí.

Co je důležité, to je práce s dítětem již od samého počátku po spáchání činu. Jak píše Hofschneiderová a kol. (2014, s. 52), odborníci se obecně shodují na tom, že s dítětem je třeba pracovat již bezprostředně poté, co k protiprávnímu jednání došlo. Z hlediska právní úpravy kurátorovi nic nebrání v intenzivní práci s dítětem mladším 15 let. Tento postup je navíc v nejlepším zájmu dítěte a dodejme, že pozitivní výsledky **včasných intervencí** pak mohou mít zásadní vliv pro následné rozhodnutí soudu.

Úlohou kurátora v řízení o činu jinak trestném je dohlížet na to, aby veškeré postupy a opatření užitá vůči dítěti mladšímu 15 let v systému soudnictví ve věcech mládeže co nejvíce odpovídaly zjištěným potřebám a navazovaly na plánované intervence v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (Metodická příručka..., 2016, s. 107). To samé platí i v případě, kdy řízení ve věci dospěje do stádia soudního.

Kurátor může narážet na poněkud silnou rigiditu systému, jelikož podle § 90 odst. 1, zákona o soudnictví ve věcech mládeže nelze věc dítěte mladšího 15 let skončit v průběhu přípravného řízení. Státní zástupce má zákonnou povinnost podat návrh na uložení opatření, a to i kdyby dospěl k závěru, že dosavadní řízení je dostatečné a není tak třeba ukládat další. Proto se v praxi situace vyvinula tak, že i v případě dětí mladších 15 let, ještě než je věc předána soudu pro mládež, zahajuje policejní orgán přípravné řízení a provádí úkony trestního řízení. Existují tak situace, kdy je možné **věc odložit**, pokud k protiprávnímu jednání skutečně došlo, a to pro nedostatečný věk pachatele. Věc může být také odložena z dalších důvodů, když nejde o podezření ze spáchání činu jinak trestného (odkládá policejní orgán nebo státní zástupce) nebo trestní řízení naplnilo svůj účel (odkládá pouze státní zástupce). Situace je v současnosti dle Hofschneiderové a kol. (2014, s. 30–31) ale taková, že státní zástupci využívají této možnosti jen velice zřídka.

Jak už bylo řečeno, rozhodovací pravomoc má v rámci odložení věci policejní orgán a státní zástupce ve stádiu řízení, nicméně i kurátor se může pokusit situaci ovlivnit. Může např. zaslat těmto autoritám podnět k odložení věci z důvodu, že nejde o podezření ze spáchání protiprávního činu či z důvodu, že naplnění účelu řízení již bylo dosaženo, nebo když by další řízení před soudem bylo zcela neúčelné. Může se např. jednat o situaci, kdy

dosavadní reakce na čin jinak trestný ze strany rodiny, školy a kurátora byly dostatečné a příznivý vývoj dítěte je zajištěn i bez nutnosti uložení opatření soudem pro mládež, tedy že vývoj dítěte je dostatečně zajištěn již jinými nástroji. Nástroji, jež má k dispozici orgán sociálně právní ochrany dětí. Pokud se případ nachází ve stádiu před soudem, navrhuje kurátor, aby soud pro mládež od uložení opatření upustil (Hofscheniderová a kol., 2014, s. 37–38).

Možnostmi kurátora k zajištění naplnění účelu řízení jsou především případová konference, individuální plán ochrany dítěte, poradenství nebo zprostředkování poradenství, uložení povinnosti rodičům využít odbornou poradenskou pomoc a uložení výchovného opatření (Hofscheniderová a kol., 2014, s. 41–44).

Případové konference jsou velice cenným nástrojem v práci s dětským pachatelem a jeho rodinou, a to proto, že je třeba s nimi pracovat mnohem více komplexně, než pouze v úzkém rámci opatření vymezeném podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V případě dětí, jež se dopustily protiprávního jednání, navíc vyplývá jasná potřeba multidisciplinárního přístupu, jelikož jednání dítěte je podmíněno celou řadou příčin. Velice důležitá je samotná účast dítěte, jeho aktivní participace na analýze příčin, přijetí odpovědnosti, jakožto i řešení následků. Výhodou případových konferencí je, že dokážou mnohem rychleji reagovat na krizovou situaci než soudní řízení. Výsledek konference a úspěšné nastartování práce s rodinou může být pro soud signálem, že není třeba ukládat přísnější opatření, jež bylo původně navrhováno (Hofscheniderová a kol., 2014, s. 41 až 44).

Co se týká soudního rozhodnutí o uložení některého z **ochranných opatření**, jež definuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Správné posouzení situace a správná a včasná práce s dítětem ze strany orgánu sociálně právní ochrany dětí a kurátora pro děti a mládež, může výrazně přispět k uchýlení se k některému z jiných opatření, než by bylo uložení ochranné výchovy, těmito možnostmi dle § 93 jsou:

- výchovná povinnost;
- výchovné omezení;
- napomenutí s výstrahou;
- zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu v SVP;
- dohled probačního úředníka;

- ochranná výchova;
- ochranné léčení.

Jako poslední krok kurátora v tomto ohledu uveďme zkontaktování **probační a mediační služby**. Aktivní spolupráce s ní totiž opět může dítěti výrazně ulehčit.

Na předchozích stránkách jsme se s prací kurátora seznámili přes různé metodiky, strategie a knihy. V následující části se s jejím obsahem seznámíme prostřednictvím realizovaného kvalitativního výzkumu. V některých případech tak pronikneme více do hloubky slov z teoretické části a seznámíme se s tím, jak práce kurátora v praxi ve skutečnosti vypadá, s jakými problémy se potýká a co všechno kurátoři pro děti a mládež dělají pro to, aby jejich dětští klienti nemuseli být nadbytečně umístováni do pobytových zařízení. Není to ale jenom jednostranná záležitost. Možná bychom se tak měli spíše ptát, jak ve výzkumu zmínil jeden z kurátorů, co vše dělají samotné děti pro to, aby mohly zůstat doma spolu s rodiči.

4 Výzkum možností působení kurátorů pro děti a mládež v kontextu prevence

V předchozí části byly vymezeny teoretické možnosti postupu práce kurátora pro děti a mládež. Následující část zjišťuje, jak taková práce sociálního pracovníka s dětmi s výchovnými problémy ve skutečnosti vlastně vypadá. Ze studia metodik se přesuneme do praxe konkrétních kurátorů. Nesmíme však zapomínat, že i metodiky byly napsány na základě praxe. Teorie a praxe se tak neoddělitelně prolíná.

Čtvrtá kapitola práce představuje vlastní realizovaný výzkum za současného objasnění metodologických východisek, z nichž provedené výzkumné šetření vychází, a které výzkum náležitě ukotvují. Pro hlubší proniknutí do problematiky bylo zvoleno polostrukturované interview a případové studie vybraných dětských klientů kurátorů pro děti a mládež, což naznačuje, že se jedná o výzkum kvalitativní, jehož primární snahou je získat co možná nejdetailnější popis daného jevu, fenoménu, dané problematiky.

4.1 Metodologická východiska

4.1.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je zhodnotit práci kurátorů v kontextu prevence před nadbytečným umístěním dětí do pobytových zařízení na dlouhodobé pobyty v Královéhradeckém kraji a dále zjistit, jaké způsoby pomoci v případě konkrétních dětí s výchovnými problémy byly účinné. Na tento cíl navazuje hlavní výzkumná otázka (HVO), která má za úkol zjistit, jak kurátoři hodnotí možnosti svého působení jako prevenci před nadbytečným umístěním dětí do pobytových zařízení na dlouhodobé pobyty.

Od cíle výzkumu a hlavní výzkumné otázky se následně odvíjí další výzkumné otázky, které odkrývají konkrétnější zaměření výzkumu, a které byly stanoveny na základě studia literatury a potřeby zkoumání, jež vyvstala z praxe. Jsou formulovány širším způsobem tak, aby mapovaly spoustu důležitých oblastí a přinesly na interpretaci bohatá data. Ke každé výzkumné otázce (VO) je pro lepší orientaci uvedena ještě navíc její bližší charakteristika:

VO 1 – *Jak kurátor hodnotí spolupráci s dítětem?* Tato výzkumná otázka se snaží proniknout do praxe kurátorů v oblasti práce s dítětem, která již sama o sobě je

specifickým druhem prevence, a zjišťuje, jak vlastně taková spolupráce s dítětem ve skutečnosti vypadá.

VO 2 – *Jak kurátor hodnotí spolupráci s návaznými subjekty?* Druhá výzkumná otázka je zaměřena na spolupráci kurátora s návaznými subjekty pomoci, ať již státními nebo nestátními, které hrají důležitou roli v oblasti efektivní pomoci dítěti. V souvislosti s jejich důležitým významem pro práci kurátora, dětského klienta a jeho rodinu, se otázka snaží dále zmapovat možnou dostupnost či nedostupnost těchto služeb v jednotlivých okresních městech Královéhradeckého kraje.

VO 3 – *Jaké způsoby práce kurátor volí proto, aby dítě nemuselo být umístěno do pobytového zařízení?* Třetí výzkumná otázka je pro celý výzkum stěžejní, neboť odhaluje, jakým způsobem se snaží kurátor ponechat dítě v jeho rodinném prostředí, jaké způsoby práce za tímto účelem volí. V tomto ohledu je konkrétně věnována pozornost případovým konferencím jako novému a právně zakotvenému nástroji pomoci.

VO 4 – *Co v konkrétním případě dítěte mladšího 15 let vedlo ke zmírnění stavu a k resocializaci dítěte?* Poslední výzkumná otázka se váže ke konkrétním případovým studiím, neboť práce kurátora s dětmi je velmi individuální a v dané situaci vždy působí efektivně trochu něco jiného.

4.1.2 Transformace výzkumných otázek do otázek tazatelských

Aby bylo možné dané výzkumné otázky zkoumat, je nutné provést jejich transformaci do tazatelských otázek (viz tabulky 1-4), jež budou tyto výzkumné otázky nadále zkoumat. Tím bude zároveň zodpovězeno na hlavní výzkumnou otázku a bude naplněn hlavní cíl výzkumu.

HVO – *Jak kurátoři hodnotí možnosti svého působení jako prevenci před nadbytečným umístováním dětí do pobytových zařízení na dlouhodobé pobyty?*

Tabulka 1: Transformace výzkumné otázky VO 1 do otázek tazatelských

Výzkumná otázka VO 1	<i>Jak kurátor hodnotí spolupráci s dítětem?</i>
Použitá výzkumná metoda	<i>Polostrukturované interview</i>
Tazatelské otázky (TO) k výzkumné otázce VO 1	
TO 1	<i>Jak se o dětech s výchovnými problémy dozvídáte?</i>
TO 2	<i>Zabýváte se depistážní činností, primární prevencí?</i>
TO 3	<i>V jakém prostředí probíhá spolupráce s dítětem?</i>
TO 4	<i>Jak s dítětem navazujete kontakt?</i>
TO 5	<i>Jak často se s dítětem setkáváte?</i>
TO 6	<i>Jaký je Váš vzájemný vztah? Zastáváte spíše přátelský či autoritativní přístup?</i>
TO 7	<i>Jak vypadá obvyklá schůzka s dítětem?</i>
TO 8	<i>Jak vypadá spolupráce s rodinou dítěte?</i>
TO 9	<i>Co je při práci s dětmi s výchovnými problémy důležité?</i>
TO 10	<i>Stává se, že se děti chovají nevhodně, odmítavě či asociálně? Jak zvládáte takové chování?</i>

Tabulka 2: Transformace výzkumné otázky VO 2 do otázek tazatelských

Výzkumná otázka VO 2	<i>Jak kurátor hodnotí spolupráci s návaznými subjekty?</i>
Použitá výzkumná metoda	<i>Polostrukturované interview</i>
Tazatelské otázky (TO) k výzkumné otázce VO 2	
TO 11	<i>Jak byste popsali spolupráci se školou a školskými poradenskými zařízeními a jak ji hodnotíte?</i>
TO 12	<i>Jak byste popsali spolupráci s orgány státní moci (policie, soud, státní zástupce) a jak ji hodnotíte?</i>
TO 13	<i>Jak byste popsali spolupráci s dalšími státními subjekty (lékař, psycholog) a jak ji hodnotíte?</i>
TO 14	<i>Jak byste popsali spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi a jak ji hodnotíte?</i>
TO 15	<i>Jak hodnotíte dostupnost služeb? Která služba je nejpotřebnější? Která chybí?</i>
TO 16	<i>Jak řešíte nedostupnost služeb?</i>

Tabulka 3: Transformace výzkumné otázky VO 3 do otázek tazatelských

Výzkumná otázka VO 3	<i>Jaké způsoby práce kurátor volí proto, aby dítě nemuselo být umístěno do pobytového zařízení?</i>
Použitá výzkumná metoda	<i>Polostrukturované interview</i>
Tazatelské otázky (TO) k výzkumné otázce VO 3	
TO 17	<i>Co je základním předpokladem úspěšné spolupráce s resocializace dítěte?</i>
TO 18	<i>Co by Vás napadlo, když bych se Vás zeptala, co všechno děláte proto, abyste předešli umístění dítěte do pobytového zařízení? Jaké způsoby práce s dětmi s výchovnými problémy využíváte?</i>
TO 19	<i>Kdybyste měl/a vyjmenovat, na základě jakých aspektů volíte následný způsob práce s dítětem?</i>
TO 20	<i>Přestože je to velice individuální, dá se vyzdvihnout nějaký způsob práce s dítětem, který je skutečně efektivní?</i>
TO 21	<i>Pořádáte případové či rodinné konference a jak často?</i>
TO 22	<i>Pořádáte případové konference spíše v užší či širší formě (za účasti odborníků)?</i>
TO 23	<i>Účastní se jich dětský klient?</i>
TO 24	<i>Mají případové konference výchovný vliv na děti s problémovým chováním?</i>
TO 25	<i>V jakých případech podáváte návrh na ústavní či ochrannou výchovu?</i>

Tabulka 4: Transformace výzkumné otázky VO 4 do otázek tazatelských

Výzkumná otázka VO 4	<i>Co v konkrétním případě dítěte mladšího 15 let vedlo ke zmírnění stavu a k resocializaci dítěte?</i>
Použitá výzkumná metoda	<i>Případová studie</i>
Tazatelská otázka (TO) k výzkumné otázce VO 4	
TO 26	<i>Jaké opatření na dítě v péči kurátora působilo účinně?</i>

4.1.3 Výzkumná metoda a technika sběru dat

Technika sběru dat zvolená ve výzkumu se jednoznačně odvíjí od zvolené základní strategie. Vzhledem ke zkoumanému tématu byl za základní výzkumnou strategii zvolen **kvalitativní výzkum**. Důvodem byla snaha proniknout hlouběji do praxe jednotlivých

kurátorů pro děti a mládež, najít to, co se v učebnicích nebo v různých metodikách běžně nepíše, a podat tak podrobný popis jejich práce s dítětem. Důkazem potřebnosti kvalitativní výzkumné strategie jsou velice dlouhé odpovědi jednotlivých informantů. Je to tím, že zvolená problematika je natolik složitá a komplexní, že si s pouhým kvantitativním výzkumem nevystačíme.

Co se týká teoretického ukotvení, Strauss a Corbinová (1999, s. 10) definují kvalitativní výzkum následovně: „*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.*“ Jeho výhodou oproti výzkumu typu kvantitativního je získání hloubkového popisu jednotlivých případů, kdy citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky, jež na daný jev či fenomén působí (Hendl, 2016, s. 49).

V souvislosti s poslední výzkumnou otázkou, byla v rámci kvalitativního přístupu jako zcela samostatný typ výzkumu zvolena tvorba **případových studií**, kdy v centru pozornosti výzkumu je tzv. případ neboli objekt našeho výzkumného zájmu. Tím může být určitá osoba, skupina či organizace. Případová studie je podle Hendl (2016, s. 102) charakteristická velice detailním popisem daného případu, kdy se snažíme zachytit a popsat všechny důležité vztahy v jejich celistvosti. Byly tak vytvořeny tři jednopřípadové studie dětských klientů kurátorů pro děti a mládež. Jednopřípadová studie je podrobná studie jedné osoby, v níž se zaměřujeme na různé oblasti z jejího života a snažíme se sestavit celkový obraz daného případu v co nejširších souvislostech (Hendl in Miovský, 2006, s. 95). Výchozím materiálem pro tvorbu případových studií byly spisy, jež orgán sociálně právní ochrany dětí o jednotlivých dětech vytváří, a konzultace se sociálním pracovníkem pro hlubší proniknutí do případu.

Za techniku sběru dat pak bylo zvoleno interview, a to konkrétně **polostrukturované interview**. Jedná se vlastně o moderovaný a řízený rozhovor s předem připravenou osnovou otázek, který nám však umožňuje v případě různých nejasností se účastníka výzkumu nadále doptávat, ověřovat si zjištěné informace apod., a získat tak vlastně dostatečnou vyčerpávající odpověď na položenou otázku. Výhodou zmíněné techniky je určitá volnost v podobě formulace pokládaných otázek dle situace nebo také možnost zaměnění pořadí otázek, které tak nemusí být závazné. Některé otázky lze dokonce

vynechat, pokud na ně dotazovaný již v předešlé odpovědi odpověděl. Otázky v realizovaném výzkumu byly otevřené, poskytující informantovi dostatečný prostor pro vyjádření všech svých myšlenek.

Ačkoliv z hlediska počtu výzkumných otázek je pro sběr informací stěžejní polostrukturované interview, jsou techniky uvedeny v opačném pořadí, neboť jako první jsou v práci představeny případové studie, až poté interpretace výsledků rozhovorů.

4.1.4 Cílová skupina a výzkumný soubor

Cílovou skupinu výzkumu tvořili ve shodě se stanoveným cílem práce a cílem výzkumu kurátoři pro děti a mládež z Královéhradeckého kraje.

Z dané cílové skupiny na základě techniky **nepravděpodobnostního výběru** byli zvoleni jednotliví kurátoři pro děti a mládež. Jednalo se o **záměrný výběr** na základě kritéria jednotlivých okresních měst Královéhradeckého kraje. Kritériem okresních měst bylo zvoleno v souvislosti s druhou výzkumnou otázkou zabývající se mimo jiné dostupností návazných subjektů, kdy by se dalo předpokládat, že v případě dalších okolních měst by byla saturace návaznými službami velice podobná. Ve výzkumu tak byli kurátoři nejdříve rozděleni do skupin podle toho, v jakém okresním městě na městském úřadu působí. Vybráno bylo pět orgánů sociálně právní ochrany dětí, respektive jejich oddělení kurátorů pro děti a mládež pro Trutnov, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Jičín a Hradec Králové. Z nich pak byl do výzkumu vybrán vždy jeden zástupce, který se svou účastí souhlasil. Jelikož takových kurátorů bývá na úřadu více, byl nejdříve kontaktován vedoucí OSPOD, který následně oslovil své kolegy, zda by se výzkumu nechtěli zúčastnit. V jiném případě sám určil, na koho se mám obrátit. V jednom případě byl na oddělení dokonce kurátor jen jeden. Hovořit tak v druhé fázi výběru můžeme o samovýběru spočívajícím na principu dobrovolnosti nebo o totálním výběru v případě působnosti jediného kurátora či o záměrném výběru, který však nebyl proveden ze strany výzkumníka.

Co se týká výběru dětí do případových studií, zde záleželo na zvážení sociálního pracovníka, jaké spisy poskytne k nahlédnutí. Základním kritériem výběru však byla úspěšnost určitého druhu opatření. Výběr sociálního pracovníka byl tak i v tomto případě výběrem záměrným.

Z hlediska teoretického ukotvení se nepravděpodobnostní výběr liší od pravděpodobnostního tím, že pravděpodobnostní je převážně používán v kvantitativním typu výzkumu a má poměrně jasně definovány postupy, jak výzkumný soubor sestavit. Základním principem je princip náhody, jehož prostřednictvím se snažíme dosáhnout reprezentativy tak, abychom dosažené výsledky mohli zobecnit na základní soubor (Mioviský, 2006, s. 127). V nepravděpodobnostním typu výběru tedy nehraje roli náhoda, ale v podstatě záměrný výběr, ale to pouze v užším slova smyslu, neboť záměrný výběr je pouze jedním z druhů metod nepravděpodobnostního výběru. Výsledky výzkumu tak nelze zobecnit na celou populaci a ani se o to v kvalitativním výzkumu nesnažíme.

Výzkumný soubor tvoří pět kurátorů pro děti a mládež z jednotlivých okresních měst. Z hlediska zachování anonymity nejsou v práci uvedena jejich jména ani pohlaví, neboť mužů – kurátorů se v praxi nevyskytuje tolik jako žen – kurátorek. Z toho důvodu výzkum pracuje pouze s pojmem kurátor. V následující tabulce 5 nalezneme pouze údaj města z hlediska působnosti kurátora na konkrétním městském úřadu, dále věk, délku praxe a dosažené vzdělání.

Tabulka 5: Popis informantů

Informant (I)	Oblast působení	Věk (let)	Praxe (let)	Dosažené vzdělání a obor
I 1	Hradec Králové	52	8,5	Mgr., Sociální práce
I 2	Jičín	30	4	Mgr., Pedagogika a sociální práce
I 3	Náchod	39	16	Mgr., Vychovatelství se zaměřením na etopedii
I 4	Rychnov nad Kněžnou	64	19	DiS., Speciální pedagogika
I 5	Trutnov	46	17	Mgr., Sociální práce

4.1.5 Sběr dat a jejich zpracování

Rozhovory do výzkumu byly pořizeny v průběhu dubna 2019. Probíhaly v kancelářích kurátorů pro děti a mládež na jednotlivých městských úřadech. Samotným osobním schůzkám předcházela však nejprve ještě osobní telefonická konzultace s vedoucím oddělení orgánu sociálně právní ochrany dětí, neboť na městských úřadech bychom obvykle našli více pracovníků věnujících se kuratele. Proto jsem nejdříve oslovila vedoucího úseku, který mi následně doporučil, na jakého konkrétního pracovníka se v tomto ohledu mám obrátit nebo se kolegů nejdříve zeptat, kdo by byl ochotný se výzkumu zúčastnit. Vybraní kurátoři pak byli následně telefonicky osloveni s prosbou o jejich účast ve výzkumu a na základě jejich souhlasu byl domluven konkrétní termín schůzky.

Co se týká délky interview, ta se v mnoha případech lišila. V nejkratším případě rozhovor trval půl hodiny, zatímco v nejdelším asi hodinu a půl. Ještě před započítáním samotného moderovaného rozhovoru byli informanti ve stručnosti seznámeni s účelem výzkumu a ujištěni o zachování své anonymity. Dále byli požádáni o svolení k nahrávání rozhovoru na záznamník, s čímž všichni zúčastnění souhlasili. Atmosféra u každého rozhovoru byla velice přátelská.

Všechny rozhovory byly nahrávány na záznamník mobilního telefonu a následně přepsány do elektronické podoby do počítačového programu Microsoft Word. Při jejich transkripci nedošlo k jejich doslovnému přepisu, byla vynechána různá pojivá slova apod., která by délku odpovědí zbytečně prodlužovala a způsobila by nepřehlednost textu. Změna mluvčího a tazatele je v přepisu odlišena tučným zvýrazněním tazatelských vět. K práci je přiložen přepis rozhovoru s kurátorem pro děti a mládež z Městského úřadu v Trutnově, kde jsem mimo jiné vykonávala dlouhodobou praxi a který mi poskytl možnost náhledu do svých dokumentací v souvislosti s tvorbou případových studií.

Případové studie byly vytvořeny za spolupráce orgánu sociálně právní ochrany dětí při Městském úřadu v Trutnově. Tato spolupráce spočívala v možnosti náhledu do jednotlivých spisových dokumentací vybraných dětských klientů a v jejich následném studiu v prostorách městského úřadu. Kurátora pro děti a mládež jsem tak seznámila s poslední výzkumnou otázkou a on na základě svého uvážení vybral tři klienty, v jejichž případě došlo ke zlepšení jejich nepříznivé situace.

4.1.6 Analýza dat

Po sběru dat čelí výzkumník velkému množství nestrukturovaného materiálu, který je potřeba určitým způsobem zpracovat. K tomu slouží tzv. otevřené kódování vytvořené v rámci analytické techniky zakotvené teorie od Strausse a Corbinové. „*Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.*“ (Švaříček, Šeďová, 2007, s. 211) Text přepsaných rozhovorů tak byl rozdělen na určité významové celky neboli jednotky, které tvořilo slovo či věta podle momentálního významu, a ke každé takové jednotce byl následně přidělen její shrnující vystihující název neboli kód. Jednotlivé kódy se v průběhu textu různě prolínaly v souvislosti s výskytem podobně významových jednotek.

Mezi jednotlivými kódy pak výzkumník hledá vzájemné příčinné souvislosti, vztahy apod. Jak uvádí Hendl (in Švaříček, Šeďová, 2007, s. 207–210), při kvalitativní analýze jde o systematické, nenumerné organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, kvality či vztahy za pomoci analytických nástrojů, jež nestojí na kvantifikaci, nýbrž na vytváření významových kategorií a jejich deskripci.

4.2 Případové studie

4.2.1 Dívka A

Rodinná anamnéza:

Dívka žije v současné době se svou matkou a starší sestrou v nájemním bytě. Jejich bratr je už zletilý a chodí do práce. Děti jsou v péči matky. Rodiče jsou rozvedeni, neboť jejich soužití znamenalo značné problémy. Mezi rodiči často docházelo k neshodám řešeným nepřiměřeným jednáním. Otec nadměrně konzumoval alkohol a byl ve výkonu trestu odnětí svobody. V době manželství byl dokonce policií vykázán ze vstupu do společného obydlí. Na výslechu pak bylo zjištěno, že matka je svým manželem již několik let týrána, zejména fyzickým bitím. Násilí se postupem času stupňovalo. Probíhalo skrytě v místě bydliště rodiny za přítomnosti dětí. V minulosti matce partner také vyhrožoval zabitím.

Otec dívky v současné době pobírá invalidní důchod, má nemocná játra. Na děti dlouho neplatil výživné. Když byl ve výkonu trestu, o rodinu se vůbec nezajímal. Se svou novou přítelkyní často konzumuje alkohol. Mají společného syna, ale nevedou společnou domácnost. Otec tak pobývá různě u kamarádů nebo v pronajaté chatě. Pro závislost na alkoholu dochází k adiktologovi. V minulosti u něho a jeho přítelkyně žil jeho první syn, který byl v té době ještě nezletilý, a to do doby, než se oba opili v baru, kde mezi nimi došlo k fyzické potyčce. Syn byl hospitalizován, otec odvezen na záchytnou stanici. Děti, které spolu partneři vychovávali a které patřily otcově přítelkyni, byly často doma samy, zatímco oni popíjeli alkohol. Z těchto důvodů tak byly otcově partnerce děti odebrány.

Matka dívky trpí velkými zdravotními problémy, dělají se jí modřiny po celém těle, praská jí kůže, pohybuje se s velkými obtížemi a ven chodí málo. O domácnost se tak převážně stará její starší dcera. Příjem rodiny tvoří invalidní důchod matky a další sociální dávky. Pro své zdravotní problémy matka nemůže docházet na třídní schůzky do školy. Po rozvodu žila s bratrem svého manžela, známým recidivistou. Děti jsou na ni dost fixované. V době, kdy byla pro vážný zdravotní stav hospitalizována v nemocnici, ji dívky navštěvovaly i dopoledne, místo toho, aby chodily do školy.

Vážný zdravotní stav matky a péče o domácnost se negativně podepsaly na psychickém zdraví starší dcery, sestry dívky. Dle zprávy ze střediska výchovné péče má dívka fobii ze stáří a nemocí, trpí velkými depresemi, nechce být stará, chce raději zemřít... Ve škole prospívá celkem dobře, dobře vychází i se svými spolužáky. Problémem však je její nedostatečná domácí příprava a poměrně vysoké, i když omluvené absence. Byla jí též udělena třídní důtka za kouření v prostorách školy.

U staršího bratra se škola také potýkala s nedostatečnou přípravou na vyučování a s vysokými absencemi. Spolupráce školy s rodinou byla problematická. Koncem povinné školní docházky se řešil přestupek ohledně požití alkoholu. Dále byl chlapec obviněn z ublížení na zdraví, kdy byl soudem uznán vinným. Od uložení trestního opatření ale bylo podmíněně upuštěno se zkušební dobou na jeden rok, přičemž mu bylo uloženo výchovné opatření spočívající v povinnosti nahradit podle svých možností způsobenou škodu.

Děti rozvedených manželů byly a jsou v péči matky, jejich opatrovníkem je Město Trutnov a nad jejich výchovou je ustanoven soudní dohled podle § 35, odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve spojení s § 8, odst. 1, písm. b) a odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Osobní anamnéza:

Dívka navštěvovala nejprve klasickou základní školu. Později pro diagnostikovanou dysortografii přestoupila do školy pro žáky se specifickými poruchami učení. Co se týká domácí přípravy na vyučování a komunikace rodiny se školou, ta byla v obou případech škol vždy nedostatečná. Obě školy se potýkaly s problémem velkého počtu absencí, i když omluvených. Dívka byla často nemocná, neboť do školy docházela ustrojena nepřiměřeně počasí. V době hospitalizace matky v nemocnici u ní se sestrou proseděla celé dny místo toho, aby chodila na vyučování. V té době se o děti starala babička a jejich již zletilý bratr. Ten o absencích sester nevěděl a dívky tak měly několik neomluvených hodin.

Dle prvních zpráv z nové školy si dívka bez problému zvykla na styl práce v nové škole. Pokyny vyučujících plnila bez odmlouvání, pokud se jí ale něco nedařilo, reagovala negativně. Jinak se ve škole snažila pracovat co nejlépe. V páté třídě však již při hodinách nedávala pozor, projevoval se u ní nezájem o učivo. V sedmé třídě podává výpověď na policii, neboť byla viděna, jak po vyučování s kamarády kouří marihuanu. Na policii se přiznala k tomu, že se tak neděje poprvé, marihuanu zkoušela kouřit již v pěti případech, většinou se tak stalo ráno nebo odpoledne na zastávce při cestě do školy nebo ze školy. Po marihuaně má prý dobrou náladu a všemu se směje. Matka na OSPODu přiznává, že s dcerou má problémy i doma, dcera ji neposlouchá, nerespektuje a bývá na ni drzá.

Dceři byl v rámci uskutečněné výchovné komise udělen snížený stupeň z chování z důvodu opakovaného porušení školního řádu pro kouření ve školní budově na dívčích toaletách, z důvodu problémů v souvislosti s používáním mobilního telefonu při vyučování a z důvodu agresivního vystupování (fyzické napadení) vůči spolužákům. Na výchovné komisi, na níž byli přítomni zástupci škol, sociální pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí a také matka dívky, byla navržena tato opatření: kázeňský postih v podobě snížené známky z chování, spolupráce se střediskem výchovné péče a spolupráce s kurátorem pro děti a mládež, dále zvýšení dohledu nad dceřiným trávením volného času a zkvalitnění její studijní přípravy.

Na základě domluvené spolupráce začala dívka docházet do střediska výchovné péče. Setkání ve středisku se účastnil i kurátor pro děti a mládež, a to zejména v době hospitalizace matky v nemocnici, neboť nebyl, kdo by s dívkou na domluvenou schůzku přišel. Na základě zlepšení výchovných problémů se domluvil konec spolupráce od konce školního roku, v případě problémů by se návštěvy obnovily. Škola v té době nevidovala žádné závažné nedostatky v chování, ke spolužákům se dívka chovala přátelsky, ojediněle se dopustila drobných kázeňských přestupků. Pokud šlo o přestupky, docházelo k nim převážně ve vypjatých situacích, kdy se dívka dokázala velice vulgárně vyjadřovat. Pokud však byla situace řešena v klidu, dokázala přiznat chybu a případně se i omluvit.

V souvislosti se zdravotním stavem matky došlo také ke zhoršení chování dívky, ta disponovala velkými absencemi ve škole. Ze strany kurátora probíhaly častější návštěvy v rodině. Pokud dívka ve škole chyběla, třídní učitelka zkontaktovala kurátora a ten rodinu ihned navštívil. Nad dívkou je třeba neustálého dohledu, kontrolovat její školní docházku i chování, jediné tak pracuje v rámci svých možností.

I když v rámci práce s dívkou byly zaznamenány určité problémy, např. sousedé nahlásili na OSPOD, že dívka dává připínáky a sklo pod pneumatiky, nebo že na schodišti mezi dívkou a jejím přítelem dochází k milostným hrátkám, i když dívce ještě nebylo 15 let, v deváté třídě dochází ke zlepšení. To se projevuje hlavně zodpovědnějším přístupem ke studiu, kdy došlo k celkovému zlepšení prospěchu i chování ve škole.

Ke spolupráci kurátora s dítětem a jeho rodinou:

Rodina dívky je v evidenci orgánu sociálně právní ochrany dětí již delší dobu, a to od otcova podání návrhu soudu na svěřeni nezletilého syna do péče. Řízení však bylo zastaveno, neboť se rodiče dohodli na svěřeni dětí do péče matky. Zároveň byl nad nezletilými dětmi ustanoven soudní dohled. Pro výše popsané problémy bratra i sestry kurátor působil v rodině již dříve.

Práce s dívkou a její rodinou byla velice intenzivní, dá se říci, že až jakoby nad rámec kompetencí sociálního pracovníka. Bylo tomu tak z důvodu špatné pohyblivosti matky. Ta nebyla schopna dopravit se bez potíží na poněkud vzdálenější městský úřad nebo do školy. Pokud se např. ve škole konala výchovná komise a bylo třeba, aby na ni z důvodu sjednocené spolupráce byla přítomna i matka, pomohli sociální pracovníci ženě s dopravou. Matka se dokázala dopravit pouze na určité místo, odkud byla její další cesta do školy pro zdravotní potíže obtížná. Na místo určení tak přijeli sociální pracovníci a do

školy ženu zavezli automobilem. Stejně tomu bylo i nazpátek. Z toho důvodu se v rámci rozhovorů s rodinou jednalo především o návštěvy kurátora v rodině, kde byla možnost promluvit si s matkou dívek.

Na základě výše popsaného problémového chování byla dívce i její sestře doporučena návštěva ve středisku výchovné péče. Dívky sem docházely společně, ale stávalo se, že sestra dívky toho měla na srdci tolik, že při setkání už nezbýval na nikoho jiného čas. Bylo tak třeba, aby dívka navštěvovala středisko výchovné péče sama a realizovaná pomoc byla tak skutečně efektivní. V té době se také často stalo, že nebyl nikdo, kdo by na schůzku s dívkou přišel, takže středisko výchovné péče navštěvoval společně s dívkou kurátor pro děti a mládež. Kromě toho konzultoval průběh návštěv s odborným pracovníkem střediska.

Velice přínosná byla dále pro kurátora spolupráce se školou, konkrétně se jednalo o vyžadování si zpráv o prospěchu a chování dívky ve škole. Jelikož dívka často ve škole chyběla, škola tuto skutečnost nahlásila sociálnímu pracovníkovi a ten si získané informace jel ihned do rodiny ověřit, kde promlouval s dívkou o tom, že chodit do školy se musí, i když je jejich matka v nemocnici... sociální pracovník byl též přizván na výchovnou komisi, na které se řešil výchovný postih dívky a další spolupráce za účelem zlepšení situace.

Veškeré zjištěné informace pracovník vždy probral s rodinou v rámci sociálního šetření a společných rozhovorů. Tématem těchto pohovorů bylo např. to, že dívka do školy docházela nepřiměřeně oblečená, nebo že je potřeba se věnovat náležitě domácí přípravě dětí. Probírána byla i situace ohledně kouření marihuany.

V neposlední řadě byla řešena situace hospitalizace matky, tedy toho, kdo se bude o dívky starat. V tomto ohledu se sestry byly u sociálního pracovníka informovat samy. Situace byla nakonec vyřešena tak, že zvláštním příjemcem přídavků pro děti se stala babička. Ta do rodiny pravidelně docházela. O děti se pak staral jejich již zletilý bratr. Dále byly dívky vyrozuměny o tom, že i jejich otec má vyživovací povinnost. Nastalá událost mu byla oznámena za současného doporučení, jakým způsobem má sestry zkontaktovat a komunikovat s nimi. Dětem byla též nabídnuta možnost využití balíčku potravinové pomoci. Návštěvy v rodině byly v těchto dnech vzhledem k situaci častější.

Účinnost užitých opatření:

V daném případě působilo na dívku pozitivně vědomí, že na ni někdo dohlíží. Efektivním nástrojem byl pravidelný kontakt, kdy se v rodině jednou za týden zastavil sociální pracovník a zeptal se, jak se rodině daří. Díky tomu se dívka i její starší sestra snažily více na sobě pracovat. Jakmile však kurátor kontakt trochu zvolnil, tak i samy dívky polevily. Chodily např. pozdě do školy, zapomínaly školní pomůcky nebo do školy nedorazily vůbec. Tyto skutečnosti následně vždy sděloval třídní učitel kurátorovi, který na vzniklou situaci ihned reagoval. Rodinu navštívil a poptával se, jak to, že nikdo nebyl ve škole. Na základě konzultace s kurátorem byly jako účinné shledány následující postupy:

- stanovený soudní dohled,
- pravidelný kontakt se sociálním pracovníkem,
- vědomí dívky, že na ni někdo dohlíží a zajímá se o ni,
- společné rozhovory (jak se dívce daří, jak důležité je chodit do školy),
- návštěvy v rodině.

4.2.2 Dívka B

Rodinná anamnéza:

Dívka bydlí spolu s rodiči a se svým starším bratrem ve starším rodinném domě se zahradou. Děti mají svůj pokoj, vše je přizpůsobené potřebám rodiny. Rodiče pracují na směny, oba najednou jsou doma jen zřídka. Vše potřebné kolem dětí zajišťuje spíše matka (strava, účast na třídních schůzkách). Rodina tráví volný čas odděleně, komunikace mezi členy domácnosti vázne. Dívka svůj volný čas raději tráví s kamarády, což je vzhledem k věku dívky do jisté míry pochopitelné.

Rodiče závadové chování obou svých dětí nijak neřeší. Nemají představu, jak nastalé problémy s dívkou řešit. Stále jim některé závažné skutečnosti jako sebepoškození dcery unikají.

Otcí je diagnostikována schizofrenie. V jednu dobu se dokonce zhroutil a musel být hospitalizován v psychiatrické léčebně, později se ale navrátil zpět do práce. Žádné léky dlouhodobě neužívá. Matka v době pobytu manžela v nemocnici začala pracovat pouze na ranní směny, aby měla dceru pod kontrolou.

Dívka vychází špatně se svým starším bratrem, občas ji i uhodí. Bratr je velice vznětlivý, jedná zkratovitě a účelově. Jeho chování je navíc ovlivněno návykovými látkami, a to nejméně marihuanou. Matka ho nepřiměřeně brání, i když si na ni chlapec dovoluje. Otec by mu nejraději dal „výprask“. Jeho přístup ke škole je velice laxní, osmou třídu dvakrát opakoval, pro svoje afektované chování mu byl udělen třetí stupeň z chování a následně nařízena ústavní výchova v dětském domově se školou, kde se dopouštěl krátkodobých útěků. Dále mu byla udělena důtka ředitele školy za porušování školního řádu, a to za docházku do školy pod vlivem THC. Chlapec byl dále podmíněně ze školy vyloučen, neboť o přestávce nedovoleně manipuloval s nožem. Pro vyhrožování své bývalé přítelkyni a jejímu novému příteli, že je nechá fyzicky napadnout a natočí si celý incident na video, mu bylo uloženo trestní opatření v podobě odnětí svobody v trvání dvou měsíců podmíněně odložené na zkušební dobu jednoho roku. Bývalá přítelkyně navíc na policii uvedla, že se k ní v době jejich společného vztahu choval hrubě, nadával jí, dal jí klidně i facku. Jeho chování se ale po určité době umístění v dětském domově výrazně zlepšilo. Hodně k tomu přispěla motivace návratu zpět do rodiny. Chlapec si své závadové jednání uvědomuje, není ale schopen fungovat bez řádného výchovného dozoru.

Osobní anamnéza:

Orgán sociálně právní ochrany dětí spolupracuje s dívkou od doby jejího výslechu na policii ve věci nejmenovaného podezřelého ze spáchání trestného činu sexuálního nátlaku, pohlavního zneužití, zneužití dítěte k výrobě pornografie a šíření pornografie. V této době bylo dívce dvanáct let. S nejmenovaným podezřelým se seznámila přes internetovou sociální síť Facebook, dále si spolu psali na Skypu. Zde po ní požadoval nahé fotky. Ty dívka následně zaslala, neboť se dotyčného obávala. Obávala se, že za ní přijede a protože ho nezná, tak ji třeba bude chtít zabít. Její obavy plynuly z toho, že jí přes sociální síť nadával. Bratr dívky pak na policii uvedl, že se mu sestra svěřila s tím, že pokud podezřelému fotky nepošle, tak ji zabije. Při výslechu bylo dále zjištěno, že se dívka, pokud má nějaký problém, často sebepoškozuje, třeba i třikrát týdně.

Následovala zpráva od třídní učitelky ze školy, ta upozorňovala na možné znaky sebepoškozování. S dívkou o tom prý spolu mluvily, nicméně i tak se zdá, že potřebuje odbornou pomoc. Dále upozorňuje, že se v rodině děje něco divného, čeho se dívka bojí, nejspíš „výprasku“. V souvislosti s tím jednou dokonce vůbec nepřišla ze školy domů a celou noc se toulala někde venku. Měla totiž strach, že bratr doma rodičům řekne, že

mezi ní a jedním chlapce došlo k pohlavnímu styku. Od výslechu na policii se jí také výrazně zhoršil školní prospěch.

Dívka dále vystupovala vzhledem ke svému věku jako poškozená ve věci sexuálního styku s několika chlapci. Ve všech případech chlapci údajně věděli o tom, že dívka ještě není patnáct let. Ve všech případech dívka nebyla k ničemu nucena, sexuálních aktů se účastnila dobrovolně a líbilo se jí to. V té době bylo dívce pouhých dvanáct let. K sexuálním hrátkám docházelo obvykle ráno před vyučováním, rodičům vždy sdělovala, že chodí na doučování.

Vzhledem k nezbytnosti stabilizovat situaci a urovnat rodinné vztahy byla přijata do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. S touto možností jak rodiče, tak dívka souhlasili, možnost umístění v rodině pěstounů na přechodnou dobu razantně zamítli. Před doporučením pobytu v zařízení byla dívka ještě doporučena psychologická pomoc. Ta k psychologovi sice dojížděla, ale s velkými časovými intervaly, takže pomoc nebyla tak efektivní, jak by bylo potřeba. V zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se dívčin stav stabilizoval. Byla zde mimo jiné vypracována komplexní diagnostická zpráva, ze které vyplývalo, že dívka je v kolektivu oblíbená a téměř bezkonfliktní. Je spíše introvertní, se sklony k labilitě. Vysoké skóre dosáhla u projevů manifestní úzkosti. Zjištěny byly velké mezery ve školních znalostech, intelekt průměrný. Testy dále odhalily, že u dívky existuje předpoklad nevhodného chování a vyhledávání nevšedních zážitků. Dívka si neuvědomuje dosah svého chování ve vztahu k chlapcům a je tak sobě i jim potencionálně nebezpečná. Nemá náhled na to, že její chování je rizikové, je nevšímavá vůči nebezpečí.

Jelikož nešlo vyloučit, že podobné chování by se v budoucnosti neopakovalo a v souvislosti s rodinným prostředím, které nebylo zárukou nerušeného vývoje, byl nad dívkou ustanoven soudní dohled. Ten plnil především funkci pomocnou, kdy prostřednictvím různých poradenských služeb pomáhal rodině v komunikaci s dcerou. Dále byl zárukou správné psychologické pomoci ve vztahu k sebepoškozování dívky a ve vztahu k získávání náhledu na své chování. Zároveň plnil funkci preventivní a kontrolní.

Po ukončení pobytu se dívka vrátila zpět do své původní školy, mezi své kamarády. Zpráva ze školy v tomto období uvádí, že škola nezaznamenala výrazné problémy v dívčině chování ve vztahu ke spolužákům. Kamarádí se ale spíše s problémovými jedinci ze sociálně slabých rodin. Jejím problémem je nepořádnost a časté zapomínání

pomůcek. Svého špatného přístupu si je vědoma. Překážkou však je, že ačkoliv slíbí, že se polepší, zůstane pouze u slibů.

Dívce byla kromě psychologické pomoci nabídnuta také možnost účasti na dětském táboře, kde s dětmi pracuje kolektiv odborníků sociálního, pedagogického a zdravotního zaměření. Kromě tábora se zúčastnila i krátkých víkendových pobytů. Dle slov matky se dcera, navštěvující v té době devátou třídu, celkově zklidnila. Dokonce začala lépe vycházet i se svým bratrem. Ten v současné době pracuje jako dělník. Náznak sebepoškození matka také nezaznamenala.

Ke spolupráci kurátora s dítětem a jeho rodinou:

Orgán sociálně právní ochrany dětí rodinu nejdříve předvolal k návštěvě na svém oddělení. Zde se projednávala nutnost vyhledat odbornou pomoc v daném zařízení, kdy rodičům bylo zároveň nabídnuto, že pokud by narazili na dlouhou objednávací lhůtu, mají sociálnímu pracovníkovi zavolat a ten zkusí domluvit dřívější termín u psychologa.

I když kurátoři v práci vystupují anonymně z hlediska pohlaví, bylo by dobré v tomto případě uvést, že s dívkou pracoval nejprve muž, a to z hlediska tzv. rajónu, jež má daný kurátor na starost. Avšak vzhledem k citlivosti případu, kdy se dívka o intimních věcech hovořilo špatně před mužem, usoudil sociální pracovník, že bude lepší, když dívku bude provázet žena. Ta byla účastna několika výslechů na policii, kde zastupovala zájmy dítěte, a zároveň mu byla jakousi psychologickou oporou. Mimo jiné ho seznámila s tím, jak takový výslech vypadá. Vzhledem k nutnosti prověření, zda k pohlavnímu styku skutečně došlo, navštívila s dívkou gynekologa.

Sociální pracovník spolupracoval dále se školou, s třídní učitelkou a dalšími pracovníky, jako je ředitel školy či metodik prevence. Jelikož bylo třeba situaci v rodině stabilizovat, bylo s dívkou i její matkou hovořeno o možnosti pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či o pobytu v pěstounské rodině na přechodnou dobu. Pobyt u pěstounů byl ale pro všechny nepředstavitelný, takže byla zvolena první varianta. Ačkoliv se jednalo o pobyt krátkodobého charakteru, dívku zde navštěvoval sociální pracovník. Ten komunikoval nejen s dívkou, ale také s dalšími pracovníky zařízení, např. s místním sociálním pracovníkem či psychologem. Při jedné z návštěv pak byla s dívkou i její matkou probírána možnost stanovení soudního dohledu nad její výchovou, kdy obě byly v podstatě seznámeny s tím, co dohled je a proč je ho potřeba.

Kurátor byl a je s rodinou v pravidelném kontaktu, hlavně v rámci návštěv v rodině. V případě potřeby si zve rodiče i na městský úřad. Dále si vyžaduje zprávy ze školy o průběhu chování a prospěchu dívky a je v kontaktu s psychologem, k němuž dívka po návratu ze zařízení pravidelně dochází.

Sociální pracovnice si s dívkou vybudovala pevný a důvěrný vztah, díky čemuž je v podstatě jediná, u koho se dívka nebojí svěřit se svými problémy. Sám psycholog přiznává, že dívka k němu chodí jen proto, že musí. Na společných setkáních se baví o škole, o tom, co se děje doma, co společně podnikají. Hodně také mluví o rodičích a o bratrovi. I přesto, že se dívka před sociální pracovníci nebojí mluvit, má kurátorka pocit, že se jí ještě nepodařilo odkrýt všechno důležité. Možná by mohla pomoci žena psycholožka, než současný muž, ke kterému dívka dochází. Ta však s nikým jiným zatím spolupracovat nechce.

V neposlední řadě byla dívce nabídnuta účast na dětském letním táboře a na dalších celoročních víkendových pobytech. Zde nebyl s dívkou zaznamenán téměř žádný problém, dokonce pracovníkům pomáhala s mladšími dětmi.

Účinnost užitých opatření:

V daném případě působil efektivně dívčin pobyt v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Díky tomu měli všichni možnost si uvědomit, jak doposud fungovali, zanalyzovat co je a bylo špatně, a ujednotit se jako rodina. Také měli možnost přehodnotit své chování, přístup mezi sebou i své životní priority. Do té doby oba rodiče pracovali na směny, doma se střídali a žádný společný rodinný život nevedli. Sociální pracovníci pak sami s rodinou pracovali tak, aby rodiče svým dětem uměli více naslouchat, aby se o ně zajímali a věnovali jim více času. V tomto ohledu požadoval kurátor společné návštěvy matky s dcerou na městském úřadu, kde si všichni mohli společně popovídat. Na základě konzultace s kurátorem byly jako účinné shledány následující postupy:

- krátkodobý pobyt dívky v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- spolupráce s rodinou dívky (umění naslouchat, společné trávení volného času),
- čas na přehodnocení životních priorit ze strany rodičů,
- společné návštěvy matky a dcery na městském úřadu,
- ujednacení rodiny.

4.2.3 Chlapec C

Rodinná anamnéza:

Chlapec vyrůstal rok od svého narození ve společné domácnosti rodičů do doby, než otec matku a dítě opustil. Rodiče chlapce spolu nebyli sezdáni. Chlapec byl svěřen do výchovy matky. Na ni je od útlého věku poměrně dost fixován. Matka si později našla nového přítele, kterého si i následně vzala. Chlapec tak společně se sestrou, matkou a jejím novým přítelem, jenž si do vztahu přinesl další tři děti, žil ve velkém patrovém domě. Novomanželům se narodilo ještě jedno společné dítě, tím byla holčička. Patrový dům potřeboval značnou rekonstrukci. Část, kde rodina žila, byla ale celkem zrekonstruovaná. Dětské pokoje ale postrádaly dveře, odděleny byly pouze závěsy. Chlapcův pokoj byl umístěn až na konci chodby, neměl zde přímotop, matrace byla proleželá. Je otázkou, jak takové prostředí působilo na chlapce s psychickými problémy... V přízemí domu se dále nacházela prádelna. Tu provozoval nový manžel matky, ale nepracoval zde, neboť měl problémy se zády. Sourozenci s chlapcem vycházeli dobře.

Matka má ve své péči kromě chlapce ještě dceru z předchozího manželství. Se synovým chováním si neví rady. Chlapce nemotivuje, nesděljuje mu, že jeho chování není v pořádku, nicméně ve velké míře spolupracovala se školou a přispěla tak k chlapcovu celkovému zlepšení. V souvislosti se synovým problémovým chováním měla za to, že toto chování souvisí s jeho pobytem u otce a babičky. S tím otec nesouhlasil.

Matčin partner byl dost často agresivní, často pil a hodně křičel. Když byl chlapec v osmé třídě, matka od něj odešla a pronajala si byt v „bytovce“. Chlapec byl tomu rád. V novém bydlení měl dostatečné zázemí. Později si našla nového přítele. S ním si chlapec, na rozdíl od toho předchozího, mnohem lépe rozuměl. Matka sice nikdy neuvedla, že rozhodující slovo v rodině měl její nový manžel, sociální pracovnice ale vycítila, že tomu tak je, a že jí bylo líto, v jakých podmínkách musí její syn žít. Po tom, co od něj odešla ji dokonce úplně „odstříhl“ od společných dětí a matka se tak s nimi nevidá.

Otec pracuje v obchodním domě, má středoškolské vzdělání s maturitou. O chlapce jevil zájem, často za ním jezdil a sám chlapec se na něj těšil. Se synem byl v kontaktu pravidelně do jeho pěti let, pak návštěvy poněkud ustaly na časovou frekvenci jednou za čtrnáct dní, protože nový přítel matky si nepřál, aby se chlapec s otcem stýkal. Otec chtěl mimo jiné požádat o svěření syna do své péče, avšak od doby, co matka podala návrh soudu na úpravu styku se synem, se o něj nezajímal. Matka tedy svůj návrh vzala zpět.

Otec často chlapci naslibuje různé výlety a dárky, které následně nezrealizuje. Většinou je se synem v kontaktu přes sociální sítě.

Chlapci bylo rok po jeho narození jako opatrovník ustanoveno Město Trutnov a nad jeho výchovou je od jeho deseti let vykonáván soudní dohled.

Osobní anamnéza:

Chlapec dlouhodobě navštěvuje dětského psychiatra. Má diagnostikovanou poruchu ADHD, pro níž je léčen medikamenty, neboť jinak má sklony k agresivnímu jednání. Po léčích byl velice unaven, ve škole prospal klidně půlku vyučování. Okolo deseti let věku byl hospitalizován v dětské psychiatrické léčebně kvůli sebepoškozování a sebevražednému jednání.

Na své první základní škole působil velice smutným až depresivním dojmem, býval velice unavený a opakovaně chodil školy bez jídla a pití. V tomto ohledu vždy argumentoval, že si nestihl svačinu udělat, nebo že mu ji zapomněla připravit sestra. Z rozhovorů ve škole bylo patrné, že musí doma tvrdě pracovat, např. nosit cihly. Zmínil se též o tělesných trestech. Postupem času se jeho chování ve škole začalo zhoršovat, ve vztahu ke spolužákům se choval agresivně. Např. slovně napadl žáka a ani po domluvě učitele se nedokázal ovládnout a na spolužáka ukazoval gesta, jako podříznu tě apod. Důvod konfliktu mezi chlapci byl nereálný, spolužák mu prý na zem shodil velice drahé pastelky z Německa, kdy jedna stále podle jeho slov tisíc korun. Jeho momentální psychické projevy naznačovaly, že tomu opravdu věřil. Škola měla dále podezření na to, že chlapec pravidelně neužívá své léky. Zdálo se, že si medikaci upravuje sám bez kontroly rodičů. Dle slov matky si chlapec svůj vztek vybíjel i doma na sourozencích – mladší sestru škrtil, na starší šel s nožem v ruce. Ačkoliv rodiče chlapci domluvili, po nějaké době se situace opět opakovala. Jediné, co mu prý pomůže, je „výprask“, případně půl hodiny klečení nebo mu zakázou počítač.

Časem se tak ve škole začaly kupit relativně závažné kázeňské problémy. Chlapci byla udělena důtka učitele a snížena známka z chování, zhoršení nastalo i ve výuce. Jeho agresivní chování se stupňovalo, občas mu bylo potřeba i fyzicky zabránit, stupňovaly se lži, opakované krádeže. Neprojevoval se u něj stud nebo jiný nepříjemný pocit jako u ostatních dětí. Dříve dokázal své chování uznat a omluvit se za něj, nyní ne. Napadl též žáka 1. třídy – vyhrožoval mu, že ho zmlátí a zavře do skříňky na věci, dále uhodil

spolužáka loktem do břicha. Matka působila „*velmi ignorovaným dojmem*“, sdělila, že si se synem neví rady.

Chlapec začal navštěvovat školního psychologa, upravila se mu medikace léků. Matka vyjednala přestup do páté třídy na novou školu. Situace po přestupu byla zklidněná. Škola se domluvila s psychiatrem na podávání léků během dopoledních hodin, čímž se upravilo chlapcovo výbušné chování. Také se pracovalo na vztazích se spolužáky, jelikož děti nebyly na chlapcovo chování zvyklé. Bylo jim vysvětleno, že jeho chování není zlobení, ale že chlapec je nemocný. Uvažovalo se také o možnosti přidělení asistenta, který by ve škole korigoval výbušné chování. Bohužel žádost nebyla vyřízena a chlapec fyzicky napadl spolužáka natolik, že musel být hospitalizován v nemocnici. Z těchto důvodů třídní učitelka trvala na změně školy. Chlapec si byl toho, že bezdůvodně udeřil spolužáka nejprve dlaní a poté pěstí do obličeje a způsobil mu tak zranění zlomeniny spodiny očnice, vědom. OSPOD následně podal návrh na uložení opatření v podobě uložení dohledu probačního úředníka. Soud následně od opatření upustil z důvodu, že dosud uložená opatření a projednání činu před soudem bylo pro chlapce dostačující. Kurátor dále podal návrh na uložení dohledu, ten již soud schválil.

Chlapec tak nastoupil do šesté třídy opět do nové školy, přes týden pobýval na internátě. Do nové školy byl tentokrát přijat s tím, že jeho pobyt bude pouze diagnostický a podle jeho průběhu se prodlouží. V souvislosti s vyhodnocením situace došlo na škole k setkání pracovnice z pedagogicko-psychologické poradny, učitelů školy, školního psychologa, etopeda, vychovatele a kurátora. Na základě setkání byla chlapci zkušební doba prodloužena s tím, že jeho adaptace proběhla dobře, zapadl do kolektivu, zátěžové situace zvládal dobře – než by šel do konfliktu, raději odejde. Po prodloužení pobytu se však jeho chování ve škole zhoršilo. Byl neklidný, impulzivní, občas vulgární, nicméně podle etopeda se na internátu projevoval standardně. Dokázal respektovat druhé, dodržovat pravidla, mít dohled nad svým chováním, omluvit se a nést následky. Na druhou stranu se v jeho chování stále objevovaly časté výkyvy. Objevovala se období, ve kterých byla patrná snaha o zlepšení chování. Přetrvával u něj však stále sklon ke zkratovitému jednání a slovní i fyzická agrese.

Dobrá pro chlapce byla hlavně intenzivní spolupráce se speciálními pedagogy a se školním psychologem, se kterým se společně věnovali zvyšování náhledu na vlastní chování. Chlapec se v nové škole začal s oblibou věnovat různým pohybovým aktivitám,

u kterých měl možnost vybit si ze sebe všechnu přebytečnou energii, hněv, vztek apod. V oblíbě měl různé míčové hry, jízdu na kole a velmi rád skákal přes cokoliv. Při procházce městem totiž objevil kluky, co dělají parkur. Tento druh sportu mu natolik přirostl k srdci, až mu zcela změnil život. Díky neustálému pohybu se začalo jeho chování zklidňovat, v rámci vyučování přestalo být výrazně rušivé, výrazně ubylo vulgarit a drzostí vůči učitelům i spolužákům, prohloubila se u něj schopnost sebekritického náhledu a nebylo mu tak uděleno žádné výchovné opatření. Celkově se jeho chování velice zlepšilo.

Ke spolupráci kurátora s dítětem a jeho rodinou:

Matce bylo nejdříve sděleno, proč k nim do rodiny orgán sociálně právní ochrany dětí přichází, tedy že je tomu na popud školy. Poté se sociální pracovník snažil s matkou navázat kontakt tak, aby chlapci nebyly způsobeny další psychické problémy.

Vzhledem k individualitě chlapce pracoval kurátor s dítětem velice specifickým způsobem. Pokud totiž měl chlapec pocit, že mu někdo něco vytýká a jde jakoby proti němu, stáhl se a nekomunikoval, takže se sociální pracovník snažil s dítětem navázat kontakt prostřednictvím chvály a vyzdvihování jeho pozitivních stránek. Tímto způsobem získal chlapcovu důvěru a dokázal s ním navázat kontakt.

V rámci případu se převážně jednalo o kurátorův pravidelný kontakt se školou a jejími odborníky a o pravidelné návštěvy v rodině. Kurátor si vyžadoval zprávy o průběhu chování chlapce ve škole. V případě potřeby byl s třídními učiteli, speciálními pedagogy či školními psychology v kontaktu telefonicky i emailem. Škola sama kontaktovala kurátora, pokud shledala v chlapcově chování nějaký vážný problém. Na základě takto získaných informací pak probíhala spolupráce s rodinou dítěte. Kurátor si např. ověřoval informace, proč chlapec nenosí do školy svačiny, a kladl důraz na to, že je velmi důležité, aby se chlapec pravidelně stravoval, zvláště když užívá silné léky. Projednával s matkou chlapcovu medikaci, a to konkrétně potřebu kontroly nad užíváním léků v souvislosti s podezřením, že chlapec si sám upravuje dávkování. S matkou byly projednávány i další problémy, např. chlapcovo kouření cigaret nebo to, že bydlí v nevyhovujících podmínkách. Rodině bylo v neposlední řadě vysvětleno, že do případu je potřeba zainteresovat ještě další odborníky jako psychologa apod.

Kurátor se dále účastnil schůzek odborníků v pedagogicko-psychologické poradně. Pro přetrvávající problémy bylo právě ve spolupráci s pedagogicko-psychologickou

poradnou ujednáno, že chlapec přestoupí na speciální internátní školu pro děti s poruchami chování a učení. Zde docházelo k pravidelným setkáním, jak pracovníků školy, tak kurátora a pracovníků ze zmiňované poradny. Na setkáních se všichni společně radili, jak s chlapcem pracovat. Daná škola byla totiž pro něj ta nejlepší možnost pomoci. V jakémkoliv jiném ústavu v případě nařízení ústavní výchovy by se jen trápil. Návštěvy chlapce ve škole a na internátu tak byly ještě častější s cílem jeho dostatečné motivace ke zlepšení situace přes sport a volný čas. Dále sociální pracovník zjišťoval, jak se mu v nové škole líbí, co ho trápí, co je nového doma. Když byl chlapec ještě menší a nesportoval, tak si zase s chlapcem povídal spíš o zážitcích z domu, jak se měl u babičky nebo o škole a úspěších, kterých zde dosáhl.

Na základě incidentu – fyzického napadení žáka a způsobení mu vážného zranění, pro které musel být hospitalizován v nemocnici, podal kurátor soudu návrh na uložení opatření podle § 90 zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, a to dohled probačního úředníka. Pro opakovaně neutěšující situace a chlapcův nestandardní zdravotní stav byl dále podán a následně soudem schválen návrh na uložení dohledu.

Ve škole se chlapec postupem času začal věnovat ve velké míře sportu a jeho problémy ustaly natolik, že ke konci školní docházky za ním sociální pracovníci dojížděli už jen zřídka. Prostřednictvím aktivního pohybu ze sebe dostal všechnu přebytečnou energii, popřípadě vztek. Velkou měrou ke zlepšení situace přispěla i chlapcova matka. Ta byla schopná na zavolání za chlapcem do školy kdykoliv zajet, aby projednala s pracovníky všechny důležité informace.

Účinnost užitých opatření:

Chlapci nejvíce pomohl přechod do speciální internátní školy pro děti s poruchami učení a chování, kde působí speciálně vyškolení pracovníci. Ti s podobnými dětmi dokážou daleko efektivněji pracovat. Pozitivem je malý kolektiv a individuální přístup. Pedagogičtí a další odborní pracovníci mají zde také pro děti daleko více času a prostoru, než je tomu na běžných základních školách. Speciální internátní škola tak chlapci pomohla natolik, že nemusel být umístěn do žádného výchovného zařízení na dlouhodobý pobyt. Na základě konzultace s kurátorem byly jako účinné shledány následující postupy:

- speciální internátní škola pro děti s poruchami učení a chování,

- spolupráce všech zainteresovaných subjektů (společná setkávání kurátora, pedagogicko-psychologické poradny a pracovníků školy – třídní učitel, etoped, psycholog),
- více času a prostoru věnovanému chlapci ze strany pedagogických pracovníků,
- soustavná spolupráce se školním psychologem,
- speciální pedagogický přístup,
- individuální přístup,
- sport.

4.3 Interpretace výsledků interview

4.3.1 Spolupráce kurátora s dítětem (VO 1)

Kurátoři pro děti a mládež se o dětech s možnými výchovnými problémy **dozvídají** od různých subjektů. Vůbec nejčastěji je o problémovém chování informují školy, ať už základní či střední. U dětí, jež se dopustily protiprávního jednání, to bývá policie či okresní státní zastupitelství. Není výjimkou, že orgán sociálně právní ochrany dětí navštíví sami rodiče, když si se svými ratolestmi neví rady. V případě jedinců konzumujících návykové látky nebo jedinců těžce zraněných, informují sociální pracovníky zase lékaři. Existují ale i další cesty, jak jsou kurátoři o dětech s výchovnými problémy informováni. Může to být např. od kolegů z oblasti výchovy a péče, kteří v rodině objevili nějaké závažné výchovné problémy, anebo jak zmiňuje informant 1: „...*třeba v rámci přestupkového řízení, kdy si rodiče s dětmi a mladistvými zveme k nám na oddělení a najednou se objeví, že v rodině je už dlouhodobě nějaký problém, který rodina neumí vyřešit a neví, kam se obrátit.*“ V neposlední řadě to mohou být všichni lidé, kteří dané dítě viděli při určité rizikové činnosti nebo anonymní ohlašovatelé.

Dále nás zajímala oblast **primární prevence a depistážní činnosti**. V případě primární prevence se ze strany kurátorů jedná spíše o přednášky na zakázku školy, kdy škola sama zaznamená problém méně či více akutního charakteru. Jinak se sociální pracovníci primární prevencí nezabývají, nedovoluje jim to velké množství práce a administrativy. Oblast primární prevence raději přenechávají jiným subjektům. Jednou z alternativ ale mohou být tzv. preventivní dny, jež pořádá orgán sociálně právní ochrany dětí v Jičíně.

Co se týká depistážní činnosti neboli vyhledávání dětí, které by mohly být určitým způsobem ohrožené, ani v tomto případě sociálním pracovníkům nezbyvá mnoho času,

proto sami ohrožené děti aktivně nevyhledávají. Pomáhají jim v tom různé subjekty jako školy či sociální služby. Tyto informace vyplývají z rozhovoru s informantem 3: „*No, za poslední roky nám dost narostla administrativa, takže není úplně času nazbyt vyhledávat nějaké konkrétní děti, ale chodíme třeba poměrně pravidelně na přednášky na školy, takže v rámci třeba toho se k nám dostávají informace o některých dětech, ale abychom chodili do terénu a aktivně vyhledávali, tak na to bohužel není čas.*“ Jinak tomu je v případě kurátorů pro děti a mládež z Hradce Králové, kteří se v poslední době zaměřili na opakované návštěvy místních obchodních center Aupark a Futurum. Sociální pracovníci zde uskutečňují vlastní sociální šetření výskytu různých jevů jako je pohyb dětí v centru v době školní výuky, shlukování mládeže v určitých prostorách, dále šetření deliktů typu výtržnictví, krádeží, znečišťování prostředí, nevhodného až obtěžujícího chování vůči personálu i nakupujícím. Pracovníci v tomto ohledu navázali též spolupráci s bezpečnostními službami obou obchodních center.

Kurátor pracuje s dítětem hned v několika **prostředích**. Ta si můžeme rozdělit na dítěti méně či více přívětivá. Tím více přívětivým prostředím je hlavně rodinné zázemí, v němž se dítě cítí co nejvíce bezpečně. Všechny ostatní jsou už pak, dá se říci, dítěti méně přívětivá. Je to kancelář kurátora na městském úřadě, školní prostředí (to může být např. jakýkoliv kabinet), prostředí sociální služby, kterou dítě navštěvuje, policejní prostory v případě výslechu dítěte na policii, prostředí soudu nebo probační a mediační služby.

Každé prostředí představuje, jak pro dítě, tak pro kurátora, určité výhody a nevýhody. V domácím prostředí se např. dítěti mnohem lépe lže, navíc, jak uvádí informant 4: „*...když má vedle sebe podporu maminky, tak je příliš silné. Mluví jinak před maminkou, a jednak mu maminka dodává důvěru.*“ Dalším rizikem rodinného prostředí je strach, že by rodiče mohli poslouchat za dveřmi. Dítě také může negativně vnímat skutečnost, že mu do jeho prostředí někdo vstupuje, někdo cizí, koho ani nezná. Na druhou stranu v přirozeném prostředí toho člověk pozná nejvíce. Může si udělat představu, jak a v jakých podmínkách rodina žije, jak je zařízený dětský pokoj nebo jak probíhá komunikace mezi členy domácnosti. Oproti tomu, prostředí kanceláře kurátora považujeme za neutrální území, jež v některých případech má pro dítě samo o sobě dostačující efekt. Jak vypověděl informant 5: „*Měl by to být takový varovný impuls pro dítě – aha, už je zle, už musím jít na úřad.*“ A tak v některých případech stačí pouhé projednání situace či incidentu v kanceláři kurátora.

Základem, od něhož se odvíjí podoba další spolupráce s dítětem, je **prvotní navázání kontaktu**. To musí proběhnout velmi sofistikovaně. Není možné dítě ihned odsuzovat a kárat ho za jeho chování, neboť v první řadě mu chceme pomoci a potřebujeme, aby se nám otevřelo a rozmluvilo se. Sociální pracovník tak musí najít způsob, jak s dítětem navázat kontakt a získat si jeho důvěru. Pomoci mu v tom může např. formulář, který vyplňuje společně s rodičem. Ten obsahuje body, prostřednictvím nichž se zjišťují základní informace o rodině. Informant 5 říká: „*Ptáme se na jednoho rodiče, na druhého, kde pracují, kde bydlí, jaké mají vztahy s dítětem, a pak se samozřejmě ptáme na to samotné dítě, kdy se rodiče ptáme na jeho koníčky, záliby, a to je pro nás zároveň i takový návod a vodítko, co dítě zajímá apod.*“ Ze začátku se tak s dítětem pracuje v podstatě neformálně. Důležité je najít s ním společnou řeč prostřednictvím toho, co ho baví a zajímá, kdy se naposledy zasmálo či kdo ho nejvíce naštvál. Začít prostě takovými běžnými věcmi ze života člověka. Zde je příklad, jak se informant 5 snažil navázat kontakt s dívkou prostřednictvím hry na klavír: „*Ptala jsem se jí, kolik má kláves, jaký má doma klavír, kolik se toho učí v „lidušce“ a jestli to má někde nahrané, že bych si to ráda poslechla... takže vlastně jakoby vyjádření obdivu, že někdo umí ovládat tolik kláves najednou a ona se na to chytila a rozmluvila se a pak byla schopná mluvit i o věcech, které ji trápí, vadí...*“ V tomto momentě je důležité podotknout, že takový důvěrný vztah mezi dítětem a kurátorem není jednorázová záležitost a buduje se velmi dlouho. Vše je navíc velice individuální. Existují děti uzavřené, které mají problém se sociálními pracovníky komunikovat, a děti otevřené. Ty si zase povídají rády a rády se přijdou ke kurátorovi tzv. „vykecat“, neboť si doma s nimi nikdo nepovídá.

Neméně důležité je se dítěti představit, podat mu ruku, vysvětlit mu, kdo jsme a proč tady jsme a vysvětlit mu průběh pomoci. V některých případech dochází k prvotnímu setkání dokonce až na policii u výslechu. V takovém případě se opět dítěti vysvětlí, co má orgán sociálně právní ochrany dětí na starosti, proč je u výslechu přítomen, a jak celý výslech bude probíhat.

Práce kurátora je otázka intuice a pozorování dítěte, na co reaguje, na co nereaguje. V případě problému s navázáním kontaktu, lze požádat o spolupráci psychologa. Až teprve tehdy, když je důvěra navázána, přechází sociální pracovník velmi pomalu k další spolupráci s dítětem a k projednání jeho problémového chování. Opravdu velmi pomalu, protože s dítětem potřebuje pracovat ještě zítra, za měsíc, za 14 dní, za rok...

Jak často se pak kurátor s dítětem setkává, to záleží na samotném případě i na samotném kurátorovi, jak to cítí a jak velkou potřebnost kontaktu vyhodnotí. Můžeme však hovořit o nějakých méně či více závažných případech, kdy samozřejmě **frekvence společného setkávání** bude odlišná. Pokud se jedná o závažnější případ, kdy dítěti hrozí nařízení ústavní výchovy, může se kurátor s dítětem setkávat klidně každý týden. Pokud se problémy zlepší, tak jednou za čtrnáct dní. Pokud je situace stabilizovaná, jednou za měsíc. V rámci soudního dohledu je dítě navštěvováno pravidelně jednou za měsíc. V případě nařízené ústavní výchovy je to jednou za tři měsíce.

První kontakt s dítětem by měl vždy proběhnout do jednoho měsíce od jeho zaevidování. V některých případech toto první projednání stačí a není již potřeba rodinu i dítě dále zatěžovat. Zajímavý je dále tzv. režim plánu podpory neboli sledování dětí, jež mohou být potencionálně sobě či ostatním nebezpečné, a to v časové frekvenci jednou za půl roku, o kterém se zmiňuje informant 1: „... *za tu dobu už vidíme, jestli dochází ke zlepšení situace dítěte nebo naopak je třeba přistoupit k další fázi, která se už odehrává v rámci podrobného vyhodnocení a stanovení individuálních plánů dítěte.*“

Vztah dítěte a kurátora je velice specifický a není lehké ho popsat. První kontakt je založen především na důvěře. Přátelský přístup je velice důležitý k navázání kontaktu s dítětem, k tomu, aby se rozmluvilo, svěřilo se, a kurátor tak zjistil možné příčiny jeho nežádoucího chování. Poté záleží, jakou potřebnost způsobu komunikace vyhodnotí a jak samo dítě na pomoc reaguje. U někoho platí přátelský přístup, u někoho zase autoritativní. Každé dítě je jiné a má za sebou jiné životní zkušenosti. Záleží na kvalitě rodinného zázemí, na partě kamarádů, případně na nějaké přidružené psychiatrické diagnóze. Na druhou stranu by však kurátor měl pro dítě představovat určitou autoritu. Pak jde ale o to, jakým způsobem se k této autoritě staví a s dítětem „zachází“. Jak říká informant 4: „*Taková ta komisionalita, kterou kurátoři v sobě mívají, že zachází s dítětem jako s motorkou, kterou je potřeba přendat z garáže, to je špatně... mám hodně velké výhrady ke kolegům, protože mám pocit, že jsou nástroji moci a nejsou to pomocníci dítěte.*“ Správný přístup k dítěti je vždy založen na individualitě. Správný přístup není něco, co by šlo naučit nebo získat praxí, musí být člověku tzv. „dáno“.

Sociální pracovník by měl ideálně umět skloubit být přátelský, ale zároveň autoritativní. Není možné si vystačit pouze s jedním z přístupů. Dalo by se říci, že mezi přístupem přátelským a autoritativním, existuje dokonce ještě celá škála přístupů dalších. Jeden

z pracovníků, informant 3, pak místo o přátelském přístupu hovoří spíše o jisté autentičnosti a otevřenosti: „*To přátelský je takové hodně specifické slovo a mě by to ani nepřišlo profesionální. Samozřejmě k dětem se snažíme chovat tak, abychom se jim nějakým způsobem přiblížili, ale aby to nebylo hrané, a aby to bylo uvěřitelné, abychom my byli sami sebou a děti také. Nic na děti nezkouším hrát, snažím se být autentický, takový, jaký jsem. Určitě se snažím jednat s dětmi a rodiči otevřeně. Určitě se je nesnažím zastrášovat, sděluji jim informace tak, jak jsou, co jim eventuálně hrozí, kdyby v určitém chování pokračovali, ale zároveň jim v těch situacích říkám, ať to neberou jako nějakou pohružku, že je to jen nastínění toho, jak situace vypadají v případech, které se nezlepšují. Samozřejmě nastíníme i ten pozitivní scénář, ke kterému se je snažíme vést. Pak záleží hodně na těch dětech, ale zásadní roli ve všech případech má rodinné zázemí.*“

Zajímavý způsob budování otevřeného vztahu s dítětem je pořádání víkendových pobytů ve spolupráci s Občanským sdružením Klíč v Trutnově. Tyto pobyty sociálním pracovníkům hodně pomáhají, jelikož jsou s dětmi v kontaktu delší čas a vidí, jak se v určitých situacích chovají a reagují.

V rámci společného **setkávání s dítětem** musíme rozlišit první schůzku s dítětem a jeho rodiči a obvyklou schůzku s dítětem a jeho rodiči. Pro první schůzku je charakteristická snaha o navázání kontaktu a prvotní získávání důvěry. Také sem patří představení se a vysvětlení, co je důvodem návštěvy a role sociálního pracovníka. Následně kurátor zjišťuje, jaký postoj dítě ke svému chování zaujímá a zda rodiče i dítě disponují určitým náhledem na situaci. Ten úplně první kontakt se ale nejdříve odehrává s rodiči a to např. přes telefon či prostřednictvím pozvání na oddělení, ve kterém je stanoveno místo a termín schůzky. Oslovení rodičů probíhá na základě informací získaných z jakéhokoliv zdroje. Vše je samozřejmě hrozně individuální, jak z hlediska případu, tak z hlediska samotného sociálního pracovníka, takže je možné, že kurátor rodičům nabídne, zda by pro mě bylo vhodnější dostavení se na oddělení či raději návštěva u nich doma.

Obvyklá schůzka s dítětem začíná podle informanta 4 např. tak, že: „*Nejdřív si probereme všechny srandy, všechny věci, co, kdo, kde a jak, a je úplně jedno, jestli dítě někomu ublížilo nebo ne. Pro mě je to dítě, není to pro mě pachatel. Na represii je tady policie či soud, my jsme pomáhající profese, takže máme dítěti pomoci překlenout nějaký životní úděl, nějakou životní etapu. To je naše poslání, ať dítě udělá, co udělá. Na trestání jsou tady jiní.*“ Hodně se s dětmi mluví, povídá. Může to být o volném čase, jak ho

strávily, kde byly, nebo o daném incidentu a o různých zprávách ze školy. Pokud má dítě před soudním jednáním, hovoří kurátor s dítětem o tom, jak takové soudní jednání probíhá. Pracovníci mohou vyžadovat, aby si děti s sebou nosily žákovskou knížku, následně se spolu baví o tom, proč dostaly špatné známky nebo chválí ty dobré. V případech zadaných úkolů si na dalších společných setkáních ověřují, zda a jak je děti splnily. Okopírují si např. zmiňovanou žákovskou knížku a příště zkontrolují rozdíl, zda došlo ke zlepšení. V nadstandardních případech pomáhají dětem s úkoly do školy. Některé děti totiž nemají přístup k internetu a nemají tak kde informace důležité pro vypracování domácího úkolu získat. Obvyklá schůzka probíhá s dítětem o samotě. Přestože jsme nastínili určitou podobu společného setkání, musíme říci, že kurátor nikdy dopředu neví, v jaké náladě dítě přijde či jestli bude s pracovníkem komunikovat.

Návštěvy na oddělení se odehrávají za doprovodu rodičů nebo bez doprovodu. Jedná-li se o dlouhodobou spolupráci, děti většinou chodí za kurátorem samy. Jak uvádí informant 5: „*Za sebe to mám nastavené tak, že úplně nevyžadují, aby na každou schůzku rodiče chodili. Myslím si, že je to i o tom, aby dítě získávalo samostatnost, učilo se určité věci zařizovat a vyřizovat samo, protože, když je schopné ukrást v obchodě peněženku nebo sušenku nebo čokoládu, tak si dokáže i samo dojít na úřad a vyřídit si to samo.*“ Záleží ale také na věku dítěte. Osmileté dítě dochází za kurátorem v doprovodu rodičů, dvanácti či patnáctileté dítě po prvotním rozhovoru už většinou chodí samo a rodiče se pak třeba jednou za dva měsíce na oddělení zastaví nebo si v případě problémů zavolají a domluví si osobní schůzku.

Efektivní pomoc dítěti by se nemohla odehrávat bez efektivní **spolupráce s jeho rodinou**. Nejdříve je rodičům dán prostor pro zodpovězení případných dotazů. V této souvislosti mohou dostat kontakt na příslušného sociálního pracovníka a kdykoli se na něj obrátit v případě potíží a domluvit si návštěvu. Prvotní schůzka totiž pro pečující osoby představuje velký nápor informací, které postupně zpracovávají, takže se u nich následně může objevit ještě velké množství otázek, na které by chtěli znát odpověď.

Rodiče bývají často nešťastní, proto je důležité poskytnout pomoc nejdříve jim, aby si ujasnili sami sebe, začali racionálně uvažovat, a teprve potom je motivovat do další práce s dítětem. Informant 4 vysvětluje, že: „... v 99 % stačí, že jim řeknu, že mají normální dítě, které ale v rámci svého dospívání a poznávání světa udělalo určité věci.“ Jak vypadá taková spolupráce s rodinou, to už jsme mohli zjistit i na základě četby konkrétních

případových studií. Kurátor stejně jako s dítětem mluví hodně s rodiči. Zjišťuje jejich náhled na situaci, odhaluje nové roviny jejich života, pracuje s nimi na uspořádání priorit. Zjišťuje, jak se rodina má, z jakého důvodu se děje to a to, a vysvětluje jim, proč to tímto způsobem není dobře. Zaměřuje se dále na to, zda má rodina o dítě dostatečný zájem, jestli ví, co ve svém volném čase podniká. Také ho zajímá, jak funguje širší rodina, případně, pokud je nějaký problém na straně rodičů, jestli může péči o dítě nahradit právě někdo z širší rodiny. Na základě potřeby jim doporučuje další odborné služby. Někdy sami rodiče berou sociální pracovníky jako určitou psychologickou pomoc a chodí za nimi, aby se vyprávěli. Je to opět velice individuální a záleží na daném případě. Např. pokud se rodiče a dítě ocitnou poprvé v trestním vyšetřování, je s nimi tato situace projednávána a je jim vysvětleno, co všechno mohou očekávat nebo, co znamenají různé písemnosti.

Problémem v práci s rodinou jsou pak rozvedení rodiče. Měli by se vzájemně umět respektovat a spolupracovat. Pokud nebudou tzv. táhnout za jeden provaz, dítě se bude přiklánět na jednu stranu či na druhou podle toho, jaké kde bude mít výhody.

Každý kurátor vnímá za základní pilíře toho, **co je při práci s dětmi s výchovnými problémy důležité**, trochu něco jiného. Jejich odpovědi můžeme rozdělit do několika kategorií. První kategorií, na které se kurátoři ve většině případů shodují, je důslednost spočívající podle informanta 2 v tom, že: *„Od začátku nastavit pravidla, říct mu o možnostech, jaké OSPOD má, a že když to nebude dodržovat... důslednost je o tom, že když něco řekneme, tak aby se to dodrželo, protože hodně dětí, co mají výchovné problémy, neznají žádné hranice a režim.“* Samotná důslednost spočívá i v tom, aby kurátoři sami nevykazovali určité známky patologie, jež by zase jen dítěti naznačovala, že světem může vlastně jen tak „proplouvat“.

Do druhé kategorie patří vlastnosti jako být čitelný a fér. Mohli bychom sem také zařadit poskytnutí nabídky dítěti mluvit pravdu, kterou se nemusí nikdo jiný dozvědět. Samozřejmě vyjma trestných činů, na něž se vztahuje oznamovací povinnost. To si kurátor s dítětem musí předem ujasnit.

Další kategorií je umění disponovat určitým komplexem vědomostí, jak z právní oblasti, tak z oblastí existujících druhů pomoci a způsobů práce s dítětem. Tzn. znát síť organizací, jež mohou dítěti a jeho rodině pomoci a dále umět využívat všech rovin svého hlasu – umět zakřičet a pochválit, ale také umět chytit za ruku a obejmout.

Velmi důležitou kategorií je motivace dítěte, o níž hovořil informant 5: „*Navázat komunikaci a pak je motivovat k tomu, aby chtěly svoje chování změnit, aby se, pokud tam nějaké výchovné problémy jsou, tak aby se odstranily. Takže komunikace, motivace a taky naučit dítě, že život může být lepší, aby neseseděly doma, popíjely kafe, kouřily cigarety a čekaly, až bude den výplaty dávky, ale aby změnilly svůj životní styl. To je ale dost těžké.*“ V neposlední řadě je důležité nebát se jít do kontaktu s dítětem a jeho rodinou, neustále si zjišťovat všechny důležité informace a ověřovat si je.

Kurátor se při své práci může setkat s určitým **odmítavým, nevhodným, případně až agresivním jednáním** klientů. Ačkoliv se otázka zaměřovala na dětské klienty, odpovědi kurátorů směřovaly též k chování rodičů. O nevhodném chování tak můžeme hovořit jak v kategorii rodič, tak v kategorii dítě. Informant 3 říká: „*Občas se třeba rozčilují a křičí, když se jim řekne něco, co se jim nelíbí. Spíš se setkáváme s popíráním, kdy si lidé nechtějí připustit, že by jejich dítě mělo nějaký problém.*“ Rodiče mohou být rozhořčeni, pokud je jejich dítě trestně stíháno nebo pokud soudní jednání nedopadlo tak, jak si představovali. Informant 3 takové chování přičítá stresu: „*...tomu, že ti lidé přichází o nějaký svůj rodinný standard, který byl pro ně čitelný, a najednou jsou hozeni do nové situace, i děti, i rodiče... takže chápu jejich rozhořčení a stres, a když se nedohodneme hned, tak přejde pár dní, zavoláme si, sejdeme se a je to třeba lepší.*“

Co se týká kategorie dětských klientů. Ti se většinou válejí po stolech a jsou tzv. „těžce na pohodu“, mají to „na háku“. Čas od času mohou padnout ostrá slova či bouchnout dveře. Jedná se o prvotní vzdor vůči všemu a všem, o stres z toho, co se děje, či o nezralost a neschopnost adekvátně reagovat na určitou situaci. V takovém případě se dle informanta 1 vyplatí: „*V tomto případě se většinou osvědčí odstup od situace, netlačení na pilu, ale být zároveň čitelný a důsledný pro dítě. Takže klidný přístup, ale ne ustupující.*“ Dále se může domluvit jiný termín jednání nebo se pracovník může pokusit dítě zpracovat pomocí nejrůznějších technik (klidným hlasem, posadit klienta apod.). Kurátoři v tomto ohledu prochází různými školeními a vědí, jak se v daných situacích zachovat. Pokud by však dítě bylo výrazně agresivní, má sociální pracovník možnost zavolat si na pomoc strážníka městské policie, nebo rychlou záchrannou službu v případě podezření na ataku psychického onemocnění.

Rozdíl ve zpracování neadekvátních projevů je u dětí, se kterými již kurátor v minulosti pracoval, a u klientů nových. Informant 3 uvádí, že: „*... je jednodušší takovou situaci*

zvládnout s klientem, kterého už znám z minulosti, protože můžu odkázat na nějaké situace, které jsme v minulosti spolu zažili, a kdy to třeba ze začátku taky vypadalo divoce, ale nakonec se to usadilo. Upozorním na to, že jsme se v minulosti vždy nějak domluvili, a že není potřeba sahat k nějakým ostřejším výměnám názorů, a musím říct, že v takových situacích je úspěšnost velká.“

Dítě má právo sdělit svůj názor, může ale také být poučeno o tom, kam jeho rozhodnutí povede. Informant 1: *„Dítě má samozřejmě právo říct svůj názor. Může mu být třeba něco doporučeno a dítě řekne, že tam chodit nebude, tak je vzápětí poučeno, kam toto jeho rozhodnutí povede, že pokud odmítne docházet tam a tam, tak je možné mu to i nějakým způsobem nařídit. Dítě je tedy poučeno v rámci našich kompetencí, jak věc může být řešena, pokud se bude bránit, a zároveň tu budou informace, že daná služba je pro rodinu a dítě potřebná, důležitá.“*

Na tomto místě můžeme souhrnně říci, že nejlepším slovem, jež práci kurátora s dítětem vystihuje, je individualita. Každé dítě je jiné, s jiným životním příběhem a pochází z různých sociálních prostředí. Proto je prvotním úkolem kurátora nejprve dítě poznat. To jde těžko bez vybudování zdravého důvěrného vztahu. Budování takového vztahu stejně jako zlepšení situace dítěte však není otázka prvního sezení, nýbrž postupných krůčků. Prvním krokem je neformální rozhovor. Kurátor by neměl již na začátku dítě za jeho chování odsuzovat. Jednak o situaci nemá dostatečné informace a za druhé potřebuje s dítětem pracovat ještě zítra, pozítří či za měsíc. Co se týká osobnosti kurátora, měl by umět být přátelský, ale zároveň též autoritativní a důsledný. Dále by měl umět dítě motivovat a nezapomínat ani na spolupráci s rodinou. Ta totiž ve většině případů bývá základním stavebním kamenem většiny dětských problémů. Správná a efektivní pomoc dítěti se tak odehrává jen tehdy, pracuje-li sociální pracovník s rodinným prostředím. Obvyklá schůzka pak vypadá tak, že kurátor a dítě spolu hodně mluví. Povídají si o různých zážitcích, o tom, jak se dítě má, co prožívá a dále o samotném incidentu a o problémovém chování. Kurátor zjišťuje, jakým náhledem na situaci dítě disponuje, vysvětluje mu důsledky svého chování a motivuje ho do další spolupráce a práce na sobě. Práce s dětským klientem probíhá ve všech prostředích, v nichž se děti vyskytují.

4.3.2 Spolupráce kurátora s návaznými subjekty (VO 2)

Spolupráce kurátora s návaznými subjekty je pro efektivní pomoc dítěti a jeho rodině nezbytná. Kurátor nemůže nepříznivou situaci dítěte a jeho rodiny z povahy věci vyřešit sám. Dalo by se říci, že je spíše takovým koordinátorem pomoci. Pro efektivní pomoc je důležitá mezioborová spolupráce. Ta nespočívá jen v odkázání dítěte a jeho rodiny na příslušné služby, ale také v tom, že pracovníci z daných zařízení jsou s kurátorem v neustálém kontaktu, vzájemně se informují o průběhu setkávání a domlouvají se, na co by bylo ještě dobré se zaměřit. Spolupráci s návaznými subjekty rozlišujeme na spolupráci se školou a školskými poradenskými zařízeními, s orgány státní správy, s dalšími státními subjekty a nestátními neziskovými organizacemi.

Jedním ze subjektů, s nimiž je kurátor ve velmi úzkém kontaktu, jsou **školy a školská poradenská zařízení**. Spolupráce se školami vypadá tak, že škola v případě vážných problémů informuje kurátora pro děti a mládež, a ten na základě oznámení provádí šetření v rodině. Pracovník by si měl udělat názor vždy sám, názor školy mu slouží jen jako jakési vodítko. Informant 1: „...škola může např. podat informaci, že dítě je výchovně nezvladatelné, ale v průběhu spolupráce a v kontaktu s rodinou nebo s ošetřujícím lékařem se zjistí, že dítě má spíše problémy zdravotního rázu a tím pádem se to může vyřešit formou hospitalizace dítěte.“ Kurátor je se školou v kontaktu osobním, telefonickým či prostřednictvím emailu. Na děti mající ve své kompetenci si od školy vyžaduje zprávy o průběhu chování a o jejich prospěchu. Se školou může být v kontaktu klidně každý den, např. pokud dítě nechodí do školy, kdy třídní učitel tuto skutečnost oznámí sociálnímu pracovníkovi a ten následně zajede do rodiny.

Dále se pracovníci účastní výchovných komisí, na které je škola sama zve, nebo pravidelných setkání se školou a jejími výchovnými poradci. O takových společných setkáních referoval informant 3: „Vždy jednou za tři měsíce se sejdeme, abychom vyhodnotili dosavadní spolupráci a vzájemně se informovali o nových dětech nebo o tom, jak si vedou děti, o kterých jsme již hovořili v minulosti.“ Nebo se může dle informanta 3 domluvit jednání ve škole: „... na jednání ve škole, např. na uspořádání jednání za účasti rodičů nebo na tzv. expertní setkání, kdy se se školou sejdeme i za přítomnosti jiných odborníků, a kdy se můžeme společně domluvit na tom, jak postupovat v případě toho konkrétního dítěte. Tato jednání probíhají většinou ve škole.“

Kurátor spolupracuje i se školskými poradenskými zařízeními, jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a střediska výchovné péče. Co se týká středisek výchovné péče, děti sem mohou docházet jak ambulantně, tak se zúčastnit dobrovolného preventivního pobytu, při němž dochází k diagnostice dítěte. Výhodou pobytu je malý počet dětí ve třídě během vyučování a individuální, zohledňující přístup. To ale může být také důvodem, proč dítě ve středisku funguje dobře, ale po návratu do přirozeného prostředí „recidivuje“, jak uvádí informant 1: *„Co se týká SVP, tak tam je velký problém v tom, že docházka do školy se liší od běžné třídy, je tam malý počet dětí, individuální přístup a zohledňuje se i úroveň znalostí dítěte, takže dá se říct, že dítě v těch podmínkách se opravdu začne učit a je namotivované, ale bohužel se pak vrátí do stejného školního kolektivu, ten je samozřejmě mnohem větší, není tam už čas na to sledovat jeho specifika, věnovat se mu natolik individuálně, a mnohdy i ti rodiče nejsou sami schopni řídit se doporučeními pracovníků SVP, takže i když mají snahu, tak se to pak někde vytrácí. Někde to funguje, někde ne.“* Nicméně kurátoři pobytu ve střediscích výchovné péče hodnotí kladně, jako dobrou formu pomoci dítěti. Se všemi těmito zařízeními jsou v pravidelném kontaktu a informují se o průběhu setkávání.

Z hlediska zhodnocení spolupráce se ve výzkumu objevily drobné výtky, a to tendence školy nahlašovat určité skutečnosti dříve, kdy škola sama nevyužila dostupné výchovné prostředky, nebo naopak příliš pozdě, kdy se daná věc mohla řešit daleko dříve a úspěšněji ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Spolupráce s **orgány státní moci** představuje spolupráci s policií, státním zastupitelstvím a soudy. Nejčastěji se jedná o policii. Ta sociálního pracovníka informuje o dítěti, které se dopustilo protiprávního jednání nebo se stalo obětí trestného činu. Může to být dítě v kompetenci pracovníka anebo dítě, s nímž ještě nikdy nepracoval. V případě výslechu dítěte na policii si policie pozve kurátora k sobě na oddělení, aby dozoroval podání vysvětlení. Jak vypadá takový výslech na policii, popisuje informant 1: *„Do něho nemůžeme nijak zasahovat, pouze dohlížíme na zájmy dítěte a i na to, jestli je v psychické pohodě. Pokud je to klient, kterého známe, můžeme mu být jakousi oporou..., že je tam někdo, koho zná. Avšak i pro děti, které vidíme poprvé, jsme většinou takový pozitivní moment... že tam je někdo, kdo je mimo dění, kdo není od policie.“* Další spolupráce s policií může vypadat i tak, že pokud sociální pracovník ví, že by se mohl objevit určitý problém, může policii požádat o asistenci při výjezdu, např. při kontrole přítomnosti návykových látek v krvi.

Kurátor je též v kontaktu se soudy, respektive soudci. S nimi zase spolupráce vypadá tak, že soudce, který rozhoduje ve věci daného dítěte, projedná všechny okolnosti se sociálním pracovníkem tak, aby měl maximální vhlad do situace a mohl správně rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte. V podobném duchu se nese i kontakt se státními zástupci. Pokud je potřeba poradit se, zavolají si a případ prodiskutují. Zajímavá jsou pravidelná roční setkávání zmíněných subjektů za účelem projednání dotazů či připomínek a za účelem nastavení spolupráce, o nichž se zmiňuje informant 2: *„U nás na úřadě funguje tzv. multitým, kdy se pravidelně setkáváme – OSPOD, státní zástupce, policie, probační a mediační služba a soudce. Řešíme zde třeba konkrétní případy, ale také řešíme nastavení spolupráce, co by se dalo zlepšit a tak.“*

V rámci výzkumu se objevil problém ve spolupráci se soudy z jiných měst. Komunikace s nimi trvá delší dobu, což je problémové v případech, kdy se řeší umístění dítěte, a kdy je důležité, aby umístění proběhlo co nejrychleji a aby dítě utrpělo co nejmenší ztrátu. Dále byl zaznamenán názor, že v souvislosti s poněkud nabitým pracovním programem kurátora není vždy úplně jednoduché skloubit návštěvy na policii s dalšími pracovními povinnostmi.

Mezi další odborníky, kteří pomáhají, řadíme **psychology, psychiatry, lékaře**. Dětský psycholog či psychiatr bývá kurátory jako odborná psychologická pomoc hojně využíván. Sociální pracovníci jej můžou oslovit i v případě nezdaru v navázání kontaktu s dítětem, kdy dítě za žádných okolností nechce komunikovat. Pokud kurátor zjistí, že by bylo dobré spolupráci navázat, domluví se zakázka. V průběhu péče o dítě se zjišťuje, jakým směrem se práce odebírá. Informace od psychologa jsou pro kurátora velmi cenné. Kurátor je také v kontaktu s psychology z dalších zařízení, jež děti navštěvují, např. s psychologem ze střediska výchovné péče, ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či se školními psychology. Kurátoři a psychologové se dále mohou domluvit na pravidelných setkáních. Vždy záleží na tom, jak je v daném místě a s daným psychologem a orgánem sociálně právní ochrany dětí nastavená spolupráce. Problém nastává u dětských psychiatrů, jednak jich je málo, jednak se informant 2 setkal s tím, že posudky na děti vůbec neseseděly: *„... problém je s dětskou psychiatrií, protože je málo dětských psychiatrů, jsou hrozně dlouhé čekací doby, není to vůbec pružné a setkáváme se čím dál víc také s tím, že o dítěti napíšou nějakou diagnózu, která na něj nesesedí. Pak, když se dozvíme, že u psychiatra byly pouze čtyři hodiny, tak je to zarážející.“*

Co se týká spolupráce s lékaři. S nimi mohou pracovníci např. jednat v rámci problematiky syndromu CAN, kdy kurátor lékaře požádá o zprávy, zda nezpozoroval možné známky týrání, nebo lékař sám informuje pracovníka v případě zaregistrování většího počtu modřin apod. Jinou situací, kdy lékař nahlašuje určitý případ, je hospitalizace dítěte na psychiatrické klinice po sebevražedném pokusu. Dále, pokud sociální pracovník dostane zprávu ze školy o absenci, ověří si u lékaře, zda dítě bylo skutečně nemocné. V tomto ohledu popisuje informant 2 následující problém: „... *máme tady hodně praktických lékařů, kteří napíší omluvenku několikrát za sebou a neřeší to..., jen aby měli klid od rodiny. Pak je velký problém s tím, že nám škola volá, že dítě má hrozně moc omluvených hodin, ale my s tím ze zákona bohužel nic neuděláme, když jsou ty hodiny omluvené... takže pak těm doktorům voláme.*“ Zcela jiným subjektem je ještě **probační a mediační služba**. I s ní je kurátor pro děti a mládež v kontaktu, a to v případě dítěti soudem nařízené spolupráce.

Jak už bylo řečeno, kompetence sociálních pracovníků – kurátorů – neumožňují provázet klienty všemi životními situacemi, proto je důležitá existence **nestátních neziskových organizací**. Z hlediska cílové skupiny jsou to zejména nízkoprahové zařízení pro děti a mládež poskytující dětem bezpečný prostor pro trávení volného času. Učí je volný čas smysluplně využívat a motivovat je k lepšímu životu ve společnosti formou blízkou věku dětí. Dále kurátoři využívají služeb sanace rodiny. Domluvení zakázky a navázání spolupráce pak může vypadat třeba tak, jak uvádí informant 3: „...*seznámíme rodinu s tím, jaká by byla naše zakázka, pak jak vypadá ta daná organizace. Poté je první schůzka, kdy pošleme organizaci zpravidla nějakou krátkou anonymní anotaci o rodině. Následuje společná schůzka, kdy se sejde rodina, my, zástupce organizace, a na ní si vyjasníme jednotlivé zakázky. Pak už to jde čistě po linii organizace – rodina a my se už jen doptáváme, jestli spolupráce trvá/netrvá, jestli se daří/nedaří.*“ Jinou, ale důležitou službou jsou sociálně aktivizační služby, které opět zmiňuje informant 3: „...*pokud rodina vstoupí do toho vztahu, tak je tady celá řada zakázek, se kterými jim organizace může pomoci daleko lépe než my, např. je doprovodit na nějaký konkrétní úřad, vyřešit nějakou finanční situaci v rámci učení rozpočtu, hospodaření.*“ Hodně se také využívá možnosti doučování dětí. Informant 3: „*Aufori má třeba i možnost doučování s dětmi, kdy chodí do rodiny a pomáhají rodičům s doučováním dětí, protože ne každý rodič na to má kapacitu.*“ Kurátor je s pracovníky z daných zařízení v pravidelném kontaktu. Mapuje, jak se situace vyvíjí, konzultuje jednotlivé rodiny. Využití služeb si rodina na

doporučení kurátora zařizuje sama nebo zakázku stanoví sociální pracovník na základě individuálního plánu dítěte. Taková spolupráce je pak ale kontrolovaná.

S efektivní pomocí jde ruku v ruce **dostupnost služeb**. A ta jde zase ruku v ruce s daným územím. Lidé z okrajových částí a různých okolních vesnic či menších měst tak mají problém s horší dostupností. V tomto ohledu informant 5 uvádí: „*Také je tady potřeba pracovat na okrajových městech, jako je Úpice, Žacléř. Tam chybí v podstatě všechny služby, není tam téměř vůbec nic. Za vším musí dojíždět lidi sem do Trutnova. Pokud nejsou dostupné služby, které by za nimi do Úpice dojely, tak mají rodiny velký problém.*“ Některé služby jsou ale ochotny dojíždět, jak pozitivně hodnotí informant 1: „*Fajn je, že některé služby jsou také ochotné dojíždět do vzdálenějších obcí, protože pro spoustu našich klientů je problém dojíždět sem do HK. Takže dostupnost pro klienty, kteří nejsou přímo z HK, je možná, např. doučování. Vnímám to jako velkou pomoc rodině, tak i nám.*“ Hojně zmiňovaný byl např. Salinger z Hradce Králové, který dojíždí za dětmi i do Trutnova nebo do Náchoda. Informant 5: „*Ten nám tady pořádal např. skupinky osobnostního rozvoje, to bylo velmi fajn, protože děti měly povinnost pravidelně – jednou týdně se účastnit zájmových aktivit, tak jako by šlo o nějaký zájmový kroužek.*“

Ve všech okresních městech (i v Hradci Králové) a jejich přilehlých částech byla zjištěna problematická dostupnost dětských psychologů a zejména pak dětských psychiatrů. Problémem jsou hlavně dlouhé objednací lhůty versus akutní situace dítěte, kterou je potřeba rychle intervenovat. Informant 1 popisuje, jak problematické bylo domluvit termín schůzky pro svého klienta: „*Pro svého klienta jsem sháněla termín a byl to v podstatě půlroční termín. Takže pokud to není úplně akutní, tak je to velice složité, neboť za půl roku už to dítě může být v úplně jiné situaci.*“ Stejně tak by byla potřeba větší saturace dětskými psychology. Zde narážíme na to, že se jedná o placenou službu, a ne každý rodič je ochoten či schopen do tohoto druhu pomoci investovat. S dlouhými čekacími lhůtami se mimo jiné setkávají také sociální pracovníci v Trutnově v rámci služeb pedagogicko-psychologické poradny.

Kurátoři se dále negativně vyjadřovali k pobytům ve střediscích výchovné péče. Klasické ambulantní služby sice fungují, ale pak chybí návaznost služeb pobytových, přestože preventivní pobyty jsou jednou z možností, co všechno kurátor pro děti a mládež může udělat proto, aby nemusely být nadbytečně umísťovány do pobytových zařízení. Představují pro ně jakýsi zdvižený prst, ale slouží též k diagnostice, aby se zjistilo, kde je

problém a jak mají rodina, organizace a sociální pracovníci s dítětem dále pracovat. Nedostupnost tkví v nedostatečné kapacitě zařízení. Děti, které by danou službu potřebovaly, je hodně, a není je kam umístit. Tento problém dle sociálních pracovníků nastal hlavně v době změny zákona, kdy došlo k tomu, že o přemísťování dětí z diagnostických ústavů do jiných pobytových zařízení typu dětský domov, dětský domov se školou či výchovný ústav, začal rozhodovat soud, místo diagnostického ústavu, a tak pobyty, které dříve trvaly šest týdnů, se prodloužily třeba na tři měsíce a někdy i víc. Informant 5 podotýká: „...a tak místa, která by už mohla být volná, jsou „zasekaná“ dětmi, které již diagnostiku nepotřebují... a my bychom tam pak potřebovali dát na těch šest týdnů děti třeba jen na tu diagnostiku a následně je vrátit zpátky do rodin, jenom proto, aby si ten pobyt zažily, aby se ukázalo, kde je problém a jak s dětmi dál pracovat.“ V současné době je dále problémem to, že preventivní pobyty v diagnostických ústavech jsou zrušené úplně a střediska výchovné péče nejsou schopna takový nápor dětí pojmout.

Setkali jsme se také s problematikou umísťování dětí do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v souvislosti s tlakem krajského úřadu umísťovat děti spíše do pěstounských rodin k přechodným pěstounům. Jenomže dítě s výchovnými problémy, které nejsou v takové míře, aby byla nařízena ústavní výchova, potřebuje pro stabilizaci jeho stavu spíše nějaké neutrální zařízení. Z jakého důvodu jsou tyto krátkodobé pobyty potřebné, vysvětluje informant 5: „Děti pak nemají pocit ohrožení, že jdou do cizí rodiny, a nemají pocit takového ohrožení ani rodiče dítěte, protože ve většině případů rodiče nechtějí o své děti přijít, a představa, že by mělo jít do nějaké cizí rodiny, i když jen na čtrnáct dní, je pro ně nepředstavitelná. Pro ně je přijatelnější to, že spíš půjdou do toho ZDVOPU. Myslím si, že využívat přes moc pěstounskou péči jenom na tyto výchovné problémy krátkodobého rázu není úplně vhodné a správné.“ Kurátor v tomto ohledu odkazuje na existenci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která sice disponují volnými místy, ale oni tam dětské klienty na přechodnou dobu umístit nemohou, neboť jim v tom brání zdůvodňování, zda to, že v rodině nastala krizová situace, je dostatečný důvod pro takové umístění. Krajský úřad podle slov informanta 5 totiž upřednostňuje pěstounskou péči na přechodnou dobu před umístěním dětí do podobného zařízení. „Oni tam sice mají volná místa, ale my tam ty děti nemůžeme dát, protože chybí nějaká důvodnost, a musíme psát spoustu papírů, proč tam to dítě je, jestli tam opravdu musí být, a my leckdy potřebujeme řešit situaci třeba na týden nebo na 14 dní, kdy dojde v rodině

k nějakému kolapsu, a pak se musíme zpovídat, proč tam to dítě šlo, proč jsme pro něj nenašli pěstounskou rodinu.“

Shrneme-li to, službami dobře saturována jsou okresní města Hradec Králové a Jičín. Je tomu zejména proto, že se jedná o velká města, na rozdíl od Trutnova nebo Náchoda. Ve velkých městech se vyskytuje větší množství odborníků a sociálních služeb, které jsou navíc ochotny dojíždět i do okrajových částí lidských obydlí. Problém nastává v Rychnově nad Kněžnou, kde by kurátoři a sociální pracovníci uvítali větší množství zařízení týkajících se ošetření volného času dětí. Napříč všemi okresními městy Královéhradeckého kraje je pak velký problém s nedostupností dětských psychiatrů a s nedostatečnou kapacitou středisek výchovné péče pro tzv. preventivní pobyty

Dostupnost služeb ještě můžeme rozvinout do dalších rovin, a to do zaprvé roviny finanční, jelikož na preventivní pobyty nebo dojíždění za kurátorem a návaznými službami nemusí mít rodiče dostatečné finance. Další rovinou je vzdálenost klienta od služby, nejen faktická saturovanost službami v daném regionu, ale také horší dostupnost k službě či na městský úřad z důvodu špatného dopravního spojení. Nesnáze může též činit nemoc klienta a jeho rodiny. V takovém případě sociální pracovník spíše, než aby vyžadoval návštěvy u sebe na oddělení, se v rodině přímo zastaví a spojí se sociálním šetřením v jiných rodinách. Děje se tak i v souvislosti s velkým počtem dětí v rámci jedné rodiny, kdy tyto děti mohou na úřadě poněkud vyrušovat. Romské rodiny např. na orgán sociálně právní ochrany dětí často cestují se všemi svými potomky. Takže mnohem efektivnější a rychlejší je návštěva v rodině.

Nabízí se otázka, zda je možné **nedostupnost služeb řešit**, a pokud ano, jak. Nejčastěji se jedná o financování vlastního externího psychologa. To je obrovská výhoda pro rodiče, kteří na službu nemají dostatečné finance. Dále se kurátoři snaží urgovat pomoc, orodovat za rodiny, aby vyšetření proběhlo co nejdříve jak u psychologa, tak ve speciálně pedagogickém centru či v pedagogicko-psychologické poradně. V Hradci Králové odkazují klienty i na odborníky do Pardubic. V Trutnově byla v minulosti zajímavá realizace sociálně aktivizačních služeb poskytovaných sociálními pracovníky v rámci odboru sociálních věcí, školství a zdravotnictví v souvislosti s dříve chybějící sociálně aktivizační službou. V současné době tuto pomoc pokrývá Oblastní charita Trutnov.

Z uvedeného vyplývá odpověď na druhou výzkumnou otázku, a sice, jak kurátoři hodnotí spolupráci s návaznými subjekty pomoci. Nejdůležitějším faktorem v tomto ohledu je jednotný postup všech zainteresovaných subjektů včetně rodičů dítěte. K ujednocení společného postupu se často využívají případové konference. Ačkoliv v textu najdeme podrobnější popis spolupráce s konkrétními subjekty, souhrnně můžeme říci, že se ve většině případů jedná o vzájemné diskutování jednotlivých případů. Pokud se jedná o doporučení k odbornému pracovníkovi, stanovuje se zakázka a sleduje se průběh práce s klientem. Zajímavé zjištění přinesla otázka týkající se dostupnosti odborné pomoci v daném regionu. Sociální pracovníci zmiňovali problémy v souvislosti s dostupností dětských psychologů a psychiatrů v celém Královéhradeckém kraji. Dále byly zaznamenány problémy s kapacitami ve střediscích výchovné péče, kam se děti umísťují na dobrovolné krátkodobé preventivní pobyty. Zaměříme-li se na jednotlivá okresní města, pak nejlépe na tom byla města Hradec Králové a Jičín. Ostatní města by přivítala větší dostupnost služeb, a to zejména v periferních oblastech, kde se žádné služby nevyskytují a klienti za nimi musí dojíždět. Vezmeme-li v potaz další problémy rodiny typu finančního či zdravotního, je pro klienty někdy těžké těchto služeb využít. Tím je pak narušen účinný způsob pomoci.

4.3.3 Práce kurátora pro děti a mládež s ohroženým dítětem v kontextu prevence (VO 3)

Předpokladem úspěšné resocializace dítěte a jeho pochopení, že cesta, na kterou se ve svém životě vydalo, je pro něj i pro ostatní kolem riziková, kdy zanechá dosavadního způsobu života a bude se snažit žít životem lepším, je několik pilířů. Z hlediska posloupnosti je významné počáteční navázání kontaktu a odhalení všech příčin závadového chování. Správné pochopení příčin je pro efektivní resocializaci zásadní. Jak uvádí informant 2: *„Agrese např. může mít strašně moc projevů. Může to být nějaké volání o pomoc nebo to můžou být naprosto uvolněné mravy a pravidla, které dítě v rodině od počátku nemá, nebo k tomu může být přidružená psychiatrická porucha.“* Vyřešením primárního problému by mělo dojít k zamezení výskytu rizikového chování a jeho dalšího opakování. K tomu nám může dopomoci navázání kontaktu se všemi zainteresovanými subjekty, které se na výchově dítěte podílejí. O tom hovoří informant 4: *„Takže táta, máma, babička, děda, strejda, škola, trenér. Potřebuji znát všechny věci kolem, potřebuji*

se všemi kolem mluvit, aby mi každý řekl svůj názor. Na základě toho si vytvořím svůj vlastní názor a pak je potřeba, aby ty lidi spolupracovali, což může být někdy problém...“ Z toho vyplývá ještě další předpoklad úspěšné resocializace, a tím je vzájemná spolupráce všech subjektů. Dále je to náhled dítěte a rodiny na celou situaci. Motivace rodičů ke změně dosavadního způsobu života, kdy zjistí, že život se dá žít i jinak a líp... Někdy je to také o dobrém načasování jednotlivých kroků, s čímž do jisté míry souvisí dostupnost služeb, o nichž jsme již hovořili.

Nejzásadnějším předpokladem úspěšné resocializace je však rodinné zázemí představující pro dítě primární sociální skupinu, v níž probíhá primární socializace, a ve které jak „houba“ nasává všechny morální hodnoty, postoje, způsoby komunikace a řešení různých krizových situací. Význam rodiny v roli resocializace dítěte shrnuje informant 3 následovně: *„...u prvopachatelů, kde ta rodina funguje, kurátorské spisy zůstávají opravdu tenké. Týkají se většinou jen té jedné události, protože si dítě vyzkouší jaké je to být mimo zákon často nedopatřením nebo tím, že se nechalo strhnout partou kamarádů nebo kamarádem, který má za sebou už nějakou trestní minulost... a tím, že ta rodina je za dítětem, že ho neodsoudí, ale že ho podpoří, a že zároveň má v rodině jasně stanovené meze a pravidla, která musí dodržovat, tak to mu umožní návrat k normálnímu životu bez toho, že by se nám vracel v dalších trestních věcech.“* Základem úspěšné spolupráce je tedy taková práce s rodinou, jež přispěje k tomu, že rodiče dokážou lépe reagovat na podněty dítěte, budou mu více naslouchat, více se o něj zajímat a změní své životní priority nebo přístup ve výchově.

Všechno, co zde doposud bylo zmíněno, do určité míry souvisí s tím, co je z hlediska práce kurátora pro děti a mládež důležité proto, aby děti nemusely být nadbytečně umísťovány do pobytových zařízení. Pokud bychom se ale zeptali konkrétně, co všechno kurátoři dělají pro to, aby dítě bylo doma s mámou a tátou a aby se do ústavního zařízení vůbec nedostalo, neboli jaké **způsoby práce s dítětem** k tomu využívají, odpovědí by byla celá škála opatření a to od těch nejmírnějších až po restrikcí. Např. informant 3 uvádí: *„...takže od nějakých pohovorů, nabídky spolupráce s dalšími odborníky, která vyžaduje aktivní přístup ze strany rodiny, až po nějaké represivnější věci, kdy je stanoven např. dohled města nebo soudní dohled, přes uložení různých napomenutí...“* Kurátoři využívají rozličných metod sociální práce, aby případné nařízení ústavní výchovy bylo až tou zcela poslední možností. Jak kurátor postupuje v případě, kdy dosavadní spolupráce nepomáhá, popisuje informant 5: *„...když nepomůže to, že dítě chodí sem*

k nám, a my si tady s ním povídáme a snažíme se ho motivovat k tomu lepšímu, tak domluvíme spolupráci např. s panem psychologem. Pokud ani to nepomáhá, tak potom se snažíme na dva měsíce umístit dítě na dobrovolný pobyt.“ Takový postup mimo jiné požaduje i soud. Není možné, aby nařídil ústavní výchovu ihned na první pokyn sociálního pracovníka. V podstatě sám pracovníky nutí, aby s dítětem vyzkoušeli úplně vše, co je k dispozici. Dítě má tak spoustu příležitostí a šancí. Informant 5: *„Takže to může dopadnout i tak, že soud třeba nařídí nějaký dvouměsíční pobyt v zařízení, dítě se vrátí a má šanci, aby ukázalo, že se napravilo a že to pochopilo.“*

Kurátoři také zmiňovali práci s rodinou. Její význam už nemusíme rozebírat. Zajímavým postupem by však mohlo být podání trestního oznámení na rodiče, k němuž se uchýlil informant 5: *„Mně se teď třeba stalo, že dítě mělo hodně zameškaných hodin, a já jsem bohužel musela přistoupit k tomu, že jsem podala trestní oznámení i na rodiče. Je pravda, že v případech, kdy jsem ho podávala, tak byl otec v podmínce, takže to na něj hodně zapůsobilo a rodiče z toho měli velký respekt a snažili se dítě uhlídat a přimět ho k tomu, aby chodilo do školy. Takže dobrý způsob je i přes rodiče.“*

Kurátoři také děti učí a trénují s nimi, jak správně reagovat v zátěžových situacích, jak se nenechat ovládnout svým momentálním rozpoložením, jak nejít do afektu a nedat „ránu“. Tomu se děti mohou např. učit na pořádaných víkendových pobytech v Trutnově nebo na dětském táboře pořádaném orgánem sociálně právní ochrany dětí v Náchodě. Ty popisuje informant 3 takto: *„...už několik let tady běží tábor Cesta z města, což je tábor na pět dní, kdy vytipujeme děti v našem pracovním kolektivu, zejména kurátorském, a jezdíme s nimi na chatu do Orlických hor, kde je pro ně připraven časový program, sportovní program, občas nějaká přednáška, kdy domluvíme odborníka od Policie České republiky k aktuálním tématům.“* Víkendové pobyty nebo tábory kurátorům v práci s dětmi hodně pomáhají. Přispívají k lepšímu navázání důvěry a ke komplexnějšímu poznání dítěte.

V neposlední řadě je důležitá pozitivní motivace neboli oceňování dítěte, což je mimo jiné jednou z možností, jak se dítě může rozpovídat. V mnoha případech je to vůbec poprvé, co děti někdo chválí. Nejlépe to asi vystihuje následující úryvek z rozhovoru s informantem 4: *„...když dítěti řekneš, že když dneska jeden příklad mělo špatně, tak že zítra bude mít už dva příklady špatně, tak to je špatně. Člověk musí říci – je to skvělý, čtyři příklady byly dobře! A to stačí, dítě ví, že bylo pět příkladů, a že jeden mělo špatně.“*

Hledání pozitiv dítěte a jeho koníčků je důležité též pro potencionální upuštění od potrestání v případě protiprávního jednání.

Efektivnost pomoci spočívá ve zvolení správných nástrojů, proto nás zajímalo, **na základě jakých aspektů** sociální pracovníci tyto nástroje volí. V první řadě je to prošetření všech příčin závadového chování, kdy na základě zjištěné příčiny volíme odpovídající způsob práce s dítětem. To platí dvojnásob u dětí s problémy v chování. Ke správnému prošetření příčin kurátorovi může dopomoci diagnostika ze střediska výchovné péče, z diagnostického ústavu nebo od psychologa. Díky tomu, že dítě pobývá v prvních dvou jmenovaných zařízeních určitou dobu, lze dospět k celkem detailní diagnostice dítěte. O tom referuje informant 4: *„Jestliže mám udělat všechno proto, aby se tam dítě nedostalo, potřebuji diagnostiku, tu dělá SVP nebo diagnostický ústav, nikdo jiný. Žádný psycholog mi třeba diagnostiku neudělá, on mi ji udělá, ale diagnostika z dvouhodinového setkání a z dvouměsíčního pobytu, to je rozdíl...“* Základem všeho je totiž dítě poznat. To se kurátorovi rozhodně nepodaří po první schůzce. Poznávání dítěte je postupná záležitost stejně jako poznávání druhých lidí v obyčejném životě. Nikdy nemůžeme již po prvním setkání říci, že daného člověka známe a víme, jak by se v určité situaci zachoval. To totiž v životě bývá klidně otázka i několika let. V průběhu poznávání se pak dá např. zjistit, zda klient a jeho rodina disponují určitým náhledem na svoje chování, a na základě toho zvolit následný způsob spolupráce.

Budete-li hovořit s kurátory, dozajista vám sdělí, že způsob práce s dítětem je též otázkou jisté intuice a životních zkušeností. Kurátoři využívají jak zkušeností svých, tak zkušeností kolegů. O využívání konzultací s kolegy jako běžné součásti praxe hovořil informant 5: *„ Taky tady hodně případy konzultujeme, hodně se o tom bavíme, a to i v rámci supervizí, na kterých nás pan doktor nebo paní doktorka i kolikrát navedou, proč jsme ještě nezkusili tohle... protože my jsme do toho už moc ponoření a oni tím, jak na to mají takový neutrální pohled, tak nám dokážou poradit, co je, dá se říct, jednoduché, ale nás to v tu chvíli nenapadne.“*

Každý případ, který pracovník řeší, je ještě posuzován z hlediska tzv. naléhavosti, kdy se vyhodnocuje, nakolik je dítě ohrožené. Hledisko naléhavosti vysvětloval informant 1 následovně: *„ ...pokud je to projednání nějaké drobné krádeže, tak ta míra je velmi nízká, kdy rodiče jsou s tím srozuměni, provedli doma nějaké opatření, aby se to už neopakovalo, a je to jednorázová záležitost, která je víceméně vyřešena nějakou pokutou, ale pokud se*

dozvíme, že v rodině je dítě, které např. požívá alkohol, nebo se jedná o sebevražedný pokus a rodina to neřeší, tak pak vnímáme ohrožení jako velmi vysoké... “

Přestože je to velice individuální, ve výzkumu nás dále zajímalo, zda se dá vyzdvihnout nějaký **způsob práce/pomoci, který je skutečně účinný**, případně zda se dá pozitivně identifikovat konkrétní druh opatření. Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď, vždy záleží na konkrétním případě. Přesto sociální pracovníci na základě svých zkušeností identifikovali jisté momenty, o nichž se domnívají, že v praxi pomáhají. Na prvním místě je kvalitní rodinné zázemí. Bohužel, v mnoha případech rodiče neumí nebo nemohou své dítě správně výchovně vést a zajistit mu všechny základní lidské potřeby. Lásky a péče rodičů je ale to nejdůležitější.

Zadruhé je to spolupráce všech institucí ve smyslu jednotného přístupu, kdy všichni, kteří mají s dítětem co dělat, se domluví a začnou spolupracovat v jednotném duchu. Mají stejný zájem a stejný cíl a dokážou přesvědčit rodiče i dítě, že dané řešení je pro ně to nejlepší. Velký význam jednotnému postupu připisoval informant 5: *„...protože, jakmile budeme v něčem nejednotní a každý to budeme vysvětlovat jinak, tak si myslím, že dítě v tom bude mít chaos a bude se snažit nás nějakým způsobem ošidit, a to si myslím, že je i v té rodině – když rodiče budou jednotní a nastaví určitá pravidla a budou na tom oba trvat, tak se jim podaří s dítětem najít společnou řeč a nějak ho stabilizovat v jeho závadovém chování, ale pokud rodiče půjdou proti sobě, každý to bude říkat jinak, tak dítě využije jakékoliv skulinky a práce s ním bude daleko problematictější.“* Takže „na jedné lodi“ musí být nejen odborníci, ale spolu s nimi i rodiče. Pro nastavení spolupráce je pak dobré pořádat případové konference nebo tzv. expertní setkání, která představují setkání odborníků bez účasti rodiny. Dále v případě akutních problémů je to zajištění dětské krizové intervence.

Pozitivně sociální pracovníci hodnotili dobrovolné preventivní pobyty ve středisku výchovné péče nebo v diagnostickém ústavu. Po ukončení pobytu ale může být problémem nezměněné prostředí, do něhož se dítě zpátky vrací. Středisko či ústav tak s rodiči konzultuje jejich situaci a učí je, jak mají s dítětem dál pracovat, aby poskytnutá pomoc byla skutečně efektivní. Efektivnost krátkodobých pobytů za aktivní účasti rodiny vnímá informant 3 následovně: *„...vnímám, že tyto pobyty jsou potřebné a efektivní, že když rodiče pak přistoupí na rady odborníků i po tom pobytu, tak se nám ty děti už zpátky nevrací. Pokud se ale na to rodina vykašle, tak dítě se po několika měsících opět vrací“*

k zavadovému jednání.“ Někdy ale kurátoři narážejí na problematiku financování, kdy rodiče nedisponují dostatkem financí na zaplacení pobytu. V takovém případě se situace řeší tak, že půlku částky zaplatí rodiče a druhou půlku úřad v podobě mimořádné dávky s tím, že peníze nedají přímo rodičům, ale převedou je do střediska výchovné péče.

Ve výzkumu jsme se dále zaměřili na **pořádání případových konferencí** a jejich efektivitu. Případové konference nás zajímaly hlavně z důvodu jejich právního ukotvení jako jednoho z nástrojů pomoci a z hlediska objektivního posouzení situace za účasti mnoha odborníků. Co se týká rodinných konferencí, ty kurátoři ani v jednom z případů nevyužili. Zákon sociálním pracovníkům nařizuje pořádání případových konferencí vždy, když dítě mění výchovné prostředí, tedy hrozí-li dítěti ústavní výchova. Tehdy se sociální pracovníci za účasti odborníků domlouvají, zda podpoří či nepodpoří soud v nařízení ústavní výchovy. Případové konference pozitivně hodnotí informant 5: *„Lépe se nám s tím pracuje, protože se k tomu všichni vyjádří. Zápis z PK pak dáváme k soudu a ten má tak takové vodítko, kam by se soudní jednání mělo odebírat. Jsou v něm body z PK, co chtějí rodiče, co chtějí děti, co chce diagnostický ústav, pokud je tam dítě na pobytu, nebo to dokládají zprávami, pokud z časových důvodů nejsou schopni sem dojet.“* Případová konference se také může realizovat, když si rodiče zažádají o zrušení ústavní výchovy.

Konferencí však kurátoři využívají i v průběhu práce s dítětem. Hodnotí ji jako dobrý nástroj pro sladění jednotného postupu všech odborníků. Využívají jich také v případě, když vidí, že rodiče neumí nebo nejsou schopni sami oslovit organizace nabízející potřebný druh pomoci. Dobrou zkušenost mají kurátoři s případovými konferencí tzv. za pět minut dvanáct, kdy rodina ještě před nařízením ústavní výchovy mobilizuje své poslední síly. Takovou zkušenost zmiňuje informant 3: *„...je to takový dobrý nástroj, kdy se to znova s těmi rodiči a dětmi probere, se zástupci ze strany škol nebo pomáhajících organizací, které ještě jednou zopakují, co vše můžou nabídnout.“*

Na případové konference je nutné rodiče a děti předem připravit a vysvětlit jim, že konference není nic jiného než další možnost, jak jim v jejich trápení pomoci. Informant 1 uvádí, jakým způsobem se snaží rodinu na případové setkání připravit: *„Předesíláme jim, že to není bráno jako nějaký soud, ale spíše jako pomoc rodině, kdy se v určitém okruhu sejdeme, sdělíme své názory a můžeme se domluvit na nějakých postupech tak, aby všichni zúčastnění byli informováni. Aby to nebyla paralelní setkání, jednou OSPOD se školou, potom s rodiči...“* Ještě dodejme, že ačkoliv kurátoři hodnotí případové konference jako

jeden z neúčinnějších nástrojů, jedná se o velmi administrativně náročný prvek. Sehnat jeden termín, ve kterém všichni účastníci budou mít čas, je velké úskalí. Z toho důvodu se konference nemusí pořádat jen na půdě městského úřadu, ale také např. v diagnostickém ústavu.

Případové konference se ve většině případů pořádají **v širší formě za účasti dalších odborníků** a to hlavně z toho důvodu, že se všichni společně domluví na jednotném postupu. Všichni, kteří na daném případě působí, jsou tak na případovou konferenci pozváni. Může to být např. třídní učitel, výchovný poradce ze školy, pedagogicko-psychologická poradna nebo zástupci z různých zařízení typu nízkoprahového zařízení, ze sanace rodiny apod. Informant 3 dokonce popisuje, jak se jim na konferenci podařilo dostat zástupce z budoucí školy klienta: „...*pokud by dítě mělo začít docházet na novou školu, tak se nám občas také podařilo dostat sem zástupce ředitele, který řekl, jaké jsou podmínky, jak vypadají přijímačky, jak v dané škole probíhá podpora dětí ze sociálně slabých a znevýhodněných rodin, takže i to se nám daří.*“ Zajímavé je pozvání nezávislého psychologa, kterého si na konferenci vždy zve informant 4: „*Také si občas na případovku zvu nezávislého psychologa, který dítě v životě neviděl a ani nikoho jiného a je tam jen na pozorování. Nasbírám si svoje dojmy a na konci nám řekne, co si o tom myslí on. Chci tam mít nezávislou osobu, která není nijak spjatá s případem, protože když jsme do toho zainteresováni, tak nemusíme jednat úplně tak, jak bychom měli.*“

Kromě odborníků se případové konference účastní rodiče dítěte, případně jeho širší rodina a dítě samotné. To je základ, k němuž se postupně přizvou další osoby z řad odborníků. Kurátoři vždy požadují, aby se **případové konference účastnily i děti**, a to za předpokladu, že jsou dostatečně rozumově vyspělé. Postavení dítěte na konferenci je stejné, jako by tomu bylo v případě dospělých, dítě má prostor se ke všemu vyjádřit. Mnohdy je to i poprvé, kdy má pocit, že jeho názor je důležitý, a že nikam nezapadne. Otázkou pak je, po jak dlouhou dobu se má dítě konference účastnit. Zda po celou dobu trvání konference nebo po její určité části, což v praxi bývá častější. Souvisí to s potřebou ochránit rodiče a dítě v případě jejich narušeného vztahu tak, aby od nich dítě neslyšelo určité věci a zachovalo si k nim i nadále vztah. Někdy je zase potřeba ochránit jen dítě samotné, jak uvádí informant 3: „...*ne vše samozřejmě musí to dítě slyšet, takže se ho vždy snažíme pozvat na tu část, která se ho nejvíce týká, vyslechnout si jeho názor, seznámit ho třeba i s odborníky, ke kterým pak bude docházet, zodpovědět jeho dotazy.*“

Pokud víme, že se dítě případové konference účastní, nabízí se otázka, **proč je důležité, aby konferenci bylo účastno** a zda takové oficiální setkání má na dítě určitý výchovný efekt. Kurátoři se shodují, že je dobré, když dítě ví, o čem se jedná, a když vidí, co všechno se kvůli němu děje. Navíc má prostor vyjádřit se a sdělit svůj názor. Může si samo říci, co by chtělo i nechtělo. O účasti dítěte na konferenci hovoří informant 5: *„Myslím si, že je dobře, když dítě ví, o čem se jedná, protože jde především o něj, takže je dobré, aby tam bylo. Samozřejmě je potřeba zvážit mentální úroveň dítěte. Někdy se jim to teda vůbec nelíbí, že tam musí být. I rodič tam třeba nerad slyší spoustu věcí, ale je to o tom, že se všechno řekne tam v rámci skupiny a není to o tom, že ten říkal to a ten zase to, a jak to teda vlastně je.“* Vzhledem k fázi, ve které se konference nachází, může případové setkání pro dítě představovat jakési nastavení zrcadla a následné probuzení do reality. Např. se dozví to, co mu rodiče ještě nikdy v životě neřekli, nebo zjistí, že vlastně nemá kam jít.

Informant 3 by pak raději místo o výchovném vlivu hovořil o jakémisi kroku ke spolupráci a k získání náhledu na situaci. Výchovný vliv podle něj není v tomto ohledu to správné slovo. *„...je to spíše takový prostředek toho, jak jim třeba jinou formou říci informace, které už zazněly, a které zatím narážejí na nepřijetí nebo nepochopení. Takže, jak je jinou formou přednést tak, abychom společně překlenují nepochopení nebo neochotu a mohli rozjet spolupráci dál pozitivním směrem.“*

Poslední otázka zjišťovala, v jakých případech se podává návrh na **ústavní, případně ochrannou výchovu**. Tato informace je pro nás cenná, neboť si tak můžeme udělat představu, v jakých případech jsou děti s výchovnými problémy odebírány ze svých domovů. Nejprve však k ochranné výchově. V souvislosti s cílovou skupinou dětských klientů pod patnáct let se ochranná výchova nařizuje pouze ve výjimečných případech, a to když dítě starší dvanácti let spáchá zvláště závažný čin. Jinak se ochranná výchova jako druh ochranného opatření dětem mladším patnácti let ze zákona nenařizuje. Z toho důvodu budeme nadále operovat s institutem výchovy ústavní.

Návrh na nařízení ústavní výchovy podávají kurátoři v případech, kdy je dítě někým, něčím nebo samo sebou ohrožené. Ohrožené je dítě, když např. konzumuje návykové látky, utíká z domova a zdržuje se neznámo kde. Kurátoři podávají návrh k soudu v případech, kdy dítě opakovaně páchá trestnou činnost nebo se situaci nedaří žádnými prostředky stabilizovat a problémy jsou intenzivnější. K tomu informant 2: *„Vždy, když*

dítě odebíráme, tak víme, že se vyzkoušelo úplně vše a dál to nejde. Nikdy to není tak, že by se nezkusilo vše, a většinou to trvá i hodně dlouho.“ Může se také stát, že ačkoliv ve středisku výchovné péče dítě fungovalo dobře, potom, co se vrátí zpět do svého přirozeného prostředí, se začne chovat opět rizikově. I když se středisko snaží s rodiči pracovat, ne všichni rodiče jsou schopni zaručit nadále dítěti bezpečné výchovné prostředí, dětský vývoj tak může být ohrožen. O problému s rodinným prostředím hovořil informant 3: „...*když se pak ty věci kumulují a rodina nevyužije žádnou z možností a není už kam jít, sáhnout a je opravdu potřeba ochránit dítě i okolí, tak pak se sahá po tom návrhu na nařízení ústavní výchovy.*“ Někdy se ale podaří to, že i když je již podán návrh k soudu, rodina a dítě mobilizují své síly natolik, že začnou fungovat a spolupracovat s odborníky, a k nařízení ústavní výchovy nakonec vůbec nemusí dojít. V tomto ohledu kurátoři dětem i rodičům říkají, že doba od podání návrhu je pro ně ještě jakousi poslední šancí, kdy mohou svou situaci změnit... Pokud ale přece jen dojde k nařízení ústavní výchovy, pak to neznamena, že kurátor dítě do domova či ústavu umístí, a už ho nezajímá. Naopak, navštěvuje ho, motivuje ho, zjišťuje jak se má a také je u toho, když se dítě vrací zpátky domů.

Kurátoři mají k dispozici širokou škálu možností, jak v daném případě postupovat. Na základě odhalených příčin, vlastností dítěte, rodinného prostředí a vývoje situace volí adekvátní způsoby pomoci. Umístění dítěte do ústavní výchovy volí až jako poslední možnost, kdy je dítě přes veškeré intervence i nadále ohrožené. Nejčastějším způsobem pomoci bývá rozhovor ve všech rovinách jeho pomoci. Pokud se zjistí, že problém je natolik komplexní a pracovník ho nemůže vyřešit sám, doporučí klienty k odborníkovi. Neméně důležitá je práce s rodinou. Ta je podle kurátorů základním předpokladem úspěšné pomoci, stabilizace a resocializace dítěte. Práci s dítětem sociální pracovníci dále doplňují o různé, dalo by se říci nadstandardní aktivity, např. o víkendové pobyty či tábory. V případě opakovaného chování a stupňující se intenzity volí restriktivnější způsoby pomoci, tzv. tvrdá opatření. V souvislosti s ujednoceným postupem pomoci, hodnotí jako účinný nástroj případové konference, jež mají navíc na děti výchovný vliv. Z toho vyplývá, že se konference obvykle realizují v širší formě a za účasti dítěte. Rodinné konference kurátoři nepořádají.

4.4 Shrnutí a diskuze

Na základě předchozí analýzy rozhovorů je možné odpovědět si na jednotlivé výzkumné otázky. V souvislosti s potřebností diskuze k danému tématu budou některá místa rozšířena tak, aby potřeba vynořujících se myšlenek navazovala volně a plynule na shrnutí z vyhodnocení.

První výzkumná otázka (VO 1) prostřednictvím tazatelských otázek zjišťovala, jak kurátoři hodnotí spolupráci s dítětem s výchovnými problémy. V kontextu prevence se výzkum zajímal nejen o podobu prevence sekundární, ale též o prevenci primární, neboť právě ona stojí na samém počátku ochrany dítěte před nástrahami společnosti. Primární prevenci se sociální pracovníci s ohledem na množství práce a administrativy systematicky nevěnují. Na požádání škol ale nemají problém uskutečnit přednášku na základě aktuální problematiky. Je pochopitelné, že kurátoři nedisponují takovými časovými možnostmi, aby se primární prevenci mohli věnovat, nicméně jejich zkušenosti z praxe jsou velmi cennou indicií při tvorbě systematických programů primární prevence, proto je důležitá jejich spolupráce se školami, metodiky prevence a dalšími subjekty na poli prevence rizikového chování.

Co se týká depistážní činnosti neboli aktivního vyhledávání dětí, jež by mohly být určitým jevem ohrožené, tak v tomto ohledu funguje spíše navázaná spolupráce s dalšími orgány pomoci. Sami sociální pracovníci se z důvodu nedostatečné časové kapacity depistážní činnosti nevěnují. Jinak je tomu u pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí v Hradci Králové. Ti v prostředí hradeckých nákupních center provádějí vlastní sociální šetření výskytu jevů typu záškoláctví, výtržnictví apod. Depistážní činnost si však v žádném případě nemůže dovolit OSPOD v Rychnově nad Kněžnou, a to z důvodu malého počtu pracovníků. Vyhledávání potencionálně ohrožených dětí je tak přímo úměrné velikosti městského úřadu, počtu pracovníků, ale taktéž počtu klientů spadajících na jednoho kurátora. Hradec Králové jako největší okresní město Královéhradeckého kraje má nepochybně větší možnosti se prevenci věnovat i v jiných rovinách, než je tomu v případě zbývajících okresních a jim přilehlých městech.

Kurátoři hodnotí práci s dětmi s výchovnými problémy jako individuální. Rozmanitost práce spočívá jednak v pracovní náplni jako takové (návštěvy v rodinách, v pobytových zařízeních, účast u soudu), a jednak v tom, že každé dítě je trochu jiné. Ze slov kurátorů vyplývá, že neexistuje žádná jednotná a ideální šablona na to, jak s dítětem pracovat.

Z tohoto důvodu není ani možné výsledky výzkumu jednotně shrnout, neboť nejlepším slovem, které práci kurátora s dítětem vystihuje, je individualita, a to individualita dítěte i samotného pracovníka. Základem ale vždy je dítě poznat a poté na základě prošetřených příčin chování a jeho vlastností zvolit konkrétní druh komunikace a způsobu pomoci. Prošetření všech příčin chování dítěte je nezbytností pro vyřešení primárního problému a jeho eliminaci. Není např. možné dítě trestat za něco, co souvisí s jeho špatnou psychickou pohodou, třeba s jeho strachem apod.

Druhá výzkumná otázka (VO 2) na základě otázek tazatelských, zjišťovala druhý pól spolupráce kurátora, a to spolupráci s návaznými subjekty. Pracovník sice s dítětem může pracovat sám, když mu pomáhá s utvářením náhledu na jeho chování, nebo se snaží, aby přemýšlelo o tom, co udělalo a co bude v jeho životě dále následovat. Velmi často je ale situace natolik komplikovaná, že dítě a rodina potřebují ještě jiný druh odborné pomoci. V takovém případě jsou odkázáni na příslušné služby. Ať už se jedná o psychologa, nízkoprahový klub pro děti a mládež nebo středisko výchovné péče, spolupráce s návaznými subjekty vypadá tak, že kurátor vytvoří zakázku a na jejím základě pracovníci z daného zařízení s klientem pracují. Společně s kurátorem se pak informují o průběhu poskytované pomoci.

Zajímavá je spolupráce se soudci. Soudci se sociálními pracovníky diskutují konkrétní případy tak, aby vždy bylo rozhodnuto v nejlepším zájmu dítěte. Problém nastává u soudců z jiných měst, kdy je soudní rozhodnutí otázkou delšího časového období, a to z hlediska utpení co nejmenší ztráty nemusí být vždy v nejlepším zájmu dítěte.

Problém bývá také s lékaři. Ti raději napíší omluvenku do školy, i když není nemocné, jen proto, aby se nemuseli dohadovat s rodiči. Kurátoři se tak často setkávají s velkým počtem zameškaných hodin, které jsou však od lékaře nebo od rodičů řádně omluvené. Jelikož se nejedná o hodiny neomluvené, nemůžou s touto skutečností v podstatě nic dělat.

Ze strany kurátorů se též objevily drobné výtky k tendenci škol nahlašovat případy příliš brzy, kdy škola sama nevyužila všechny své dostupné prostředky. V tomto ohledu by sociální pracovníci měli s učiteli a výchovnými poradci na společných setkání za účelem nastavení spolupráce probrat, jak v podobných případech správně postupovat.

Kurátoři ve většině případů hodnotí spolupráci s návaznými subjekty pomoci pozitivně a přínosně vzhledem ke stabilizaci a zmírnění situace klienta. Ačkoliv se otázky v druhé

části výzkumu zaměřovaly vždy na konkrétní druh pomoci, nesmíme zapomínat, že dalším základním předpokladem úspěšné resocializace dítěte je společná spolupráce všech zainteresovaných subjektů, tedy jejich společný cíl a zájem.

Vzhledem ke spolupráci s návaznými subjekty se nabízí otázka dostupnosti služeb. Z Královéhradeckého kraje jsou na tom nejlépe velká města jako Hradec Králové a Jičín. Zde je síť pomoci dostatečně propojena. Problém nastává u menších měst a jim přilehlých částí, kde některé služby nenalezneme vůbec. Dostupnost služeb, respektive jejich nedostupnost, můžeme navíc rozvinout do roviny finanční v souvislosti s finančním zajištěním rodičů, do roviny vzdálenosti od služby či městského úřadu a do roviny případné nemoci pečujících osob. Bylo by tak do budoucna dobré posílit kapacity pracovníků návazných služeb, jež by za klienty dojížděli i do vzdálenějších oblastí, nebo rozvinout síť služeb o nové subjekty, zejména nízkoprahové kluby nebo volnočasová zařízení pro děti a mládež v malých městech. Další možností je financování vlastních externích psychologů kvůli nedostupnosti dětských psychologů a psychiatrů. Problémem je také velmi malá kapacita středisek výchovné péče pro umístění dětí na dobrovolné preventivní pobyty. S touto skutečností do jisté míry souvisí zrušené dobrovolné preventivní pobyty dětí v diagnostických ústavech. Od září roku 2017 jsou totiž do diagnostických ústavů přijímány pouze děti na základě předběžného opatření nebo na základě nařízené ústavní či ochranné výchovy. Preventivní pobyty je tak nyní možné realizovat jen ve střediscích výchovné péče.

Dobrovolné pobyty v ústavech omezila v roce 2012 novela Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, zákon č. 333/2012 Sb. Ministerstvo k tomuto kroku vedla snaha o snížení nákladů na diagnostické ústavy, které se pohybovaly kolem 520 000 korun českých za dítě ročně (Zdravotnický deník, 2019). Preventivní pobyty jsou však kurátory považovány za jednu z účinných možností pomoci, za prevenci a minimalizaci důvodů pro soudní umístění dětí do pobytových zařízení. Vzhledem k jejich účinnosti a zároveň nedostatečné kapacitě by bylo dobré preventivní pobyty v diagnostických ústavech znovu obnovit. Navíc dle dostupných informací jsou náklady vynaložené na prevenci mnohem menší než náklady vynaložené na dlouhodobé pobyty dětí v ústavech.

Ve výzkumu byla dále zaznamenána kritika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Kritika spočívala v nenaplněné potřebě umístit do zařízení na přechodnou dobu děti s výchovnými problémy. Kurátorům v umístování dětí brání zdůvodňování, neboť

výchovné problémy dítěte nejsou ze zákona důvodem pro umístění do tohoto typu zařízení. Výtky ze strany sociálních pracovníků spatřujeme zejména v nemožnosti umístit děti do středisek výchovné péče kvůli nedostatečným kapacitám a v absenci dalších zařízení, jež by se o děti s výchovnými problémy dokázaly na přechodnou dobu postarat. Takto charakterizované děti spíše než pobyt v pěstounské péči na přechodnou dobu, na niž je v současné době kladen důraz, potřebují nějaké neutrální zařízení. Představa krátkodobého pobytu v neutrálním zařízení je pro ně mnohem přijatelnější než pobyt v cizí rodině.

Zmiňované zajištění externích psychologů je pouze jednou z možností, jak se sociální pracovníci snaží dětské klienty udržet v rodině. Vezmeme-li to od začátku, pro účinnou spolupráci s dítětem je důležité správné navázání kontaktu, vybudování důvěrného vztahu, zjištění všech příčin rizikového chování, poznání osobnosti dítěte a zvolení správného způsobu komunikace a nástroje pomoci. Už z toho důvodu výzkum zjišťoval spolupráci s dítětem jako takovou. Třetí výzkumná otázka (VO 3) se tak zajímala o to, jakým způsobem kurátoři s dítětem pracují, aby nemuselo být umístěno na dlouhodobý pobyt do některého typu z výchovných zařízení. Kurátoři ve shodě s metodickou příručkou postupují od těch mírnějších druhů pomoci, jako je rozhovor, přes doporučení k různým odborníkům k opatřením přísnějším, např. ke stanovení dohledu či k různým omezením.

Na základě praxe sociálních pracovníků byla v první řadě jako účinná označena práce s rodinou. Díky sladění jednotného postupu všech odborníků byly za velmi účinné označeny též případové konference. Dále kurátoři zmiňovali preventivní pobyty ve střediscích výchovné péče a zajištění dětské krizové intervence. Práce s rodinou je základním stavebním kamenem vůbec. Je to prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, pobývá a osvojuje si svůj pohled na svět. Proto sociální pracovník pracuje i s rodiči. Problém je, když dítě ve středisku výchovné péče začne fungovat dobře, ale poté se vrátí zpět do rodiny, ve které se nic nezměnilo. Z tohoto důvodu středisko pracuje také s rodiči. Tím se dostáváme k důležitosti spolupráce všech zainteresovaných subjektů na poli všech ministerstev. Jen tehdy, pokud je systém pomoci dostatečně propojený, je efektivní a dokáže dítěti smysluplně pomoci.

Pro nastavení spolupráce všech zainteresovaných subjektů jsou vhodné případové konference. Najít však jeden termín, který by vyhovoval všem zainteresovaným

subjektům, je poněkud obtížné. Rodinných konferencí kurátoři nevyužívají. To je poměrně škoda, protože jestliže kurátoři hodnotí, že základním předpokladem úspěšné resocializace je práce s rodinným prostředím, pak se nabízí otázka, proč zejména v případě dětí s výchovnými problémy nevyužít mobilizace rodiny právě v podobě rodinné konference.

Z hlediska volby konkrétního druhu opatření bude v každém případě efektivní trochu něco jiného – viz jednotlivé případové studie. V oblasti motivace je to třeba vytváření náhledu na svoje chování a motivace dítěte k lepšímu životu. Dále můžeme zmínit trénování dětí, jak nejít do afektu a zachovat klid. To je rozhodně žádoucí, jelikož ne všechny děti umí na vzniklou situaci adekvátně reagovat, čímž se mohou zbytečně dostat do problémů. Navíc se tím učí komunikaci s lidmi a diplomatickému, dospělému řešení konfliktů. V neposlední řadě jsou v práci s dětmi nápomocné pořádané víkendové či táborové pobyty. To všechno kurátoři dělají proto, aby děti nemusely být nadbytečně umísťovány do pobytových zařízení.

Poslední výzkumná otázka (VO 4) zjišťovala, jaká opatření v daném případě dětí mladších 15 let působila účinně. Za tímto účelem byly vytvořeny tři případové studie. V prvním případě působilo na dívku efektivně stanovení soudního dohledu a vědomí, že na ni někdo dohlíží a zajímá se o ni. V druhém případě to byl krátkodobý pobyt dívky v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který jak dívce, tak rodině pomohl ke stabilizaci jejich situace. V posledním případě pomohla chlapci speciální internátní škola, a to díky praktikovanému individuálnímu přístupu, takže chlapec nemusel být umístěn do žádného pobytového zařízení ústavního typu.

Na základě zjištěných informací je zřejmé, že kurátoři volí návrh na nařízení ústavní výchovy až jako zcela krajní možnost pomoci. I soud má zájem na tom, aby sociální pracovníci využili všechny dostupné formy způsobu práce s dítětem. Zdůrazňováním role rodinného prostředí pracovníci ve svých odpovědích vyjadřovali vědomí důležitosti rodiny pro dítě a jeho vývoj. Pokud je však dětský klient přes veškerou snahu stále ohrožený, nezbyvá jim jiná možnost, než podat návrh na ústavní výchovu. Co se týká výchovy ochranné, v tomto případě pracovníci nemohou nic dělat, neboť se jedná o jedno z ochranných opatření, jež za protiprávní jednání ukládá dítěti na základě zákona soud. Mohou se však pokusit o zmírnění jeho rozhodnutí.

Závěr

Záměrem práce bylo na základě studia dostupných zdrojů a realizovaného výzkumu zhodnotit možnosti a způsoby práce kurátorů pro děti a mládež. Byl zde podán podrobný popis činnosti kurátorů, jež sám o sobě skýtá charakter prevence sekundární.

O preventivním charakteru orgánu sociálně právní ochrany dětí možná tak často neslyšíme. Spíše se hovoří o prevenci primární na poli škol, která je rozhodně nanejvýc žádoucí. Podání pomocné ruky v případech, kdy se dítě z různých důvodů dostalo na scestí, je ale také velmi důležité. Práce konkrétně sledovala prevenci před nadbytečným umístěním dětí do pobytových zařízení na dlouhodobé pobyty. To je vlastně samo o sobě součástí práce kurátorů, kteří by jako garanti nejlepšího zájmu dítěte měli udělat vše pro to, aby dítě zůstalo doma se svými rodiči.

Teoretická část práce čtenáře uvedla do problematiky prostřednictvím definování základních pojmů. Poté ho seznámila s profesí kurátora pro děti a mládež a náplní práce za současného uvedení zásad a principů, jež by měl každý kurátor při své práci cítit a dodržovat. Dále na základě studia literatury a metodik popsala na teoretické úrovni samotnou práci kurátora s dítětem. To vše za uvedení relevantních zákonů a strategií.

Praktická část v rámci prošetřené praxe kurátorů popsala spolupráci kurátora s dětským klientem a dalšími návaznými subjekty. Dále popsala, jak sociální pracovníci postupují v případech dětí s výchovnými problémy, aby tyto děti nemusely být nadbytečně umístěny do pobytových zařízení. Součástí práce byly též vypracované případové studie dětí mladších 15 let chovajících se dle zákona nemravně či zahálčivě. Ty zároveň odpověděly na poslední výzkumnou otázku, a to jaká opatření v případě konkrétních dětí působila účinně. Případové studie jsou jasným důkazem toho, že nejlepším slovem vystihujícím práci kurátora s dítětem a jeho rodinou je individualita. Byly tak zodpovězeny všechny výzkumné otázky včetně hlavní výzkumné otázky a splněn cíl práce.

Shrnout stručně výsledky k první výzkumné otázce je vzhledem ke zmiňované individualitě případů, dětí, rodičů ale i samotných sociálních pracovníků poněkud problematické. Sami kurátoři hodnotí spolupráci s dítětem jako individuální. Základem je vždy dítě poznat a pak na základě zjištěných vlastností a příčin chování nabídnout rodině pomoc. V rámci určitého chování totiž můžeme zaznamenat celou řadu příčin,

stejně tak, jako jsou některé děti otevřené či uzavřené nebo disponují či nedisponují náhledem na své chování. Je tedy potřeba s nimi vždy specificky pracovat.

Z hlediska druhé výzkumné otázky je zajímavá dostupnost služeb v Královéhradeckém kraji. Ačkoliv se saturovaností služeb jsou na tom lépe větší města, napříč všemi okresními městy se objevil problém s nedostatkem dětských psychologů a zejména dětských psychiatrů. Dále se sociální pracovníci potýkali s nedostatečnou kapacitou lůžek ve střediscích výchovné péče pro preventivní pobyty a celkově s problémem umístování dětí s výchovnými problémy na přechodnou dobu do dalších typů zařízení.

Charakter práce s dítětem, přístup k němu a správné posouzení situace, to už tvoří základ efektivní prevence. Druhým stavebním kamenem jsou správně zvolené nástroje pomoci. Kurátoři s dětmi pracují od co nejmírnějších opatření přes ty striktnější, tak jak jim doporučuje příručka. Kromě klasických rozhovorů či doporučení k odborníkům jsou zajímavé, a možná v porovnání s příručkou tak trochu nadstandardní, způsoby práce s dítětem jako víkendové pobyty nebo tábory. Patří sem i pomoc dětem nad rámec kompetencí sociálního pracovníka. Jako účinná opatření kurátoři hodnotili hlavně práci s rodinou a sjednocený postup všech odborníků, kteří v koalici s rodiči táhnou tzv. za jeden provaz. Dále zmiňovali pořádání případových konferencí, preventivní pobyty ve střediscích výchovné péče a zajištění dětské krizové intervence.

Vzhledem ke zvolení kvalitativní výzkumné strategie a metody polostrukturovaného interview byla poněkud náročná transkripce realizovaných rozhovorů a jejich následné vyhodnocení a interpretace.

Na základě výsledků výzkumu je také nutné konstatování možných doporučení. Zejména by bylo třeba rozvinout síť služeb o preventivní subjekty působící i v menších městech a odlehlých lokalitách. Dále by bylo třeba vyřešit situaci nedostatečné kapacity ve střediscích výchovné péče v souvislosti s preventivními pobyty o neutrální zařízení, jež by se o děti s výchovnými problémy na přechodnou dobu dokázaly postarat. Jedním z určujících faktorů účinné prevence je totiž rychlost intervence, pomoc doručená dítěti s několikátýdenním či měsíčním zpožděním už efektivní být nemůže. Co se týká samotné praxe kurátorů, vzhledem k tomu do jaké míry přisuzují sociální pracovníci význam rodinnému prostředí, bylo by dobré kromě případových konferencí využívat též institutu konferencí rodinných.

Lze hovořit jak o teoretickém, tak o praktickém přínosu práce. Ten spočívá v obohacení laické i odborné veřejnosti u studentů, sociálních pracovníků, pracovníků pobytových zařízení a dalších odborníků a zájemců o téma. Přínos spočívá nejen v podrobném rozboru práce kurátora pro děti a mládež, ale též v podání obrazu o reálné dostupnosti návazných služeb v Královéhradeckém kraji. Potřeba zkoumání dostupnosti dalších odborných služeb vystala z praxe v rámci mé působnosti na orgánu sociálně právní ochrany dětí při výkonu souvislé praxe.

Ačkoliv se výzkum orientoval na práci kurátora s dítětem, na pozadí odpovědí pracovníků stálo vždy rodinné prostředí. Kurátoři několikrát jmenovali rodinné zázemí jako základní předpoklad úspěšné resocializace dítěte. Rodina sama o sobě je prvním možným preventivním činitelem na cestě k dospělosti. Pomoc v případech, kdy tomu tak není, kdy z různých důvodů nedokáže rodina být dítěti vhodným zázemím, a tedy preventivním prostředím, tvoří smysl efektivní prevence vůbec. Význam preventivní role rodiny a její ovlivňování by tak mohla být jedna z dalších možností ke zkoumání. Jak je vidět, slovo prevence rozkrývá mnoho rozměrů a činitelů a předznamenává budoucnost nás všech.

Použité zdroje

ASOCIACE DÍTĚ A RODINA. Nejlepší zájem dítěte. In: *Ditearodina.cz* [online]. © 2015 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z:

<https://www.ditearodina.cz/images/soubory/ke-stazeni/nejlepsi-zajem-ditete.pdf>.

BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: Praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0181-6.

BECHYŇOVÁ, Věra. Sociální práce s rodinou aneb sanace rodiny. In: *Sancedetem.cz* [online]. 2. 5. 2016, poslední aktualizace 4. 8. 2016 [cit. 2018-11-05]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/socialni-prace-s-rodinou-aneb-sanace-rodiny.shtml>.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

ČESKO. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>.

ČESKO. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473>.

DUNOVSKÁ, Kateřina. *Metodika rodinných konferencí: Rodina je odborníkem na svůj život, je na čase ji přizvat*. Chrudim: Amalthea o.s., 2012. Dostupné také z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/metodika-rodinnych-konferenci_amalthea.pdf.

HENDL, Jan. *Kvalitatitní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte: pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí*. Brno: Liga lidských práv, 2016. ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné také z: <http://lp.cz/publikace/prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete/>.

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna a kol. *Jak bránit práva dítěte mladšího patnácti let v řízení o činu jinak trestném*. Brno: Liga lidských práv, 2014. ISBN 978-80-87414-17-0. Dostupné také z: <http://lp.cz/publikace/jak-branit-prava-ditete-mladsiho-patnacti-let-v-rizeni-o-cinu-jinak-trestnem/>.

HOLLAND, Sally. *Child and Family Assessment in Social Work Practice*. London: Sage Publications, 2011. ISBN 978-1-84920-521-4.

HRDINOVÁ, Andrea a kol. *Na jedné lodi aneb jak uspořádat případovou konferenci v oblasti péče o ohrožené děti*. Praha: Občanské sdružení Rozum a cit, 2010. Dostupné také z: http://www.pestounskapec.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Na_jedne_lodi-Metodika_pripadovych_konferenci%282008%29.pdf.

HOFERKOVÁ, Stanislava. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2014. Dostupné také z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/uvod_do_etopedie.pdf.

CHRTKOVÁ, Lenka. *Rodina jako činitel rizikového chování žáků ZŠ*. Hradec králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce.

INFORMAČNÍ PORTÁL PRO ORGÁNY SPOD. Funkce kurátora pro děti a mládež. In: *Ospod.cz* [online]. © 2019 [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_3.pdf&original=Funkce_kuratora.pdf.

JÁNSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-534-9.

- KOTALOVÁ, Kristýna. Nástroje sociálně-právní ochrany dětí v praxi. In: *Sociální práce*. 2015, č. 2, s. 23-27. Příloha. ISSN 1805-885X. Dostupné také z: http://www.socialniprace.cz/soubory/sp1_suplement_2015_web-150630103628.pdf.
- MACELA, Miroslav. Reforma systému péče o ohrožené děti a Právo na dětství. In: *Mpsv.cz* [online]. 21. 3. 2011 [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10566>.
- MACELA, Miroslav. Reforma systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. In: *Socialniprace.cz* [online]. 2012 [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=2&clanek=411>.
- MACELA, Miroslav a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-727-0. Dostupné také z: <https://docplayer.cz/889530-Phdr-miloslav-macela-mgr-daniel-hovorka-mgr-adam-kristek-mgr-klara-trubacova-judr-zuzana-zarasova-2015.html>.
- Manuál k případovým konferencím*. Praha: MPSV ČR, 2011. ISBN 978-80-7421-038-9. Dostupné také z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/13087/manual.pdf>.
- MARKSOVÁ, Michaela. Úvodní slovo ministryně. In: *Sociální práce*. 2015, č. 2, s. 23-27. Příloha. ISSN 1805-885X. Dostupné také z: http://www.socialniprace.cz/soubory/sp1_suplement_2015_web-150630103628.pdf.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2. vyd. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-76-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
- Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež*. Praha: MPSV ČR, 2016. Dostupné také z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Prevence rizikového chování ve školství I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1. Dostupné také z: http://www.pppkv.cz/dokumenty/01_Prevence%20rizikov%C3%A9ho%20chov%C3%A1n%C3%AD%20ve%20%C5%A1kolstv%C3%AD.pdf

Národní strategie ochrany práv dětí. Praha: MPSV ČR, 2012. Dostupné také z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>.

NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

PODBOŘANY. Kdo je kurátor pro děti a mládež? In: *Podborany.net* [online]. © 2019 [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: https://www.podborany.net/e_download.php?file=data/editor/482cs_2.pdf&original=let%C3%A1k_kdo+je+kur%C3%A1tor+pro+d%C4%9Bti+a+ml%C3%A1de%C5%BE.pdf.

PRÁVO NA DĚTSTVÍ. Podpora lokálního síťování. In: *Pravonadestvi.cz* [online]. © 2013 [cit. 2018-11-05]. Dostupné z: <http://www.pravonadestvi.cz/systemova-podpora-procesu-transformace-systemu-pece-o-ohrozene-deti/aktivity-projektu/podpora-rozvoje-sluzeb/podpora-lokalniho-sitovani/>.

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-81-4.

SMRŽ, Josef. Kurátor pro mládež aneb je třeba se ho bát? In: *Sancedetem.cz* [online]. 20. 6. 2016, poslední aktualizace 5. 9. 2018 [cit. 2018-10-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/rodinna-terapie/kurator-pro-mladez-aneb-je-treba-se-ho-bat.shtml>.

SMRŽ Josef. Co se skrývá pod orgánem sociálně-právní ochrany dětí? In: *Sancedetem.cz* [online]. 29. 1. 2018 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/co-se-skryva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti.shtml>.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 2. vyd. Brno: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, s. 207-247. ISBN 978-80-7367-313-0.

UMPOD. *Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany*. Brno: Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 2016. Dostupné také z:

https://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/SPO/standardy_kvality_SPOD-2016.pdf.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-488-8.

VEČERKA, Kazimír a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Preventivní praxe po novelizaci Zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. Praha: IKSP, 2015. ISBN 978-80-7338-152-3.

Dostupné také z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/427.pdf>.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 80-210-4573-6.

Vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte: pro orgány sociálně-právní ochrany. Praha: MPSV ČR, 2014. Dostupné také z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/18887/manual_010415.pdf.

ZDRAVOTNICKÝ DENÍK. Pobyť dítěte v ústavu na žádost rodiče by se měl vrátit do zákona. In: *Zdravotnickydenik.cz* [online]. 10. 1. 2019 [cit. 2019-06-04]. Dostupné z: <https://www.zdravotnickydenik.cz/2019/01/pobyt-ditete-ustavu-zadost-rodice-by-se-mel-vratit-zakona/>.

ŽENÍŠKOVÁ, Jana, Gabriela PAVLÍKOVÁ a Kateřina MARTÍNKOVÁ. *Pravidla a postupy odborné přípravy pracovníků OSPOD v oblasti rodinných konferencí*. Praha: MPSV ČR, 2015. Dostupné také z:

http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK_priprava-OSPOD.pdf.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Transformace výzkumné otázky VO 1 do otázek tazatelských	63
Tabulka 2: Transformace výzkumné otázky VO 2 do otázek tazatelských	63
Tabulka 3: Transformace výzkumné otázky VO 3 do otázek tazatelských	64
Tabulka 4: Transformace výzkumné otázky VO 4 do otázek tazatelských	64
Tabulka 5: Popis informantů	67

Seznam příloh

Příloha A: Scénář interview.....	1
Příloha B: Přepis interview s kurátorem pro děti a mládež – Trutnov	3

Příloha A: Scénář interview

Dobrý den,

nejprve bych se Vám ještě jednou ráda představila, neboť osobně je to vždycky lepší. Jmenuji se Lenka Chrtková a studuji poslední ročník magisterského studia oboru Sociální práce na Univerzitě Hradec Králové. V současné době, jak už jistě víte, píšete diplomovou práci na téma Ohrožené dítě v kontextu prevence. Cílem výzkumu v rámci této práce je v podstatě zjistit, jaké kroky kurátor pro děti a mládež podniká k tomu, aby se situace dětí s výchovnými problémy stabilizovala, zlepšila, a aby tyto děti nemusely být nadbytečně umísťovány do pobytových zařízení, což je vlastně samo o sobě náplní práce kurátora.

Ještě než otevřeme první blok otázek, chtěla bych Vám položit několik identifikačních otázek týkajících se věku a délky praxe, neboť tyto údaje budu uvádět u každého pracovníka v rámci popisu výzkumného souboru. Mohla bych Vás tedy poprosit o Váš věk a délku praxe v oblasti kurately?

Moc Vám děkuji. Mohla bych se Vás tedy zeptat, jak se o dětech s výchovnými problémy dozvídáte...

Jak kurátor hodnotí spolupráci s dítětem?

- 1) Jak se o dětech s výchovnými problémy nejčastěji dozvídáte?*
- 2) Zabýváte se též depistážní činností? Primární prevencí?*
- 3) V jakém prostředí probíhá spolupráce s dítětem?*
- 4) Jak navazujete kontakt s ohroženým dítětem?*
- 5) Jak často se s dítětem setkáváte?*
- 6) Jaký je váš vzájemný vztah? Zastáváte spíše přátelský či autoritativní přístup?*
- 7) Jak vypadá obvyklá schůzka s dítětem?*
- 8) Jak vypadá spolupráce s rodinou dítěte?*
- 9) Co je při práci s dětmi s výchovnými problémy důležité?*
- 10) Stává se, že se děti chovají nevhodně, odmítavě či asociálně. Jak zvládáte takové chování?*

Jak kurátor hodnotí spolupráci s návaznými subjekty?

11) Jak vypadá Vaše spolupráce se školou a jak ji hodnotíte?

12) Jak vypadá Vaše spolupráce s orgány státní moci a jak ji hodnotíte?

13) Jak vypadá Vaše spolupráce s dalšími státními organizacemi (lékař, psycholog...) a jak ji hodnotíte?

14) Jak vypadá Vaše spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi a jak ji hodnotíte?

15) Jak hodnotíte dostupnost služeb? Která služba je nejpotřebnější? Která chybí?

16) Jak řešíte nedostupnost služeb?

Jaké způsoby práce kurátor volí proto, aby dítě nemuselo být umístěno do pobytového zařízení?

17) Co je základním předpokladem úspěšné spolupráce a resocializace dítěte?

18) Jaké způsoby práce s dětmi s výchovnými problémy využíváte? Co děláte proto, abyste předešli umístění dítěte do pobytového zařízení?

19) Kdybyste měl/a vyjmenovat, na základě jakých aspektů volíte následný způsob práce s dítětem?

20) Přestože je to velice individuální, dá se vyzdvihnout nějaký způsob práce s dítětem, který je skutečně efektivní? Co na děti platí?

21) Pořádáte případové či rodinné konference a jak často?

22) Pořádáte případové konference spíše v užší či v širší formě (za účasti odborníků)?

23) Účastní se jich dětský klient?

24) Mají případové či rodinné konference výchovný vliv na děti s problémovým chováním?

25) V jakých případech podáváte návrh na ústavní či ochrannou výchovu?

Tak a to je vše. Moc Vám děkuji za Vaši vstřícnost a účast ve výzkumu. Moc si toho vážím, jelikož díky praxi na OSPODu vím, že toho na práci nemáte zrovna málo...

Příloha B: Přepis interview s kurátorem pro děti a mládež – Trutnov

Město Trutnov, odbor sociálních věcí, školství a zdravotnictví, kurátor pro děti a mládež

Věk: 46 let, délka praxe: 17 let

1) Jak se o dětech s výchovnými problémy nejčastěji dozvídáte?

No, tak určitě je to ze škol. Potom od policie a někdy přijdou i sami rodiče, že si neví s dětmi rady. Dále se to taky dozvídáme od kolegů, kteří řeší výchovu a péči o dítě a objeví v rodině nějaké výchovné problémy.

2) Zabýváte se též depistážní činností? Primární prevencí?

Já třeba sama za sebe teď, když pracuji na (název města), tak jsou tam nově dvě kolegyně, se kterými jsem domluvená, že to vlastně budou dělat ony v tom daném rajónu. Co se týká primární prevence, tak pokud nás školy osloví s tím, že by chtěly udělat přednášku, protože zaznamenaly nějaké náznaky problému ve škole, ať je to šikana, kyberšikana apod., tak jsme schopni se domluvit a udělat u nich přednášky na téma, které je zrovna v té dané škole aktuální. Takže se stává, že vyjíždíme do škol a děláme přednášky, ale je to jakoby na zakázku školy, a my sami to nenabízíme, ale když nějaká zakázka přijde, tak se snažíme vyhovět.

3) V jakém prostředí probíhá spolupráce s dítětem?

No, tak určitě to je ve školách, kdy jezdíme za dítětem do školy, kde probíhá nějaký pohovor. Také si zveme děti společně s rodiči k nám na oddělení. Pokud je potřeba, zajedeme též i do rodiny. To je, pokud spolupráce s rodinou nějakým způsobem vážne nebo pokud se rodiče nemůžou za námi dostavit, nebo prostě pokud je nutná rychlejší spolupráce.

4) Jak navazujete kontakt s ohroženým dítětem?

Tak, my když se třeba dovíme, že určité dítě něco spáchalo nebo udělalo, tak si ho pozveme sem k nám, protože si myslíme, že je dobré jednat s ním na neutrálním území a že to pro něj má už takový dostačující efekt, když musí jít na úřad. Měl by to být takový varovný impuls pro dítě – aha, už je zle a musím jít na úřad. Takže si zveme děti sem, ale samozřejmě pokud nás policie pozve nebo požádá o spolupráci, tak s policií vyjíždíme za dítětem do školy nebo jdeme za dítětem na policii. To je hrozně individuální... ten kontakt prostě může opravdu být už na té policii, protože policie nás zavolá k t výsledku a my do

té doby jsme s dítětem ani nepracovali. Pak je to ale určitě tak, že dítě přijde se svým zákonným zástupcem sem a tady se v kanceláři domlouváme, co a jak dál, jak bude vypadat naše další spolupráce.

A jak pak začíná takový rozhovor tady, když sem dítě přijde úplně poprvé?

No, tak to se určitě snažíme najít nějaký způsob, aby se dítě co nejvíce otevřelo, aby s námi komunikovalo, protože jsou samozřejmě děti, které jsou uzavřené, nechťejí komunikovat, a je problém s nimi navázat kontakt. Na druhé straně sem ale třeba přijde dítě, které povídá a povídá a nechce se mu odsud. Vždy záleží na tom, jaké to dítě je, to musíme odhadnout a najít k němu následně cestu, aby se otevřelo, protože jenom tehdy, když dítě bude spolupracovat, tak ho můžeme někam posunout nebo s ním navázat spolupráci. Musí tam ta komunikace prostě být, protože jakmile se dítě uzavře nebo nebude komunikovat, tak pak je to jako velmi těžké. Pak se třeba snažíme požádat o spolupráci psychologa, který na to má zase jiné nástroje, aby dítě rozmluvil.

Přijít na to, jak dítě rozmluvit, je velmi individuální, je strašně těžké říct nějaký jednotný postup na každé dítě. Je to práce i pomocí intuice a sledování, pozorování dítěte, na co reaguje a na co nereaguje. A jako první samozřejmě, když to dítě přijde sem, tak je to o tom, že se mu představíme, řekneme, kdo jsme, co děláme, proč je tady, ptáme se ho, jestli ví, proč je tady on, to je úplně to prvotní. A i když jsme na výsledku u policie, tak dětem vždy říkáme, proč u toho výsledku jsme, kdo jsme, a o tom, že se většinou ještě uvidíme, pokud se nejedná o děti, které nejsou vyslýchány jako svědci, ale jsou vyslýchány kvůli tomu, že spáchaly nějaký trestný čin. Samozřejmě, že i to samé vysvětlujeme jejich rodičům a snažíme se najít problémy, se kterými se rodina potýká. Pak se snažíme děti i rodiče motivovat k tomu, aby změnily svoje chování tak, aby bylo v určitých přijatelných normách a hranicích jak psaných, nepsaných, zákonných.

Ještě mě k tomu napadá, že když sem přijde rodič s dítětem, tak my si nejdřív zveme do kanceláře rodiče a vyplňujeme s ním takový formulář, kde jsou nějaké základní body, které o celé rodině zjišťujeme. Ptáme se na jednoho rodiče, na druhého, kde pracují, kde bydlí, jaké mají vztahy s dítětem, a pak se samozřejmě ptáme na to samotné dítě, kdy se rodiče ptáme na jeho koníčky, záliby, zájmy, a to je pro nás zároveň i takový návod a vodítko, co dítě zajímá apod., takže pokud dítě nechce mluvit o nějaké konkrétní trestné činnosti nebo tak, tak to vezmeme oklikou, třeba přes ty jeho koníčky, přes to, co ho baví a pracujeme s ním úplně neformálně... bavíme se spíš jakoby přátelsky a potom, když se

otevře, tak pak jdeme k tomu jádru problému, kvůli kterému tady je. Tohle je takový postup, jak navazují kontakt s dítětem.

Líbil se mi teď tady takový jeden případ, kdy dívka vůbec nechtěla mluvit, byla hodně zamlklá, a kolegyně začala mluvit o... kolegyně zpozvdá: „Ona hraje na klavír a mluvily jsme spolu o přijímacích zkouškách, o testech, a tak... to je dívčina, která má tendenci si ubližovat, má pocit, že je tady k ničemu, a nechce s nikým komunikovat, takže jsem se přes ten klavír snažila navázat s ní komunikaci. Ptala jsem se jí, kolik má kláves, jaký má doma klavír, kolik se toho učí v lidušce a jestli to má někde třeba nahrané, že bych si to ráda poslechla... takže vlastně jakoby vyjádření obdivu, že někdo umí ovládat deseti prsty tolik kláves, a ona se na to chytla a rozmluvila se a pak byla schopná mluvit i o věcech, které ji trápí, vadí... ale protože jsme absolvovaly zatím jen dvě návštěvy, tak se ten vztah buduje. Není to o tom, že by si člověk vybudoval vztah s dítětem a získal jeho důvěru hned po první návštěvě. Většinou je to dlouhodobá práce, někdy se to povede dřív, někdy se to nepovede nikdy...“

Ale už to, že přijdou znovu, je hrozně fajn, protože člověk vidí, že jim zase tolik nevadí sem přijít, a já mám opravdu pár klientek, které sem chodí rády. Cítím z toho, že doma si s nimi nikdo nepovídá o tom, jak tráví volný čas, jaké mají zájmy, že prostě v dnešní uspěchané době rodiče na ně nemají moc času, takže oni se sem přijdou vlastně tak trochu vykecat a vůbec to už neberou tak, že jdou ke kurátorce, přijdou si prostě s někým popovídat...

5) Jak často se s dítětem setkáváte?

No, to je taky hodně individuální. To záleží, jak to daná situace zrovna vyžaduje. Takže, pokud nad dítětem máme soudní dohled, tak jednou za měsíc třeba. Pokud je to dítě zrovna ve stádiu nějakého vyšetřování, tak to může být každý týden. Když se situace stabilizuje, tak já to mám nastavené jednou za čtrnáct dní. Je to hodně individuální. Každý si to dělá tak, jak to uzná za vhodné, jak to cítí... třeba pokud je stanovený soudní dohled a situace v rodině je nějakým způsobem stabilizovaná, tak to jednou za měsíc stačí, ale pokud je situace krizovější, problémy se neustále kumulují a řeší, tak tam je to potřeba třeba opravdu každých 14 dní, někdy je to ze začátku potřeba každý týden. Pak to také samozřejmě musíme skloubit s našimi povinnostmi vyjíždět do ústavů. Pokud je dítě v ústavu, tak je to jasně dané zákonem jednou za tři měsíce.

6) Jaký je váš vzájemný vztah? Zastáváte spíše přátelský či autoritativní přístup?

To je případ od případu, jak u koho, co je potřeba zrovna v tu chvíli, v jaké to je situaci... někdy mám pocit, že už si z toho dítě dělá srandu, dělá si, co chce, a má z toho legraci. To už pak člověk musí být spíš autoritativní, aby ten vztah byl kurátor a dítě, a aby si to nenechal přerůst přes hlavu. Je to hrozně individuální a hlavně musíme to umět skloubit, být zároveň přátelský, ale i autoritativní.

Tím, že pořádáme s kolegou víkendové pobyty pro děti nebo jednodenní a tak, tak my už s dětmi máme už i ten přátelský vztah, ale zase... na těch víkendových pobytech jim říkáme – tady si sice tykáme, ale až budeme v práci, tak si zase budeme vykat. A pak vidíme, jak to těm dětem moc nejde. Na tom víkendáku to je pořád paní sociální, paní sociální, paní sociální, a když už nám začnou tykat, tak odjíždíme domů, a pak se někde na ulici vidíme a oni se zastaví a koukají a neví co říct, jestli ahoj nebo dobrý den, a mají s tím někdy problém, ale to jsou spíš děti, které s námi jezdí dlouhodobě, a nejsou to zase úplně nějakí zločinci. Kolegyně zpozvdáli: „Každopádně bych řekla, že nám ty víkendové pobyty v práci s dětmi moc pomáhají, protože jsme s dětmi delší čas a vidíme, jak se dokážou chovat, jak reagují. A vidíme, že ne úplně vždy je problém v dítěti, ale že velmi často jsou vlastně problémy v nepodnětných rodinách, v přístupu rodičů. Samozřejmě je to zase o tom, že děti neposlouchají rodiče, ale poslouchají spíš cizí osoby.“ A to i vidíme – když v ten pátek někam dojedeme, tak jsou dost rozjívené, než si je dáme trošku do kupy, než pochopí, že tam budou fungovat nějaká pravidla, že je tady nastaven nějaký režim. Chvilku jim trvá, než to pochopí, ale pak nás zase v neděli mrzí, že odjíždíme domů, protože ty děti byly úplně v pohodě, takže kdyby ty rodiče byly aspoň trošku k něčemu a doma jim nějaká pravidla nastavily... ale to je zase o tom, že by se jim musely věnovat.

7) Jak vypadá obvyklá schůzka s dítětem?

Přijde, sedne si, povídáme si o příjemných věcech i nepříjemných věcech. Obvykle chceme, aby nosily žákovskou knížku, takže se velmi často stává, že teda zrovna dneska si ji vzala paní učitelka, ale pokud ji mají, tak většinou do ní koukáme, bavíme se o tom, proč dostaly špatné známky, nebo chválíme ty dobrý, a že to je fajn, že se zlepšily. Taky si myslím, že na spoustu dětí platí to, že si žákovskou ofotíme a řekneme jim, že si zaškrtneme, kdy tady byly, a že teďka to je na nich, aby na sobě začaly pracovat, aby dostaly lepší známky, a že až příště přijdou, tak že zkontrolujeme rozdíl, jaké známky tam

byly a jaké jsou teď. Takže vždycky koukají a říkají „Jé, vy si to ofotíte? No teda.“ Na ty malé děti to většinou platí, na ty větší už ne.

Jinak mluvíme o těch situacích, co se stalo, že dostaly takovou poznámku. Bavíme se o volném čase, jak ho trávily s rodiči, kde byly, tak různě se vyptáváme. Pokud potřebují s něčím pomoc nebo něco zjistit třeba na internetu, tak i s tím jim ve výjimečných případech pomůžeme. Když na to máme prostor, čas, tak rádi pomůžeme. Kolikrát pak odchází celý nadšený, protože doma nemají přístup na internet, nemají doma nic a dostávají tak špatné známky. Takže i takové věci tady občas děláme.

8) Jak vypadá spolupráce s rodinou dítěte?

No, to je taky případ od případu. Někdy potřebujeme mluvit s rodiči, takže si děti na schůzky zveme i s jejich zákonným zástupcem. Většinou chceme, aby chodil aspoň jeden, ale třeba u těch případů, kde je dlouhodobá spolupráce, tak to jsem domluvená s rodiči, že sem budou posílat dítě samo, a v případě, že by se dělo něco závažného, tak mi předem zavolají, že nedorazí. Za sebe to mám nastavené tak, že úplně nevyžadují, aby na každou schůzku rodiče chodili. Myslím si, že je to i o tom, aby dítě získávalo samostatnost, učilo se určité věci zařizovat a vyřizovat samo, protože když je schopné ukrást v obchodě peněženku nebo sušenku nebo čokoládu, tak si dokáže si i samo dojít na úřad a vyřídit si to samo.

Samozřejmě, když pak je samotné trestní řízení, tak člověk s rodiči musí mluvit, protože zjišťuje, co se vlastně v rodině děje, ale když už sem potom dítě chodí dál, tak účast rodičů úplně nepožadují.

Je to také hodně ovlivněné i věkem dítěte. Osmileté dítě většinou chodí v doprovodu rodičů, dvanácti či patnáctileté po takovém tom prvotním zjišťování většinou chodí samo. Rodiče sem pak chodí třeba jednou za dva měsíce nebo zavolají a domluví se na nějaké individuální schůzce – když je problém a není daný žádný termín, kdy by sem rodiče měli přijít. Leckdy mají také sami rodiče problémy, takže i takoví rodiče sem chodí, aby to s námi probrali a popovídali si o tom. Částečně nás tak berou jako takovou určitou psychologickou pomoc. Se svými problémy většinou k psychologovi nepůjdou, ale tady, když chtějí, tak se vypovídají.

Já teda, že mám... (název města) a mám tam spoustu romských rodin, tak taky někdy vyjždím i za nimi, protože je problém je dostat sem. Mají také spoustu dětí, a když pak

přijedou sem, tak je jich plná chodba, takže potom je mnohem rychlejší a účinnější, když vyjedu já za nimi. Ale když tam je nějaký problém, tak chci, aby dítě přišlo samo sem, protože mi to přijde výchovnější, a takový už jako zdvižený prst... ale jinak mám spoustu rodin, za kterými jezdím, paní třeba zavolá a řekne, že se mnou potřebuje mluvit, tak já řeknu ano, já jedu ve čtvrtek do... (název města), tak já se u vás zastavím.

9) Co je při práci s dětmi s výchovnými problémy důležité?

Namotivovat je k tomu, aby výchovné problémy neměly. Navázat komunikaci, a pak je motivovat k tomu, aby chtěly svoje chování změnit, aby se, pokud tam nějaké výchovné problémy jsou, tak aby se odstranily. Takže komunikace, motivace a taky naučit dítě, že život může být lepší, aby nesešly doma, popíjely kafe, kouřily cigarety a čekaly, až bude den výplaty dávky, ale aby změnily svůj životní styl. To je dost těžké. Nevím, jestli v těchto rodinách to tedy jde, aby děti byly úplně jiné než rodiče, ale třeba když alespoň trošku budou pracovat a budou lépe pečovat o svoje děti, tak to už bude velký úspěch.

10) Stává, že se děti chovají nevhodně, odmítavě či asociálně? Jak zvládáte takové chování?

Rozdíl je mezi těma dětmi a rodiči. S rodiči je to mnohdy horší, ty s dětmi, ty se dají ještě nějak zpracovat. Občas se třeba rozčilují a křičí, když se jim řekne něco, co se jim nelíbí. Spíš se setkáváme s popíráním, kdy si lidi nechtějí připustit, že by jejich dítě mělo nějaký problém. Tam pak je těžká spolupráce.

A nějaké extrémnější projevy, agresivní nebo něco takového?

Já jsem se s tím teda nesešla. Spíš se tak válejí po stolech a jsou takoví „těžce na pohodu“, my si můžeme říkat, co chceme, a jim je to stejně jedno, už se vidí někde venku na ulici a tady si to poslechnou, protože musí. Je vidět, že nemají zájem. Je to taky hodně o osobnosti člověka – kurátora. Jako např. to, že se mi nepodaří proniknout do hloubky dítěte. Mám třeba holčičku, se kterou pracuji už hrozně dlouho. Ona sem přijde, popovídá si, ale já z toho cítím, že to, co ji trápí, mi neotevře, a při tom si myslím, že to není špatně, protože i maminka přiznává, že nikam jinam chodit nebude, že bude jen chodit ke mně, ale stejně z toho cítím, že pokud by tam nějaký velký problém byl, tak mi ho tady stejně neodkryje. Takže spíš to, že dítě odmítá nebo nemá důvěru, ale že by to bylo nějaké asociální nevhodné chování to ne. Občas sem třeba přijde nějaký „týpek“, nakráčí sem, čepici na hlavě, se slovy „Bréj.“, tak mu řekneme, ať si to zkusí znovu, ať jde znovu za

dveře, zatuká a přijde ještě jednou. On se zarazí, zkusí to ještě jednou, a pak už je to v pořádku.

Někdy taky, když dítě přijde a matka je venku, tak se to dítě tady chová normálně, ale když jsou spolu, tak je „na ránu“, a ta maminka ho nedokáže žádným způsobem usměrnit. Vidím, jak je na mámu drzé, jak si na ni dovoluje, a že ona pro něj není vůbec žádnou autoritou, ale v momentě, kdy je tady samo, tak je úplně jiné, a člověk si tak taky může udělat obrázek, jak rodiče výchovně fungují.

11) Jak vypadá Vaše spolupráce se školou a jak ji hodnotíte?

Co se týká škol v mém „rajónu“, tak tím, že už se známe, tak ta spolupráce je dobrá. Nejsou zde žádné problémy. Pokud je potřeba, napíšíou email, zavolají, domluvíme se, chodíme na výchovné komise, řešíme společné problémy. Domluvili jsme se např., že pokud jsou nějaké problémy, tak do zpráv to musí napsat tak, jak to je, a ne tak, aby se to zaobalilo a pak vyplynulo, že se vlastně jedná o hodné dítě, ale že je potřeba ho někam umístit. My s takovou zprávou totiž nic neuděláme, je potřeba napsat to tak, jak to je.

12) Jak vypadá Vaše spolupráce s orgány státní moci a jak ji hodnotíte?

No s policií... někdy mi připadá, že mají představu, že my tady jen sedíme a čekáme, až nám zavolá, a my ihned vyrazíme k výsledku, ale ono to tak není, protože my jsme v terénu, v ústavech, u soudu, v rodinách a tak, takže se často musíme domluvit. Mrzí mě na tom to, že mi policie zavolá a řekne mi, že třeba zítra je výslech, že obhájce má čas, a že potřebují, abych přišla. Ale takhle to bohužel nejde, protože já zrovna nemám čas, kolegové jsou taky v terénu. Takže někdy se stane, že nemůžeme a oni musí dát jiný termín, na tohle někdy trošičku narážíme, ale ve většině případů se domluvíme.

Se státním zastupitelstvím problém není. Když se potřebujeme poradit, tak zavoláme a radíme se. Spolupracujeme s nimi už nějakou dobu, takže se navzájem známe, a když něco potřebujeme zkonzultovat, tak se nám vždy snaží vyjít vstříc. Vyzdvihla bych to i u soudců. Máme třeba pravidelná roční setkávání, kdy projednáváme různé dotazy a připomínky a nastavujeme spolupráci. Také není problém zavolat, zeptat, poradit se...

13) Jak vypadá Vaše spolupráce s dalšími státními organizacemi (lékař, psycholog...) a jak ji hodnotíte?

V nedávné době jsem měla trošku problém s probační a mediační službou. PMS nás totiž může na základě zákona požádat o zprávy a stalo se mi, že když jsem je o zprávy žádala, tak mi napsali, že mi nemůžou dát odpověď. Takže jsem napsala další žádost, kde jsem citovala jak náš zákon, tak i jejich zákon, kdy jsem citovala paragraf o spolupráci s orgánem SPOD, a až na základě této žádosti mi odpověděli.

Co se týká psychologa, máme tady vlastního psychologa, s ním je spolupráce výborná, když něco potřebuje, zeptá se nebo naopak se zeptáme my. Pak spolupracuje se střediskem výchovné péče, kde je taky vzájemná spolupráce nestavena velmi dobře. I co se týká psychologů v zařízení, kam jezdíme za dětmi, tak to funguje. Problém je ale s psychiatry, mají tolik práce, že nemají čas na to povídat si s námi. Jsou dost vytížení. Ale není to o tom, že by nebyli ochotní s námi spolupracovat, spíš na to nemají dostatečnou kapacitu.

14) Jak vypadá Vaše spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi a jak ji hodnotíte?

Tak třeba Regionální institut psychosociálních služeb... ale svého času jsme jim tam posílali klienty, a když jsme potřebovali zpětnou vazbu – jestli děti chodí, jak to tam probíhá, tak nám ji odmítali dát, protože děti tam neevidují pod jménem, ale jen pod přezdívkami. Další neziskovky, co nám pomáhají s dětmi, jsou Oblastní charita Trutnov nebo Salinger. Ten nám tady pořádá např. skupinky osobnostního rozvoje, to bylo velmi fajn, protože děti měly povinnost pravidelně – jednou týdně se účastnit zájmových aktivit, tak jako by šly na nějaký zájmový kroužek. Bylo to domluvené i s námi, takže na první setkání jsme šli třeba s nimi. Zde byla spolupráce velmi dobrá, když jsme je oslovili, reagovali rychle.

Neziskovky nám jinak hodně jezdí také dělat sanace. Pracují i s dětmi, co mají výchovné problémy, takže pokud my něco potřebujeme, máme nějakou zakázku, tak se s nimi domluvíme, co by bylo třeba. Např. pomoc s domácí přípravou dítěte na vyučování atd. Domluví se zakázka a oni se následně snaží s rodinou v rámci dané zakázky pracovat, pak to konzultujeme. Tady zpětná vazba funguje dobře.

15) Jak hodnotíte dostupnost služeb? Která služba je nejpotřebnější? Která chybí?

Myslím si, že to docela funguje. Co teď máme za problém, tak to je problém s tím, že ambulantní služby sice fungují, ale pak tady chybí návaznost pobytových služeb. Třeba středisko výchovné péče funguje výborně, ale potom, když je potřeba dítě na dva měsíce umístit do Návratu (SVP HK) nebo někam jinam, tak kapacity jsou velmi malé a dětí je hodně. Současná kapacita nám všechny děti bohužel nepokryje. My prostě nemáme kam ty děti dát, nemáme co rodičům nabídnout. Kdyby se otevřely ještě třeba tři další pobytová zařízení, tak si myslím, že by byly úplně plné. Zaplat' Pán Bůh, že nám teď děti mladší 15 let bere SVP Podpora, ale je to zase služba jen pro kluky. Pro holky nic takového není a taky bychom to potřebovali.

Hlavní problém v tomto ohledu nastal hlavně v době změny zákona, kdy došlo k tomu, že o přemístění dětí z jednoho zařízení do druhého musí vždy rozhodnout soud a tím pádem se kupí děti v diagnostických ústavech, které o tom dříve mohly rozhodovat. To bylo takové pružné, ale teď, co o tom rozhoduje soud, do jakého následného ústavu dítě půjde, např. do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu, tak to trvá, a diagnostické pobyty, které dříve trvaly 6 týdnů, se prodlužují třeba na tři měsíce, a tak místa, která by už mohla být volná, jsou „zasekaná“ dětmi, které již diagnostiku nepotřebují... a my bychom pak třeba potřebovali tam dát na těch 6 týdnů děti – třeba jenom na tu diagnostiku, a následně je vrátit zpátky do rodiny, jenom proto, aby si zažily ten pobyt, aby se ukázalo, kde je problém a jak s dětmi dál pracovat, aby rodiče nebo organizace, které jim poskytují ambulantní služby, věděli, jakým způsobem s nimi dál pracovat.

Nebo mě ještě k tomu napadlo, ve Dvoře máme ZDVOP na přehradě Les království, je to krásné zařízení, které je nově zrekonstruované, ale my máme problém s tím, umístit tam děti. Oni tam sice mají volná místa, ale my tam ty děti nemůžeme dát, protože chybí nějaká důvodnost, a musíme psát spoustu papírů, proč tam to dítě je, jestli opravdu tam musí být, a my leckdy potřebujeme řešit situaci třeba na týden nebo na 14 dní, kdy dojde v rodině k nějakému kolapsu, a pak se musíme zpovídat, proč tam to dítě šlo, proč nešlo jinam, proč jsme nenašli pěstounskou rodinu. Takže děti tam nemůže umísťovat, protože nám v tom brání zdůvodňování, jestli to, že je v rodině krizová situace, je dostatečný důvod pro to, aby tam dítě mohlo být, neboť je zde tlak z krajského úřadu umísťovat děti spíše do pěstounských rodin k přechodným pěstounům, než do takového zařízení. Jenomže dítě,

které má výchovné problémy, většinou potřebuje nějaké neutrální zařízení. Děti pak nemají pocit ohrožení, že jdou do cizí rodiny, a nemají pocit takového ohrožení ani rodiče dítěte, protože ve většině případů rodiče nechtějí o své dítě přijít, a představa, že by dítě mělo jít do nějaké cizí rodiny, i když jen na 14 dní, je pro ně nepředstavitelná. Pro ně je přijatelnější to, že spíš půjdou do toho ZDVOPu. Myslím si, že využívat přes moc pěstounskou péči jenom na tyto výchovné problémy krátkodobého rázu není úplně správné a vhodné. Řeší se to pak různými cestami, třeba přes dětskou doktorku, jestli by nenapsala papír a dítě by nemohlo jakoby do ozdravovny. Ale ten ZDVOP tady je a není využitý tak, jak by mohl být, a my bychom ho i rády využívaly. Pracovnice, co tam jsou ochotné a vstřícné, ale jsou pod krajským úřadem a bojí se, aby neudělaly něco špatně, co by krajský úřad shledal jako neoprávněné. Myslím si, že je to velká škoda, že ZDVOPy nejsou využívány tak, jak by mohly být.

Také je tady potřeba pracovat na okrajových městech, jako je Úpice, Žacléř. Tam chybí v podstatě všechny služby, není tam téměř vůbec nic. Za vším musí dojíždět lidi sem do Trutnova, a pokud nejsou dostupné služby, které by za nimi do Úpice dojezily, tak mají rodiny velký problém.

Co se týká pedopsychiatra, tak ten tady taky chybí nebo pokud potřebujeme nechat vyšetřit dítě v PPP, tak tam je taky hrozně dlouhá objednávací doba, a to je samozřejmě také problém, protože bychom to nejlépe potřebovali hned teď.

16) Jak řešíte nedostupnost služeb?

My máme hroznou výhodu, že tu máme externího psychologa, ve školách pak mají třeba školního psychologa, s nimi je též velice dobrá spolupráce. Pak tady hodně funguje to středisko výchovné péče. Horší je ten pedopsychiatr nebo třeba vyšetření v SPC nebo PPP, v těchto případech se snažíme orodovat za tu rodinu, aby vyšetření proběhlo co nejdřív.

Dřív také, když nebyly na Trutnovsku sociálně aktivizační služby, tak jsme je v rámci našeho odboru začali poskytovat, teď už je poskytuje Oblastní charita Trutnov.

17) Co je základním předpokladem úspěšné spolupráce a resocializace dítěte?

Myslím si, že to je navázání komunikace s dítětem, práce s ním a motivování ho k tomu, aby změnilo svůj dosavadní způsob života, aby z toho zahálčivého života přešlo k nějakým zálibám, koníčkům. V Úpici třeba dobře na kluky působí fotbal, takže určitě je v tomhle

ohledu důležitá spolupráce s trenérem. Leckdy i zjistíme, že děti jsou na tohle hrozně šikovné... takže, aby trošku smysluplně trávily svůj volný čas a snažily se fungovat i ve škole.

18) Jaké způsoby práce s dětmi s výchovnými problémy využíváte? Co děláte proto, abyste předešli umístění dítěte do pobytového zařízení?

Umístění dítěte do pobytového zařízení je až úplně ta poslední možnost, takže musíme vyzkoušet všechno, než dáme návrh k soudu. Takže, když nepomůže to, že dítě chodí sem k nám a tady si s ním povídáme a snažíme se ho motivovat k tomu lepšímu, tak domluvíme spolupráci např. s panem psychologem. Pokud ani to nepomáhá, tak potom se snažíme na dva měsíce dítě umístit na dobrovolný pobyt. Pokud dítě přímo chodí do SVP, tak mu tam i řeknou, že by mu takový pobyt mohl pomoci. Takže se snažíme, aby to bylo takhle a ne soudně přes moc... a když se ani to nepodaří, dítě se vrátí z dobrovolného pobytu a dál páchá trestnou činnost, tak pak už bohužel nepomůže nic jiného.

Mně se teď třeba stalo, že dítě mělo hodně zameškaných hodin a já jsem bohužel musela přistoupit k tomu, že jsem podala trestní oznámení i na rodiče. Je pravda, že v případech, kdy jsem ho podávala, tak byl otec v podmínce, takže to na něj hodně zapůsobilo a rodiče z toho měli velký respekt a snažili se dítě uhlídat a přimět ho k tomu, aby chodilo do školy. Takže dobrý způsob je i přes rodiče.

Pokud např. přijde ze školy, že má dítě třeba 80 neomluvených hodin, tak já ani nemůžu jinak, musím to podat. Ale snažíme se, aby se dítě nemuselo zbytečně někam umísťovat. Dneska to také není tak jednoduché, soud ústav nenařídí na náš první pokyn, on opravdu chce, abychom s dítětem vyzkoušeli úplně všechno a mělo tak spoustu příležitostí se napravit.... Takže to může dopadnout i tak, že soud třeba nařídí nějaký dvouměsíční pobyt v zařízení, dítě se vrátí a má šanci, aby ukázalo, že se napravilo a že to pochopilo.

Dále se s dětmi snažíme trávit čas i nad rámec naší práce, abychom jim ukázali, že je i něco jiného a všechno se dá dělat jinak. Učíme je spoustu věcem, jak třeba reagovat v zátěžových situacích, jak nejít do afektu, nedat ránu... takovéhle věci s nimi prostě natrénovat, abychom pak s nimi nemuseli řešit případné umístění.

Velký problém asi je, když se dítě z takového pobytu vrátí do rodiny, ve které se nic nezměnilo?

Z návratu dítěte do rodiny máme velké obavy, protože je to v rodičích, a proto je třeba dobře, když jsou v diagnostickém ústavu, kde hodně probíhají konzultace mezi ústavem a rodiči, kdy je ústav učí, jak dál pracovat s dítětem, aby ta dvouměsíční práce, kterou si s dítětem dali, nepřišla vniveč. Ale zase jsou rodiče, kteří to dokážou pobrat a přijmout takovou pomoc, a rodiče, kteří to nedokáží anebo třeba nechtějí.

19) Kdybyste měla vyjmenovat, na základě jakých aspektů volíte následný způsob práce s dítětem?

Člověk musí nejdřív dítě poznat. Myslím si, že za ty léta je to spíš už taková intuice a zkušenost... člověk se neustále učí, a když už si myslí, že ví jak na dítě, tak ve finále je tomu úplně jinak. Řekla bych, že na to není žádný návod, a že člověk se neustále učí a využívá všech zkušeností. Taky tady případy hodně konzultujeme, hodně se o tom bavíme, a to i v rámci supervizí, na kterých nás pan doktor nebo paní doktorka kolikrát navedou, proč jsme ještě nezkusili tohle... protože my jsme do toho už moc ponoření a oni tím, jak na to mají takový neutrální pohled, tak nám dokážou poradit, co je dá se říct jednoduché, ale nás to v tu chvíli nenapadne. Nebo když kolegové něco řeší a mají z toho nějaký poznatek nebo za nimi přímo jdu a zeptám se, jak byste v takovém případě postupovali, protože člověk všechno nezná, neví...

20) Přestože je to velice individuální, dá se vyzdvihnout nějaký způsob práce s dítětem, který je skutečně efektivní? Co na děti platí?

Řekla bych, že nejvíce na to pomůže, když změní přístup sami rodiče, když dají na nás a přehodnotí to. A také, když s námi spolupracují všechny instituce, rodiče a my všichni se dáme na stejnou vlnu a chceme pro dítě to jedno a jsme schopni se všichni na tom domluvit a přesvědčit rodiče i dítě, že tohle je to nejlepší... protože jakmile budeme v něčem nejednotní a každý to budeme vysvětlovat jinak, tak si myslím, že dítě v tom bude mít chaos a bude se snažit nás nějakým způsobem ošidit, a to si myslím, že je i v té rodině – když rodiče budou jednotní a nastaví nějaká pravidla a budou na tom oba trvat, tak se jim podaří s dítětem najít společnou řeč a nějak ho stabilizovat v jeho závadovém chování, ale pokud rodiče půjdou proti sobě, každý to bude říkat jinak, tak dítě využije jakékoliv skulinky a práce s ním bude daleko problematictější. My všichni, co pracujeme na dítěti,

bychom tak měli mít stejný zájem, stejný cíl... ale pokud rodiče nebudou ochotni s námi spolupracovat a budou to mít jinak, tak to je problém.

21) Pořádáte případové či rodinné konference a jak často?

Rodinné konference nepořádáme, případové ano. Zákon nám ukládá dělat případové konference vždy, když dítě mění výchovné prostředí, takže se dělají, když se nařizuje ústavní výchova. Lépe se nám s tím pracuje, protože se k tomu všichni vyjádří. Zápis z PK pak dáváme k soudu a ten má pak takové vodítko, kam by se soudní jednání mělo odebírat. Jsou v něm body z PK, co chtějí rodiče, co chtějí děti, co chce diagnostický ústav, pokud je tam dítě na pobytu, nebo to dokládají zprávami, pokud z časových důvodů nejsou schopni sem dojet. Z těchto důvodů se to tedy dělá vždy, pak se to dělá, pokud rodiče požádají o zrušení ústavní výchovy. Není to úplně vždy, ale snažíme se dělat to co nejčastěji. Děláme je tady u nás anebo třeba v diagnostickém ústavu, protože ten tak často nemůže. V diagnostické zprávě se pak zmiňuje, jestli doporučuje umístit dítě do rodiny nebo ještě nějaký pobyt, např. v jejich následné péči, anebo jestli je potřeba, aby dítě trávilo nějaký čas v zařízení typu dětského domova apod., nebo jestli podporují návrat do rodiny. V tomto případě tam můžou specifikovat určité body, co třeba rodiče musí udělat proto, aby to dítě mohlo být u nich. Využíváme jich dost často.

A co v případech, kdy není v plánu měnit výchovné prostředí?

Taky, sejdeme se např. s někým ze školy nebo s psychologem a tak, protože chceme, abychom se všichni domluvili na nějakém jednotném postupu pro dítě, kde si jasně vytyčíme jednotlivé úkoly.

22) Účastní se jich dětský klient?

Zpravidla ano, děti si vždycky zveme. V tomto ohledu spíš přemýšlíme nad tím, jestli se jich dítě bude účastnit od samého začátku nebo jestli ho pozveme až v průběhu.

23) Mají případové či rodinné konference výchovný vliv na děti s problémovým chováním?

Myslím si, že je dobře, když dítě ví, o čem se jedná, protože jde především o něj, takže je dobré, aby tam bylo. Samozřejmě je potřeba zvážit mentální úroveň dítěte. Někdy se jim to teda vůbec nelíbí, že tam musí být. I rodič tam třeba nerad slyší spoustu věcí, ale je to o tom, že se všechno řekne tam v rámci skupiny, a není to o tom, že ten říkal to a ten zase to, a jak to vlastně je...

24) Pořádáte případové konference spíše v užší či v širší formě (za účasti odborníků)?

Vyplývá z předchozího.

25) V jakých případech podáváte návrh na ústavní či ochrannou výchovu?

Když už selhalo všechno to před tím. Je to nejzazší možnost. Ústavní výchova je jasná, tam jdou děti, když nefungovaly návštěvy tady, u psychologa a v různých zařízeních. S tou ochrannou výchovou to je trošku jinak, protože to my už tolik neovlivníme, protože je nařízena v rámci trestního řízení, takže je v kompetenci soudů. Pokud dítě páchá trestnou činnost a státní zástupce navrhne OV jako ochranné opatření, tak o tom rozhoduje soud a můžeme pouze navrhnout nějakou mírnější formu. Moc jich ale není, i když já tam teď jedno dítě mám, kdy proběhlo spoustu opatření, třeba zákaz návštěv různých míst a tak, a ani to nepomohlo, takže se nařídila OV. Zařízení pro výkon OV taky ani po ČR není tolik...